

P
ME

1/2017

PRAWO

Mediów Elektronicznych

Elektroniczne czynności procesowe w świetle nowelizacji
z 10.7.2015 r.

dr *Anna Kościółek*

Formalizm procesowy a nowe przepisy odnoszące się
do dokumentów w procesie cywilnym

dr *Berenika Kaczmarek-Templin*

Elektroniczne postępowanie upominawcze po zmianach

dr *Gabriela Bar*

Doręczenia dokonywane drogą elektroniczną w sądowym
postępowaniu egzekucyjnym

dr *Marcin Uliasz*

Electronification of Civil Justice in Lithuania

Prof. Ph.D. Vytautas Nekrošius, Assoc. Prof. Dr. Rimantas
Simaitis, Assoc. Prof. Dr. Vigita Vėbraitė, Dr. Aurimas
Brazdeikis

Automatyzacja postępowania cywilnego – zagadnienia
wybrane

Maria Siemaszkiewicz

Treści cyfrowe w urządzeniach mobilnych

Aneta Zwolińska

Dostępność wnioskowania o świadczenie wychowawcze
drogą elektroniczną przez niepełnosprawnych rodziców
lub opiekunów

dr *Katarzyna Roszewska, Jacek Zadrożny*

RADA PROGRAMOWA:

r.pr. *Włodzimierz Chróścik*
SNSA *Jacek Czaja*
adw. *Rafał Dębowski*
prof. *Włodzimierz Gromski*
prof. *Ryszard Jaworski*
adw. *Xawery Konarski*
prof. *Michele Angelo Lupoi*
prof. *Jacek Mazurkiewicz*
prof. *Vytautas Nekrošius*
dr *Grzegorz Sibiga*
prof. *Grażyna Szpor*
prof. *Andreas Wiebe*
dr *Wojciech Wiewiórowski*
prof. *Krzysztof Wójtowicz*

www.ksiegarnia.beck.pl

Cena 65 zł (w tym 5% VAT)

1/2017

Redakcja Pótrocznika Naukowego Prawo Mediów Elektronicznych

Redaktor naczelny: prof. dr hab. *Jacek Gołaczyński*, UWr
Sekretarz redakcji dr hab. prof. nadzw. UOp *Dariusz Szostek*
Członek redakcji dr hab. prof. nadzw. UOp *Piotr Stec*
Członek redakcji dr *Marek Leśniak*, UWr
Członek redakcji dr *Aleksandra Klich*, USz

Rada programowa:

r.pr. *Włodzimierz Chróścik*
sędzia *Jacek Czaja*, NSA
adw. *Rafał Dębowski*
dr hab. prof. nadzw. UWr *Włodzimierz Gromski* (przewodniczący)
prof. dr hab. *Ryszard Jaworski*, UWr
adw. *Xawery Konarski*
prof. Avv. *Michele Angelo Lupoi*, Uniwersytet Boloński
prof. nadzw. UWr *Jacek Mazurkiewicz*
prof. habil. dr *Vytautas Nekrošius*, Uniwersytet Wileński
dr *Grzegorz Sibiga*, INP PAN
dr hab. prof. nadzw. UKSW *Grażyna Szpor*
prof. dr *Andreas Wiebe*, University of Goettingen
dr *Wojciech Wiewiórowski*, UG
prof. dr hab. *Krzysztof Wójtowicz*, UWr

Recenzenci:

dr hab. prof. nadzw. UMK *Andrzej Adamski*
prof. *Zsolt Balogh*, Uniwersytet Corvinus Budapeszt
dr hab. prof. UŁ *Sławomir Cieślak*
dr hab. prof. nadzw. *Kinga Flaga-Gieruszyńska*, USz
prof. dr hab. *Jacek Górecki*, UŚ w Katowicach
prof. em. dr *Wolfgang Kilian*, University of Hannover
dr hab. prof. nadzw. UJ *Ryszard Markiewicz*
dr hab. *Marek Świerczyński*, UKSW
prof. *Richard Warner* Ph.D, Chicago – Kent College of Law
dr hab. prof. nadz. UŚ *Kazimierz Zgryzek*

Adres redakcji:

Uniwersytet Wrocławski, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii,
Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych
Komunikacji Elektronicznej
ul. Uniwersytecka 22/26, 51-145 Wrocław
e-mail: pme@beck.pl

Wydawca:

Wydawnictwo C.H. Beck
ul. Bonifraterska 17
00-203 Warszawa

tel.: 22 33 77 600
fax: 22 33 77 602
www.czasopisma.beck.pl

Nakład: 250 egz.

Spis treści

Elektroniczne czynności procesowe w świetle nowelizacji z 10.7.2015 r. dr Anna Kościółek	4
Formalizm procesowy a nowe przepisy odnoszące się do dokumentów w procesie cywilnym dr Berenika Kaczmarek-Templin	11
Elektroniczne postępowanie upominawcze po zmianach dr Gabriela Bar	17
Doręczenia dokonywane drogą elektroniczną w sądowym postępowaniu egzekucyjnym dr Marcin Uliasz	22
Electronification of Civil Justice in Lithuania Prof. Ph. D. Vytautas Nekrošius, Assoc. Prof. Dr. Rimantas Simaitis, Assoc. Prof. Dr. Vigita Vėbraitė, Dr. Aurimas Brazdeikis	34
Automatyzacja postępowania cywilnego – zagadnienia wybrane Maria Siemaszkiewicz	40
Treści cyfrowe w urządzeniach mobilnych Aneta Zwolińska	45
Dostępność wnioskowania o świadczenie wychowawcze drogą elektroniczną przez niepełnosprawnych rodziców lub opiekunów dr Katarzyna Roszewska, Jacek Zadrożny	51

Contents

Electronic procedural acts in civil proceedings in the light of changes under the act of 10 July 2015 dr Anna Kościółek	4
Procedural formalism and new provisions related to documents in the civil proceedings dr Berenika Kaczmarek-Templin	11
Amendments in electronic writ of payment proceedings dr Gabriela Bar	17
Services provided electronically in court executive proceedings dr Marcin Uliasz	22
Electronification of Civil Justice in Lithuania Prof. Ph. D. Vytautas Nekrošius, Assoc. Prof. Dr. Rimantas Simaitis, Assoc. Prof. Dr. Vigita Vėbraitė, Dr. Aurimas Brazdeikis	34
Automation of civil procedure – chosen aspects Maria Siemaszkiewicz	40
Digital content in mobile devices Aneta Zwolińska	45
Availability of conclusion of law regarding parental benefits via e-mail at the request of disabled parents and guardians dr Katarzyna Roszewska, Jacek Zadrożny	51

Szanowni Państwo,

z przyjemnością przedstawiam pierwszy w 2017 r. numer kwartalnika naukowego Prawo Mediów Elektronicznych. Od tego roku powracamy do wydawania czasopisma kwartalnie, stąd też zapraszamy do nadsyłania artykułów związanych z problematyką prawną dotyczącą komunikacji elektronicznej, cyberprzestępczości, prawa medialnego, prawa autorskiego, własności przemysłowej, ochrony danych osobowych, dostępu do informacji publicznej itd. Lista naszych recenzentów została poszerzona o prof. *Zsoltá Baloghá* z Uniwersytetu Corvinus w Budapeszcie, dlatego zachęcamy do publikowania autorów z zagranicy. Z przyjemnością informuję także, że do rady programowej naszego czasopisma dołączył prof. nadzw. Uniwersytetu Wrocławskiego *Jacek Mazurkiewicz*.

W dalszym ciągu czekamy na Państwa artykuły, glosy, recenzje poświęcone zagadnieniom wpływu nowoczesnych technologii na prawo. W obecnym numerze znajdują Państwo artykuły dotyczące nowelizacji Kodeksu cywilnego oraz Kodeksu postępowania cywilnego z 10.7.2015 r., odnoszące się do dowodu z dokumentów i sposobu jego przeprowadzenia a także nowej formy czynności prawnych.

Zapraszam do publikacji na łamach Prawa Mediów Elektronicznych, a także do kontaktu z nami pod adresem: pme@beck.pl.

Zachęcam do lektury,
prof. dr hab. *Jacek Gołaczyński*

Elektroniczne czynności procesowe w świetle nowelizacji z 10.7.2015 r.

dr Anna Kościółek¹

Prawo cywilne procesowe podlega ciągłym zmianom z uwagi na sukcesywnie przeprowadzaną informatyzację wymiaru sprawiedliwości. Proces ten obejmuje zwłaszcza informatyzację czynności procesowych, przekształcając tę tradycyjnie rozumianą kategorię w elektroniczne czynności procesowe. Artykuł jest poświęcony problematyce wykorzystania nowoczesnych rozwiązań technologicznych w związku z podejmowanymi w postępowaniu cywilnym czynnościami procesowymi w świetle ostatnich zmian legislacyjnych wprowadzonych w życie 8.9.2016 r. Wiele z tych zmian, szczególnie w zakresie pism procesowych, doręczeń, czynności dowodowych, posiedzeń sądowych oraz orzeczeń, poddano analizie w niniejszym opracowaniu.

Uwagi wstępne

Prawo cywilne procesowe nieustannie zmienia się w efekcie sukcesywnie realizowanego procesu informatyzacji wymiaru sprawiedliwości, z którym wiąże się m.in. coraz powszechniejsza informatyzacja czynności procesowych podejmowanych w postępowaniu cywilnym. Początki problematyki elektronicznych czynności procesowych w polskim postępowaniu cywilnym sięgają 2000 r., kiedy w Kodeksie postępowania cywilnego wprowadzono pierwsze zmiany zmierzające do stworzenia możliwości podejmowania czynności procesowych przy wykorzystaniu nowoczesnych rozwiązań technologicznych. W następnych latach przepisy procesowe stopniowo wzbogacano o kolejne regulacje pozwalające na dokonywanie określonych czynności procesowych elektronicznie. Źródłem szczególnie widocznych przeobrażeń w tej kwestii jest ustawa z 10.7.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw², której zasadniczą część stanowi obszerna nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego będąca kolejnym etapem informatyzacji postępowania cywilnego. Wiele z przepisów tej nowelizacji odnosi się do problematyki wykorzystania nowoczesnych rozwiązań technologicznych w celu dokonywania czynności procesowych w postępowaniu cywilnym. W tym zakresie zmianom uległa dotychczasowa regulacja pism procesowych, doręczeń, czynności dowodowych, posiedzeń jawnych oraz orzeczeń sądowych.

W tym miejscu warto nadmienić, że przedmiotem niniejszego opracowania uczyniono jedynie ten fragment nowelizacji, który dotyczy informatyzacji czynności procesowych, zarówno stron i uczestników postępowania, jak i organów sądowych, w obszarze postępowania rozpoznawczego. Należy jednak podkreślić, że nowelizacja z 10.7.2015 r. rozszerza informatyzację postępowania cywilnego także na postępowanie klauzulowe oraz egzekucyjne, dopuszczając w szczególności możliwość wykorzy-

stania nowoczesnych rozwiązań technologicznych również w odniesieniu do czynności egzekucyjnych i postępowania egzekucyjnego. Zagadnienia te nie należą jednak do zakresu tego opracowania.

Elektroniczne pisma procesowe

Nowelizacja z 10.7.2015 r. dokonała istotnej zmiany w zakresie dotychczasowej regulacji elektronicznych pism procesowych, realizując tym samym postulowany w literaturze³ kierunek dalszej informatyzacji polegający na wprowadzeniu rozwiązania pozwalającego na wnoszenie elektronicznych pism procesowych w każdym postępowaniu cywilnym. Do dnia wejścia w życie omawianej nowelizacji wnoszenie elektronicznych pism procesowych było bowiem dopuszczalne wyłącznie w przypadkach wyraźnie przewidzianych w przepisach szczególnych. Dotyczyło to pism wnoszonych w elektronicznym postępowaniu upominawczym oraz wniosków o wpis do KRS, wniosków o wpis do rejestru zastawów i wniosków o wpis do księgi wieczystej. Brak było jednak możliwości wnoszenia elektronicznych pism procesowych w innych postępowaniach. Zmiana tego stanu polega zaś na powierzeniu stronom (ich organom,

¹ Adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego. Autorka blisko sześćdziesięciu opracowań naukowych z zakresu postępowania cywilnego, wśród których istotną część zajmują liczne opracowania poświęcone problematyce informatyzacji postępowania cywilnego. Dorobek naukowy w tej dziedzinie obejmuje w szczególności pierwsze monograficzne opracowanie problematyki elektronicznych czynności procesowych w sądowym postępowaniu cywilnym, które otrzymało Nagrodę Forum Prawa Mediów Elektronicznych za najlepszą monografię dotyczącą nowych technologii.

² Dz.U. poz. 1311; dalej jako: nowelizacja z 10.7.2015 r.

³ Zob. J. Gołaczyński, Model informatyzacji postępowania cywilnego w nowym Kodeksie postępowania cywilnego, [w:] K. Markiewicz, A. Torbus (red.), Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego, Warszawa 2014, s. 391 i n.; K. Markiewicz, Informatyzacja postępowania cywilnego – *de lege lata* i *de lege ferenda*, [w:] K. Markiewicz, A. Torbus (red.), Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego, Warszawa 2014, s. 403 i n.

przedstawicielom ustawowym lub pełnomocnikom) dokonania wyboru pomiędzy dwoma równorzędnymi sposobami wnoszenia pism procesowych, tj. między metodą „tradycyjną” a sposobem opartym na funkcjonowaniu systemu teleinformatycznego (art. 125 § 2¹ KPC). *De lege lata* wykorzystanie systemu teleinformatycznego w celu wniesienia pisma procesowego nie jest już zatem zależne wyłącznie od wyraźnego upoważnienia wynikającego z przepisu szczególnego (np. art. 505³¹ i 694³ KPC), lecz może wynikać także z dobrowolnej decyzji uprawnionego podmiotu. W sferze decyzji uprawnionego podmiotu pozostaje nie tylko wybór wnoszenia pism procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, lecz również dopuszczalna rezygnacja z tego sposobu kontaktowania się z sądem (art. 125 § 2⁴ KPC).

Oświadczenie o wyborze lub rezygnacji z wyboru wnoszenia pism procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego składa się za pośrednictwem tego systemu. Oświadczenie to jest wiążące tylko w stosunku do osoby, która je złożyła (art. 125 § 2⁴ zd. 2 KPC). W ten sposób wybór oraz rezygnacja z wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego nie wpływają na sytuację procesową strony przeciwnej, która według własnego uznania korzysta ze sposobu tradycyjnego lub z pośrednictwa systemu teleinformatycznego. Zastrzeżenie osobistego charakteru oświadczenia w kwestii elektronicznej formy pism procesowych oznacza również, że w wielu przypadkach nie znajdzie zastosowania ogólna reguła przesądzająca o skuteczności czynności względem innych osób, występująca choćby w warunkach pełnomocnictwa czy współuczestnictwa jednolitego. Tym samym zastrzeżenie o osobistym charakterze oświadczenia obejmującego wybór lub rezygnację z elektronicznej formy pism procesowych wyklucza przypadki, w których mogłoby ono mieć skutek wobec innych osób, zmuszając je do stosowania lub rezygnacji z wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego.

Złożenie oświadczenia o wyborze wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego generuje obowiązek wnoszenia wyłącznie w ten sposób każdego pisma procesowego w danej sprawie (art. 125 § 2¹ KPC). Oświadczenie o wyborze składania pism procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego ma zatem charakter konkretny, wyraźnie ograniczony do określonej sprawy cywilnej. Wydaje się, że przez pojęcie sprawy, w ramach której oświadczenie o wyborze formy elektronicznej pozostaje wiążące, należy rozumieć ogół czynności dokumentowanych w jednych aktach prowadzonych pod jedną sygnaturą⁴. W każdej innej sprawie konieczne jest natomiast podjęcie i wyrażenie odrębnej decyzji w kwestii wyboru elektronicznej formy pism procesowych. Obowiązek wnoszenia każdego pisma wyłącznie w sposób elektroniczny

w ramach danej sprawy pozostaje aktualny do momentu potencjalnej rezygnacji z wykorzystywania systemu teleinformatycznego w celu wnoszenia pism procesowych. Analogiczny obowiązek istnieje również w przypadkach, w których przepis szczególny tak stanowi, przy czym ma on wówczas – wobec niedopuszczalności rezygnacji z tego sposobu wnoszenia pism procesowych – charakter obowiązku bezwzględnie.

Naruszenie obowiązku wnoszenia pism wyłącznie w formie elektronicznej – niezależnie od tego, czy korzystanie z systemu teleinformatycznego jest obligatoryjne, czy jest następstwem wyboru – prowadzi do bezskuteczności czynności dokonanej z jego pominięciem, o czym sąd musi pouczyć stronę jeszcze przed wniesieniem pisma. Ponadto, w razie faktycznego naruszenia tego obowiązku, przewodniczący albo referendarz sądowy ma obowiązek zawiadomić wnoszącego o bezskuteczności czynności. Czynność zawiadomienia jest dokonywana również za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, chyba że adresat skutecznie zrezygnował z pośrednictwa tego systemu dla celów doręczeń, co prowadzi do tradycyjnego sposobu doręczenia zawiadomienia.

Rozwiązanie przewidujące bezskuteczność czynności dokonanej z pominięciem systemu teleinformatycznego nie może mieć charakteru bezwzględnego, szczególnie wobec wystąpienia okoliczności uniemożliwiających dokonanie tej czynności elektronicznie. Z tego względu nowelizacja wprowadziła rozwiązanie wyraźnie przewidujące, że jeżeli złożenie pisma procesowego za pośrednictwem systemu teleinformatycznego nie jest możliwe ze względów technicznych leżących po stronie sądu, zastosowanie znajdują przepisy regulujące kwestię przywrócenia terminu (art. 125 § 2³ KPC). Tylko taki mechanizm pozwala na skuteczne dokonanie czynności w razie wystąpienia problemów technicznych wykluczających możliwość dokonania jej elektronicznie, gdyż brak jest wówczas podstaw do wniesienia pisma drogą tradycyjną czy do przedłużenia terminu do wniesienia pisma procesowego o okres występowania awarii technicznej. Warto również podkreślić, że stosowanie przepisów regulujących problematykę przywrócenia terminu należy dopuścić nie tylko na wypadek zaistnienia problemów technicznych leżących po stronie sądu, lecz również w razie wystąpienia innych przyczyn wykluczających możliwość wniesienia pisma za pośrednictwem systemu, jako że art. 125 § 2³ KPC nie jest szczególnym unormowaniem natury derogacyjnej wobec art. 168 § 1 KPC⁵.

⁴ Zob. J. Gołaczyński, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja postępowania cywilnego Komentarz*, Warszawa 2016, s. 140.

⁵ A. Torbus, [w:] A. Marciniak, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz – art. 1 – 366*, Warszawa 2016, s. 528.

Do pisma procesowego wnoszonego za pośrednictwem systemu teleinformatycznego należy dołączyć poświadczony elektronicznie odpis załączników (art. 128 § 2 KPC). Jednakże obowiązek ten dotyczy jedynie pism wnoszonych przez pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub radcą Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, gdyż tylko te podmioty mogą dokonywać elektronicznego poświadczenia odpisu dokumentu poprzez jego wprowadzenie do systemu teleinformatycznego (art. 129 § 2¹ KPC). Stąd też strony niereprezentowane przez żadnego ze wspomnianych profesjonalnych pełnomocników będą mogły złożyć załączniki właściwie tylko w postaci tradycyjnej (papierowej). Zmiany wprowadzone nowelizacją z 10.7.2015 r. otwierają co prawda możliwość złożenia takich załączników w postaci dokonanej przez notariusza elektronicznego poświadczenia zgodności odpisu dokumentu z okazanym oryginałem⁶, lecz z uwagi na stopień uciążliwości tego rozwiązania nie należy raczej oczekiwać jego nadmiernego upowszechnienia. Przewidziany w art. 129 § 2¹ KPC mechanizm elektronicznego poświadczenia odpisu dokumentu znajduje zastosowanie również w odniesieniu do uwierzytelnionego odpisu pełnomocnictwa, który należy dołączyć do pisma wnoszonego za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, jeżeli pismo wnosi pełnomocnik, który wcześniej nie złożył pełnomocnictwa i który dokonał wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (art. 126 § 3 KPC). Uwierzytelniony odpis pełnomocnictwa wnosi się bowiem za pośrednictwem systemu.

Pismo procesowe wniesione za pośrednictwem systemu teleinformatycznego opatruje się kwalifikowanym podpisem elektronicznym albo podpisem potwierdzonym profilem zaufanym ePUAP (art. 126 § 5 KPC).

Pisma procesowe wnoszone w formie elektronicznej, analogicznie jak ich tradycyjne odpowiedniki, podlegają opłacie, jeżeli tylko przepis ustawy przewiduje jej pobranie. W odniesieniu do pism wnoszonych elektronicznie, wówczas gdy przepis szczególny przewiduje, że pismo może być wniesione wyłącznie w ten sposób, nowelizacja zachowała zasadę przyjętą uprzednio w elektronicznym postępowaniu upominawczym. Stąd też znówelizowany art. 130 § 6 KPC przewiduje, że w takich przypadkach pismo wnosi się wraz z opłatą, a pismo wniesione bez opłaty nie wywołuje skutków, jakie ustawa wiąże z wniesieniem pisma do sądu. Ustawodawca doprecyzował również, że w razie jednoczesnego wniesienia za pośrednictwem systemu teleinformatycznego więcej niż jednego pisma podlegającego opłacie żadne z tych pism nie wywołuje skutków, jakie ustawa wiąże z wniesieniem pisma do sądu, jeżeli nie uiszczono opłaty w wysokości sumy opłat należnych od wszystkich pism. W przypadku wniesienia pisma podlegającego opłacie z naruszeniem wspomnianego obowiązku przewodniczący

zawiadamia wnoszącego pismo o bezskuteczności czynności (art. 130 § 7 KPC). Obowiązek uiszczenia opłaty wraz z wniesieniem pisma do sądu oraz konsekwencje jego niedochowania nie dotyczą jednak przypadku, gdy wnoszący pismo jest zwolniony z mocy prawa od kosztów sądowych w zakresie opłaty sądowej należnej od tego pisma, a także w razie zwolnienia od tych kosztów przyznanego przez sąd lub w razie zgłoszenia wniosku o takie zwolnienie (art. 130 § 8 KPC). W odniesieniu do pism wnoszonych elektronicznie, wówczas gdy wykorzystanie systemu teleinformatycznego jest efektem wyboru uprawnionego podmiotu, ustawodawca nie wprowadził żadnych szczególnych regulacji, stąd też opłacenie pisma będzie się odbywało według dotychczasowych zasad ogólnych. Jeżeli zaś opłata nie zostanie uiszczona, to nie ma podstaw do przyjęcia bezskuteczności takiej czynności. W takich przypadkach przewodniczący wezwie wnoszącego, pod rygorem zwrócenia pisma, do opłacenia go w terminie tygodniowym (art. 130 § 1 KPC). Jeżeli jednak pismo wniesione przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego, które nie zostało należycie opłacone, podlegałoby opłacie w wysokości stałej lub stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu sporu, przewodniczący zwróci pismo bez wezwania o uiszczenie opłaty (art. 130² § 1 KPC).

Elektroniczne doręczenia

Nowelizacja z 10.7.2015 r. wprowadziła zasadnicze zmiany również w zakresie dotychczasowej regulacji doręczeń elektronicznych. Umożliwiła ona bowiem w postępowaniach prowadzonych w sposób tradycyjny nie tylko elektroniczne wnoszenie pism procesowych, lecz także dokonywanie tego typu doręczeń, które do tej pory ograniczone było wyłącznie do postępowania w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, postępowania uproszczonego, postępowania rejestrowego oraz elektronicznego postępowania upominawczego.

Zgodnie z nowym brzmieniem art. 131¹ § 1 KPC obowiązek dokonywania doręczeń za pośrednictwem systemu teleinformatycznego powstaje w dwóch przypadkach, które można określić mianem drogi elektronicznej obligatoryjnej

⁶ Na mocy nowelizacji z 10.7.2015 r., w art. 97 ustawy z 14.2.1991 r. – Prawo o notariacie (t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 164 ze zm.) dotychczasową treść oznacza się jako § 1 i dodaje się § 2 w brzmieniu: „§ 2. Elektroniczne poświadczenie zgodności odpisu, wyciągu lub kopii z okazanym dokumentem notariusz opatruje bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu. Elektronicznego poświadczenia nie opatruje się pieczęcią notariusza”. W efekcie kolejnych zmian legislacyjnych, wprowadzonych na mocy ustawy z 5.9.2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej (Dz.U. poz. 1579), przepis ten uzyskał następujące brzmienie: „Elektroniczne poświadczenie zgodności odpisu, wyciągu lub kopii z okazanym dokumentem notariusz opatruje kwalifikowanym podpisem elektronicznym”.

oraz fakultatywnej⁷. Po pierwsze, obowiązek dokonywania doręczeń za pośrednictwem systemu teleinformatycznego powstaje zawsze, gdy istnieje obowiązek wnoszenia pism procesowych wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, gdyż tylko taką drogę dopuszczają obowiązujące przepisy (droga elektroniczna obligatoryjna). Należy wówczas uznać, iż elektroniczny sposób komunikacji jest dla wnoszącego pismo podmiotu normalnym sposobem komunikowania się, a ustawa wiąże z takim sposobem złożenia pisma skutek w postaci doręczenia elektronicznego. Po drugie, obowiązek taki powstaje również niezależnie od sposobu złożenia pisma (tradycyjnie czy też elektronicznie), jeżeli tylko dokonano uprzedniego wyboru elektronicznego wnoszenia pism (droga elektroniczna fakultatywna). W tych przypadkach należy uznać, że oświadczenie o wyborze takiej formy komunikowania się z organem procesowym zawiera dorozumianą zgodę na elektroniczne doręczanie korespondencji sądowej.

Nowe rozwiązanie, opierające się na powiązaniu wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego z jednoczesnym obowiązkiem otrzymywania tą drogą korespondencji sądowej, nie ma charakteru bezwzględnego. Ustawodawca przyjął bowiem, że każdy adresat, który dokonał wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, może zrezygnować z doręczenia elektronicznego przy jednoczesnym zachowaniu możliwości wnoszenia elektronicznych pism procesowych (art. 131¹ § 2¹ KPC). Możliwość rezygnacji została jednak wyraźnie ograniczona wyłącznie do przypadków, w których zastosowanie doręczeń elektronicznych jest efektem dokonania wyboru wnoszenia pism procesowych elektronicznie. Nie dotyczy to zatem tych przypadków, w których dokonywanie doręczeń elektronicznych jest konsekwencją obowiązku wniesienia pisma wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, gdyż przepis szczególny tak stanowi.

Artykuł 131¹ KPC nie normuje w sposób szczegółowy tego, jak przebiega doręczenie elektroniczne, ale przewiduje delegację dla Ministra Sprawiedliwości do tego, aby w porozumieniu z ministrem właściwym ds. informatyzacji określił, w drodze rozporządzenia, tryb zakładania i udostępniania konta w systemie teleinformatycznym, za pomocą którego można wnosić pisma procesowe, z uwzględnieniem sprawności postępowania, ochrony praw stron postępowania oraz możliwości składania jednorazowo wielu pism. Na podstawie tej delegacji Minister Sprawiedliwości wydał rozporządzenie z 20.10.2015 r. w sprawie trybu i sposobu dokonywania doręczeń elektronicznych⁸. Zgodnie z treścią tego rozporządzenia doręczenie pisma za pośrednictwem systemu teleinformatycznego następuje przez jego umieszczenie w systemie w sposób umożliwiający użytkownikowi zapoznanie się z jego treścią za pośrednictwem konta. Odbiór pisma następuje przez pierwsze uwierzytelnienie

użytkownika na koncie po umieszczeniu doręczanego pisma w systemie teleinformatycznym obsługującym postępowanie sądowe, chyba że zapoznanie się z jego treścią nie było możliwe z przyczyn związanych bezpośrednio z funkcjonowaniem tego systemu. Odbiór następuje zatem przez zalogowanie się użytkownika na koncie, niezależnie od tego, czy po zalogowaniu się adresat pisma zapoznał się z pismem, czy też nie.

Ustawodawca przewidział również sytuację, w której adresat nie dokonuje uwierzytelnienia, a co za tym idzie, nie odbiera w ten sposób kierowanych do niego pism. W razie braku uwierzytelnienia doręczenie elektroniczne będzie bowiem uznawane za skuteczne z upływem 14 dni od daty umieszczenia pisma w systemie teleinformatycznym (art. 131¹ § 2 zd. 2 KPC). Przyjęty przez ustawodawcę 14-dniowy termin nie jest przypadkowy, gdyż jest on odpowiednikiem podwójnego awizowania przesyłki w urzędzie pocztowym⁹ (jeżeli adresat nie odbierze pisma w ciągu siedmiu dni, po upływie tego terminu następuje powtórna próba doręczenia). Ustawodawca przyjął więc konstrukcję elektronicznego doręczenia zastępczego.

Po odebraniu pisma, a w przypadku nieodebrania pisma – po upływie 14 dni od daty umieszczenia pisma w systemie teleinformatycznym, na koncie użytkownika jest umieszczane automatycznie elektroniczne potwierdzenie odbioru korespondencji. Elektroniczne potwierdzenie odbioru korespondencji zawiera: oznaczenie doręczonego pisma, chwilę jego odbioru i użytkownika, któremu doręczono pismo, albo – w przypadku nieodebrania pisma – informację, że pismo uznano za doręczone w efekcie upływu 14 dni od daty umieszczenia pisma w systemie teleinformatycznym. W przypadku doręczenia elektronicznego pismo uznaje się za doręczone w chwili wskazanej w elektronicznym potwierdzeniu odbioru korespondencji. Warto też mieć na uwadze, że w odniesieniu do doręczeń elektronicznych nie stosuje się przepisu art. 134 § 1 KPC, a więc zakazu dokonywania doręczeń w dni ustawowo uznane za wolne od pracy oraz w porze nocnej (art. 131¹ § 2 KPC). Dzieje się tak, gdyż logować się do elektronicznego biura podawczego będzie można z dowolnego miejsca, o dowolnej porze.

Z uwagi na specyfikę samych doręczeń elektronicznych, jak również ich skutków, każdego adresata doręczeń elektronicznych poucza się – przed uwierzytelnieniem użytkownika na koncie – o sposobie i skutkach dokonywania doręczeń elektronicznych.

W ścisłym związku z rozszerzeniem możliwości dokonywania doręczeń elektronicznych pozostaje zmiana

⁷ J. Gołaczyński, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja postępowania cywilnego...*, s. 155.

⁸ Dz.U. poz. 1776.

⁹ Zob. T. Demendecki, *Doręczenia w procesie cywilnym*, Lublin 2015, s. 617.

art. 132 § 1¹ KPC. Nowelizacja tego przepisu znosi obowiązek dokonywania doręczeń bezpośrednich, wynikający z art. 132 § 1 KPC, w odniesieniu do pism wnoszonych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, podlegających doręczeniu adwokatowi, radcy prawnemu, rzecznikowi patentowemu lub radcy Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, którzy dokonali wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Doręczenie bezpośrednie jest bowiem wówczas zbędne wobec tego, że pismo procesowe wprowadza się do systemu teleinformatycznego i jest ono doręczane stronom i ich pełnomocnikom w trybie art. 131¹ KPC¹⁰. Tym samym obowiązek dokonywania doręczeń w trybie art. 132 § 1 KPC musi istnieć nadal, gdy pismo wnoszone elektronicznie przez profesjonalnego pełnomocnika podlega doręczeniu pełnomocnikowi strony przeciwnej, który nie dokonał wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. W takim przypadku pismo należy doręczyć tradycyjnie, pamiętając o zamieszczeniu w treści pisma wnoszonego do sądu oświadczenia o doręczeniu odpisu pisma drugiej stronie albo o jego nadaniu przesyłką poleconą (art. 132 § 1 zd. 2 KPC).

Posiedzenia jawne na odległość

Z dniem wejścia w życie nowelizacji z 10.7.2015 r. regulacje działu I tytułu VI książki pierwszej części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego, obejmującego przepisy ogólne o czynnościach procesowych (art. 125–183), zostały uzupełnione o przepis pozwalający przewodniczącemu na przeprowadzenie posiedzenia jawnego przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających jego przeprowadzenie na odległość (art. 151 § 2 KPC). Wprowadzenie możliwości odbycia posiedzenia sądowego w ten sposób zmierza przede wszystkim do zracjonalizowania i obniżenia kosztów stawieństwa uczestników postępowania na posiedzeniach jawnych¹¹. Rozwiązanie to nawiązuje do art. 235 § 2 KPC, który pozwala na przeprowadzenie dowodu na odległość, jest jednak znacznie szersze, gdyż dopuszcza dokonywanie także innych czynności procesowych na odległość, w szczególności czynności pozwalających na udział w rozprawie uczestników przebywających w innym sądzie niż sąd orzekający¹².

Istota posiedzenia jawnego przeprowadzanego przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających jego przeprowadzenie na odległość wiąże się z dopuszczeniem możliwości brania udziału w posiedzeniu sądowym oraz dokonywania w jego trakcie czynności procesowych w warunkach obecności w budynku sądu innego niż ten, przed którym odbywa się posiedzenie. Przeprowadzenie posiedzenia na odległość zawsze wymaga, aby wszystkie osoby uczestniczące w posiedzeniu jawnym znajdowały się w budynku są-

dowym, przy czym nie będzie to już bezwzględnie budynek tego samego sądu. Jeżeli zatem przewodniczący umożliwi udział w posiedzeniu jawnym osobom przebywającym w innym mieście, to będą one musiały udać się do tamtejszego sądu. Sądy łączą się przy pomocy usługi wideokonferencji. W tym celu wykorzystuje się infrastrukturę techniczną, w którą sądy zostały wyposażone w związku z wdrażaniem elektronicznego systemu rejestracji posiedzeń.

Przeprowadzenie posiedzenia jawnego na odległość wymaga nowego sposobu „uzewnętrzniania” przebiegu posiedzenia w stosunku do uczestniczących w nim osób. Dotychczas problem ten właściwie nie istniał, ponieważ wszystkie uczestniczące w posiedzeniu osoby znajdowały się w tym samym miejscu, co dawało im możliwość bieżącego i naocznego śledzenia jego przebiegu. Jeżeli jednak „rozdzielimy” posiedzenie pomiędzy dwa sądy, to konieczne jest zapewnienie możliwości obserwowania całego posiedzenia wszystkim jego uczestnikom. Przeprowadzenie posiedzenia jawnego przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających jego przeprowadzenie na odległość nie może bowiem wpływać ujemnie na możliwość przeprowadzenia tego posiedzenia w sposób „widoczny” względem zarówno stron (uczestników) postępowania, jak i publiczności. Dlatego też przebieg czynności procesowych jest transmitowany z sali sądowej sądu prowadzącego postępowanie do miejsca pobytu uczestników postępowania oraz z miejsca pobytu uczestników postępowania do sali sądowej sądu prowadzącego postępowanie, tak aby w obu tych punktach została zachowana możliwość śledzenia całości posiedzenia.

Przeprowadzenie posiedzenia jawnego na odległość ma charakter fakultatywny, gdyż decyzja w tym względzie należy do przewodniczącego. Jednakże, odnosząc nowe rozwiązanie do europejskiego postępowania w sprawie drobnych roszczeń, należy podkreślić, że choć art. 151 § 2 KPC daje przewodniczącemu możliwość wyboru w kwestii przeprowadzenia posiedzenia jawnego na odległość, to w przypadku gdy przeprowadzenie rozprawy zostało uznane za konieczne, zgodnie z przepisami rozporządzenia (WE) Nr 861/2007 ustanawiającego europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń¹³, należy przyjąć, że przeprowadzenie rozprawy w ten sposób będzie miało charakter obligatoryjny. Należy bowiem pamiętać, że art. 8 rozporządzenia 861/2007 został zmieniony w ten sposób,

¹⁰ J. Gołaczyński, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja postępowania cywilnego...*, s. 159.

¹¹ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, s.13 (druk sejmowy VII kadencji Nr 2678).

¹² S. Cieślak, *Elektroniczne czynności sądowe – perspektywy rozwoju*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja postępowania cywilnego. Teoria i praktyka*, Warszawa 2016, s. 22.

¹³ Dz.Urz. UE L Nr 199, s. 1; dalej jako: rozporządzenie 861/2007.

że w miejsce dotychczasowej możliwości wprowadzony zostanie¹⁴ obowiązek przeprowadzania rozprawy z wykorzystaniem wszelkich odpowiednich środków technicznych porozumiewania się na odległość, takich jak wideokonferencja lub telekonferencja, dostępnych dla sądu państwa członkowskiego, w którym prowadzone jest postępowanie. Odstąpienie od przeprowadzenia rozprawy w ten sposób będzie możliwe wyłącznie, jeżeli – ze względu na szczególne okoliczności danej sprawy – wykorzystanie takich środków nie byłoby właściwe z punktu widzenia rzetelnego przeprowadzenia postępowania.

Elektroniczne orzeczenia sądowe

Wejście w życie nowelizacji z 10.7.2015 r. wiąże się również z zasadniczymi zmianami w zakresie elektronicznych czynności jurysdykcyjnych. Dotychczasowa informatyzacja tej kategorii procesowej, mająca podobnie jak w przypadku pism procesowych oraz doręczeń charakter fragmentaryczny¹⁵, uległa bowiem rozszerzeniu w związku z wprowadzeniem do Kodeksu postępowania cywilnego regulacji ujętej w treści art. 324 § 4 KPC. Zgodnie z tym przepisem w postępowaniu wszczętym za pośrednictwem systemu teleinformatycznego wyrok może być utrwalony w systemie teleinformatycznym i opatrzony kwalifikowanym podpisem elektronicznym.

Przepis dotyczący elektronicznej formy wyroków znajduje odpowiednie zastosowanie także do nakazów zapłaty (innych niż nakaz wydany w elektronicznym postępowaniu upominawczym), postanowień sądu i referendarza oraz do zarządzeń przewodniczącego (art. 353², 361, 362 oraz 362¹ KPC). Brakuje też przeszkód do odpowiedniego zastosowania art. 324 § 4 KPC do postanowień wydawanych w innych postępowaniach cywilnych niż proces, uregulowanych w Kodeksie postępowania cywilnego, na podstawie art. 13 § 2 KPC¹⁶.

Elektroniczna forma orzeczenia sądowego ma charakter fakultatywny. Ostateczna decyzja w kwestii sposobu utrwalenia orzeczenia należy bowiem do sądu, przewodniczącego lub referendarza sądowego. Dopuszczalność podjęcia decyzji w kwestii utrwalenia orzeczenia w systemie teleinformatycznym została uzależniona jedynie od wszczęcia postępowania za pośrednictwem takiego systemu.

Elektroniczne czynności dowodowe

Na koniec warto również wspomnieć o zmianach, jakie nowelizacja z 10.7.2015 r. wprowadziła w zakresie dotychczasowej regulacji elektronicznych czynności dowodowych (art. 235 § 2 KPC). Zmiany te nie mają natury systemowej, gdyż przepisy obowiązujące w tym zakresie były już możliwie najpełniejszym ujęciem w obszarze elektronicznych

czynności procesowych w postępowaniu cywilnym, lecz stanowią reakcję na niedoskonałości, jakie dostrzeżono w praktyce ich stosowania. Pewnym mankamentem okazał się bowiem wymóg przeprowadzenia dowodu w obecności sądu wezwanego lub referendarza sądowego. Wymóg ten z jednej strony niepotrzebnie ograniczał sprawność elektronicznych czynności dowodowych, których każdorazowe przeprowadzenie wymagało bezwzględnej obecności sądu wezwanego lub referendarza sądowego. Z kolei z drugiej strony niepotrzebnie obciążał on obowiązkami sądy i referendarzy. Rola sądu wezwanego, względnie referendarza sądowego, miała bowiem charakter wyłącznie pomocniczy i sprowadzała się jedynie do przeprowadzenia czynności o charakterze techniczno-organizacyjnym¹⁷, które mogłyby wykonać inny podmiot, niebędący organem sądowym.

Dlatego też, na mocy nowelizacji z 10.7.2015 r., doszło do eliminacji z treści art. 235 § 2 KPC zdania drugiego, wymagającego obecności sądu wezwanego lub referendarza sądowego. Brak takiego zastrzeżenia w aktualnej regulacji elektronicznych czynności dowodowych nie oznacza oczywiście, że referendarz sądowy lub też sąd wezwany utracili możliwość wspomaganie sądu orzekającego przy przeprowadzaniu dowodu na odległość, lecz że poza referendarzami oraz sędziami sądu wezwanego możliwość taką uzyskały inne podmioty (np. zatrudniony w sądzie informatyk albo inna osoba zajmująca się wyposażeniem technicznym). Zmiana w treści art. 235 § 2 KPC złagodziła zatem wymogi konieczne do przeprowadzenia dowodu na odległość przez rozszerzenie katalogu podmiotów mogących wspomagać sąd orzekający.

Podsumowanie

Analiza zmian wprowadzonych na mocy nowelizacji z 10.7.2015 r. pozwala na stwierdzenie, że informatyzacja czynności procesowych w postępowaniu cywilnym wkracza w zupełnie nowy etap. Wprowadzone zmiany odbiegają bowiem od dotychczasowego modelu informatyzacji czynności procesowych, który (z wyjątkiem elektronicznych

¹⁴ Zmiana ta, wprowadzona na mocy rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2421 z 16.12.2015 r. zmieniającego rozporządzenie (WE) Nr 861/2007 ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń oraz rozporządzenie (WE) Nr 1896/2006 ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz.Urz. UE L Nr 341, s. 1–13), znajdzie zastosowanie od 14.7.2017 r.

¹⁵ Więcej zob. A. Kościółek, Elektroniczne czynności procesowe – wczoraj, dziś i jutro, [w:] E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, L. Błaszczak (red.), Kodeks postępowania cywilnego z perspektywy pięćdziesięciolecia jego obowiązywania. Doświadczenia i perspektywy, Sopot 2016, s. 406–407.

¹⁶ S. Cieślak, Elektroniczne czynności sądowe..., s. 24.

¹⁷ G. Kopczyński, Przesłuchanie świadka na odległość w polskim procesie karnym, Acta Universitatis Wratislaviensis, Przegąd Prawa i Administracji 2005, t. 72, s. 225.

czynności dowodowych) charakteryzował się rozwiązaniami selektywnymi, sprowadzającymi się przede wszystkim do nielicznych przypadków dopuszczenia możliwości elektronicznego przeprowadzenia konkretnych czynności w konkretnych postępowaniach. Nowe regulacje sprawiają, że proces informatyzacji czynności procesowych przestaje mieć charakter wyspowy, a więc odnoszący się wyłącznie do wybiórczo określonych typów postępowań i czynności, a zaczyna nabierać charakteru kompleksowego. Rozwiązanie takie należy uznać za pozytywny, ale również konieczny przejaw modernizacji postępowania cywilnego. Na jego

ostateczną ocenę należy jednak poczekać do czasu praktycznego wdrożenia wprowadzonych rozwiązań legislacyjnych. Należy bowiem pamiętać, że na mocy art. 20 nowelizacji z 10.7.2015 r., w okresie trzech lat od jej wejścia w życie, dokonanie wyboru wnoszenia pism procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe oraz dalsze wnoszenie tych pism za pośrednictwem tego systemu – a tym samym szerszy zakres zastosowania elektronicznych doręczeń oraz orzeczeń – jest dopuszczalne, jeżeli ze względów technicznych, leżących po stronie sądu, jest to możliwe.

Słowa kluczowe: postępowanie cywilne, informatyzacja, elektroniczne czynności procesowe, nowelizacja z 15.7.2015 r.

Electronic procedural acts in civil proceedings in the light of changes under the act of 10 July 2015

The civil procedural law is constantly changing due to computerization of justice. This process especially includes computerization of procedural acts taken in the civil proceedings, transforming them into electronic acts. The article presents the use of modern technology in relation to procedural acts in civil proceedings in the light of recent legislative amendments, which entered into force on the 8 September 2016. Many of its provisions relate to the issue of the electronic procedural acts, introducing substantial changes especially in the field of pleadings, services of a writ, evidence collection, court sessions and judgments, which are analyzed in this article.

Key words: civil proceedings, computerization, electronic procedural acts, legislative changes, the act of 10 July 2015.

Teksty Ustaw Becka

Zamów: tel. 22 31 12 222, www.ksiegarnia.beck.pl

Formalizm procesowy a nowe przepisy odnoszące się do dokumentów w procesie cywilnym¹

dr *Berenika Kaczmarek-Templin*²

Przedmiotem analizy w niniejszym opracowaniu jest wpływ nowych przepisów o dokumentach na formalizm procesowy. Formalizm procesowy łączy się z obowiązkiem zachowania wymagań co do formy, miejsca i czasu przy podejmowaniu poszczególnych czynności procedury cywilnej, którego niespełnienie może rodzić sankcje procesowe. W ostatnich latach zmianom ulegały przepisy odnoszące się do czynności procesowych i czynności sądowych, w szczególności znamieną jest zmiana przepisów o dokumentach. Wskutek nowelizacji przepisów – ustawą z 10.7.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw³ – a tym samym zwiększenia stopnia informatyzacji postępowania, zmieniły się wymogi formalne przewidziane dla czynności procesowych i sądowych. W artykule zawarte są rozważania dotyczące tego, czy w dalszym ciągu mamy do czynienia ze sformalizowaniem procedury i czy dla skuteczności tych czynności konieczne jest dochowywanie przewidzianych prawem wymagań, zwłaszcza w kontekście nowego rozumienia dokumentu.

Uwagi wstępne

Formalizm procesowy łączy się z obowiązkiem zachowania wymagań co do formy, miejsca i czasu przy podejmowaniu poszczególnych czynności procedury cywilnej, którego niespełnienie może rodzić sankcje procesowe⁴. Powiązany jest z porządkiem całego postępowania. Rolą formalizmu procesowego jest nadanie sprawności przebiegu postępowania pod względem technicznym. Oznacza on, że wszystkie czynności procesowe należy dokonywać w przewidzianych prawem formach oraz miejscu i czasie. Wszelkie treści są ważne i skuteczne, o ile istnieją w określonej formie, co oznacza, że w konsekwencji nie można ich swobodnie zmieniać lub odwoływać⁵.

Formalizm postępowania wynika z całości przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Zapobiega on niepewności, która miałaby miejsce, gdyby forma czynności procesowych była pozostawiona dowolnemu uznaniu sądu lub innych uczestników postępowania. Cechuje się tym, że zwykle nie nadąża za stale zmieniającymi się treściami. W ostatnich latach upowszechniło się zastosowanie nowych narzędzi technologicznych w codziennych relacjach międzyludzkich, dlatego też pojawiły się także oczekiwania, by również w postępowaniach sądowych wykorzystywać możliwości, jakie stwarzają nowe technologie, co znalazło odzwierciedlenie w usankcjonowaniu elektronicznych czynności procesowych⁶.

Formalizm jako zasada procesowa

W zdecydowanej większości głosów doktryny formalizm procesowy jest uznawany za jedną z naczelných zasad procesowych⁷. Ciekawy pogląd przedstawił S. Cieslak, który uważa, że formalizm jest przede wszystkim właściwością

(cechą) postępowania cywilnego, co samo w sobie nie wyklucza nadania jej rangi zasady procesowej. Wskazuje jednak, że nie ma reguły przeciwstawnej, czyli nie ma alternatywy dla formalizmu postępowania. Ustawodawca ma jedynie możliwość ustalenia stopnia sformalizowania procedury. Z uwagi na to wskazane jest raczej formułowanie zasad szczegółowych odnoszących się do poszczególnych zagadnień związanych z formalizmem procesowym⁸. Dominująca większość przedstawicieli doktryny wyróżnia zasadę formalizmu⁹, a ponadto także inne zasady odnoszące się do zagadnień szczegółowych związanych z formalizmem procesowym, a zwłaszcza zasadę ustności i pisemności, które

¹ Artykuł powstał w wyniku realizacji projektu badawczego w ramach programu NCN Sonata 6 pt. Zasady procesowe a elektroniczny obieg dokumentów w procesie cywilnym (Nr 2013/11/D/HS5/01449).

² Autorka jest adwokatem i pracownikiem naukowym w Zakładzie Prawa i Postępowania Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji na Uniwersytecie Opolskim.

³ Dz.U. poz. 1311; dalej jako: nowelizacja z 10.7.2015 r.

⁴ Szerzej na temat problemów z definicją formalizmu i jego zakresem, zob. S. Cieslak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 63–119.

⁵ Z wyjątkiem sytuacji, gdy ustawodawca wyraźnie przewidział taką możliwość.

⁶ A. Kościółek, *Elektroniczne czynności procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 173–341.

⁷ W. Siedlecki, [w:] W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2001, s. 58; W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1983 s. 51; H. Dolecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2006, s. 48; H. Mądrzak, [w:] H. Mądrzak, D. Krupa, E. Marszałkowska-Krześ, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1997, s. 44–46; A. Jakubecki, *Naczelné zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] A. Oklejak (red.), *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd katedr postępowania cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, Kraków 2006, s. 349 i n.; P. Osowy, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2001, s. 41–42.

⁸ S. Cieslak, *Formalizm postępowania...*, s. 94–99.

⁹ A. Zalesińska, *Wpływ informatyzacji na założenia konstrukcyjne procesu cywilnego*, Warszawa 2016, s. 98–100. Autorka w tej pracy opowiada się za obowiązywaniem zasady umiarkowanego formalizmu procesowego.

wiążą się tylko z jednym aspektem wymogów odnośnie do formy czynności procedury cywilnej¹⁰.

Istotą postępowania cywilnego jest to, że jest ono prawnie unormowane (określone), a co za tym idzie – sformalizowane. Można przyjąć, że nie ma postępowania, które byłoby całkowicie odformalizowane¹¹. Gdyby takie istniało, to byłoby sprzeczne z celem procesu cywilnego¹². Ustawodawca ma natomiast możliwość ustalenia stopnia sformalizowania procedury cywilnej.

S. Cieślak zaproponował zamiast wyróżniania zasady formalizmu procesowego wskazywanie zasad gradacji formalizmu procesowego, to jest zasady podwyższonego (zaostrzonego) i obniżonego (złagodzonego) formalizmu procesowego¹³.

Formalizm postępowania może wynikać z powszechnie obowiązującego aktu prawnego (regulującego postępowanie cywilne, a w szczególności z Kodeksu postępowania cywilnego), z władczego aktu organu postępowania cywilnego lub z porozumienia uczestników postępowania¹⁴.

Określając miejsce podejmowania czynności, dotychczas zwykło się mówić o czynnościach dokonywanych na rozprawie i poza rozprawą. Warto w ramach tych drugich wprowadzić wyróżnienie czynności dokonywanych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego.

Formy czynności procesowych

Formalizm określa formę oraz miejsce i czas dokonania czynności postępowania cywilnego. Do niedawna wyróżniano dwie formy takich czynności. Była to forma ustna i pisemna. Ponadto przewidywano szczególny rodzaj tej drugiej, to jest wykorzystanie formularzy procesowych (np. w postępowaniu uproszczonym lub wieczystoksięgowym). Zgodnie z art. 125 § 2 KPC, jeżeli przepis szczególny tak stanowi, pisma procesowe składa się na urzędowym formularzu. Jego wzór określa w drodze rozporządzenia Minister Sprawiedliwości. Od formularza urzędowego należy odróżnić formularz wykorzystywany w elektronicznym postępowaniu upominawczym. Elektroniczne postępowanie upominawcze to pierwsze elektroniczne postępowanie wprowadzone do polskiej procedury cywilnej. Zgodnie z art. 505³¹ § 1 KPC powód, aby zainicjować postępowanie, musi złożyć pismo za pośrednictwem systemu teleinformatycznego sądu, gdyż w przeciwnym razie nie wywoła ono skutków prawnych. Złożenie pozwu następuje przez wypełnienie formularza online, który w istocie służy wyeliminowaniu braków formalnych pozwu¹⁵ i pozwala na zebranie informacji o okolicznościach faktycznych i prawnych sprawy w uporządkowany sposób. W tym postępowaniu zasadność korzystania z formularza wynika ze względów technicznych systemu, w którym jest ono prowadzone, przy

czym nie ma możliwości skutecznego wniesienia pozwu bez jego użycia.

Przez kilka lat obowiązywał również przepis, który przewidywał możliwość składania pism procesowych na elektronicznych nośnikach informatycznych, jednakże nie doczekał się on wydania przepisów wykonawczych, które urzeczywistniłyby taką postać składania pism. Niemniej jednak w doktrynie miała miejsce wymiana myśli odnośnie do jej statusu. Wprawdzie obyło się bez takiej dyskusji, jaka miała miejsce przy rozważaniu statusu elektronicznej formy czynności prawnych, w toku której ugruntowały się dwa przeciwstawne stanowiska. Część przedstawicieli doktryny uważała, że elektroniczna forma czynności prawnych stanowi jedynie szczególny rodzaj formy pisemnej¹⁶, a pozostali twierdzili, że jest ona formą *sui generis*¹⁷. W przypadku elektronicznych czynności procesowych jako pierwsze stanowisko zajął S. Cieślak, który przyjął, że jest ona kwalifikowaną formą pisemną¹⁸. Tożsamość form wywiódł on z tego, że z formą pisemną i z formą elektroniczną łączył się przedmiot pokryty pismem, a jedyną różnicę upatrywał w sposobie zapisu i odczytu. Podobnie E. Rudkowska-Ząbczyk wskazywała, że zarówno w przypadku pisemnej, jak i elektronicznej formy chodzi o wnoszenie pism procesowych zawierających wnioski i oświadczenia stron składane poza rozprawą, zmianie ulegać miał wyłącznie sposób sporządzenia i wniesienia pisma do sądu¹⁹.

Znamienne jest jednak to, że wyżej wskazane rozważania dotyczyły poprzednio obowiązującego stanu prawnego²⁰.

¹⁰ S. Cieślak, Formalizm postępowania..., s. 78.

¹¹ Niekiedy postępowanie arbitrażowe określa się jako postępowanie odformalizowane, jednakże nie jest to zgodne z prawdą, gdyż choćby forma wyroku sądu polubownego została uregulowana w art. 1197 KPC.

¹² F. Baur, Współczesne przemiany w procesie cywilnym (tłum. J. Sobkowski), PiP 1973, Nr 3, s. 63.

¹³ S. Cieślak, Formalizm postępowania..., s. 98.

¹⁴ Subsydiarnie źródłami formalizmu mogą być poglądy prawne wyrażane przez judykaturę i doktrynę.

¹⁵ Tylko kompletnie wypełniony formularz umożliwia opatrzenie go podpisem elektronicznym i uiszczenie opłaty sądowej. Braki formalne, które mogą się pojawić w tym postępowaniu, dotyczą właściwego opisanie pełnomocnictwa (określenie, czy pełnomocnictwo ma charakter ogólny, czy jest rodzajowe, czy dotyczy konkretnej sprawy) w przypadku składania pozwu przez pełnomocnika.

¹⁶ J. Gołaczyński, Elektroniczna forma czynności prawnych, eiBiuletyn CBKE 2003, Nr 1, s. 3; J. Jacyszyn, Elektroniczne czynności prawne, PPH 1999, Nr 7, s. 35; W. Kocot, Elektroniczna forma oświadczenia woli, PPH 2001, Nr 3, s. 3 i n.; A. Stosio, Umowy zawierane przez Internet, Warszawa 2002, s. 181; E. Wyrozumska, Elektroniczne oświadczenie woli w ustawie o podpisie elektronicznym i po nowelizacji kodeksu cywilnego, PPH 2003, Nr 8, s. 50–51.

¹⁷ Z. Radwański, Elektroniczna forma czynności prawnej, MoP 2001, Nr 22, s. 1107; M. Świerczyński, Podpis elektroniczny w praktyce handlowej, [w:] Gospodarka elektroniczna, dodatek do MoP 2002, Nr 24, s. 9; D. Szostek, Czynność prawna a środki komunikacji elektronicznej, Warszawa 2004, s. 229.

¹⁸ S. Cieślak, Formalizm postępowania..., s. 125.

¹⁹ E. Rudkowska-Ząbczyk, Pisma procesowe wnoszone w postępowaniu cywilnym na elektronicznych nośnikach informatycznych, e-Biuletyn CBKE 2006, Nr 3, s. 1 i n.

²⁰ A. Kościółek, Elektroniczne czynności..., s. 190–191.

Natomiast diametralną zmianą okazało się wprowadzenie w 2008 r. do Kodeksu postępowania cywilnego możliwości przeprowadzenia dowodu na odległość (art. 235 § 2 KPC)²¹. Od tego momentu przesłuchanie świadka może nastąpić w formie elektronicznej, to jest przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających dokonanie tej czynności na odległość. Ta zmiana spowodowała, że forma elektroniczna stała się alternatywą nie tylko dla formy pisemnej, lecz także dla formy ustnej. Ponadto należy wskazać, że art. 125 § 2¹ KPC w obecnym brzmieniu przewiduje, iż pisma procesowe, jeżeli przepis szczególny tak stanowi, wnoszą się za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe. Zasadniczo elektroniczne nośniki informatyczne zostały zastąpione systemem teleinformatycznym. System teleinformatyczny, będący zespołem powiązanych ze sobą urządzeń i oprogramowania, umożliwiający przetwarzanie danych, nie może być już zrównany z przedmiotem pokrytym pismem²².

Wprawdzie ustawodawca nie przewidział wprost rozróżnienia na formę ustną, pisemną i elektroniczną czynności w postępowaniu cywilnym, to jednak niewątpliwie taki wniosek można wysnuć z całokształtu przepisów proceduralnych. Takie rozwiązanie jest skorelowane z ostatnimi zmianami wprowadzonymi nowelizacją z 10.7.2015 r.²³. Zmiany obejmują także dalszą informatyzację postępowania egzekucyjnego poprzez wprowadzenie możliwości wnoszenia elektronicznie pism, doręczeń elektronicznych, dokonywania elektronicznych czynności komornika oraz innych organów postępowania egzekucyjnego, jak również wprowadzenie elektronicznych sposobów egzekucji, to jest elektronicznego zajęcia wierzytelności z rachunku bankowego, elektronicznej licytacji z ruchomości. Jednakże wymagają one odrębnego omówienia i wykraczają one poza problematykę niniejszej pracy²⁴.

Definicja dokumentu

Na mocy wspomnianej nowelizacji do Kodeksu cywilnego wprowadzono definicję dokumentu i nową formę czynności prawnych – formę dokumentową. Dokument został zdefiniowany jako nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią (art. 77³ KC). Przestał on się wiązać wyłącznie z formą pisemną i dotyczy także formy elektronicznej i formy dokumentowej. Przy czym do zachowania tej ostatniej wystarczy złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu w sposób umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie (art. 77² KC). Z uzasadnienia do ustawy nowelizującej z 10.7.2015 r. wynika, że wprowadzona definicja dokumentu, mimo że znajduje się w Kodeksie cywilnym, powinna być stosowana również na płaszczyźnie procesowej. Dlatego też należy uznać, że dokumenty pojawiające się w postępowaniu cywilnym mogą

realizować zarówno formę pisemną, jak i elektroniczną, a nawet ustną. Ten ostatni przypadek będzie dotyczył protokołu w postaci nagrania dźwiękowego lub audiowizualnego.

Dokument w procesie cywilnym

Dokument w sferze procesowej może dotyczyć pisma procesowego, może być środkiem dowodowym, a także postacią czynności sądowej, dokonywanej zarówno na posiedzeniu, jak i poprzez pisma sądowe (doręczenia elektroniczne).

Pisma procesowe z samej definicji mogą być wnoszone w formie pisemnej, jak również w postaci dokumentu elektronicznego, czyli za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Ustawodawca przewidział przymus korzystania z tej postaci, gdy wynika to z przepisu szczególnego lub gdy strona dokonała wyboru takiej formy komunikowania się z sądem. Dla dochowania wymogów formalizmu procesowego przewidziano sankcje związane z niedochowaniem takiej formy, co oznacza, że w przypadku niewniesienia pisma za pośrednictwem systemu teleinformatycznego czynność jest bezskuteczna (o czym zawiadamia przewodniczący; art. 125 § 2² KPC). Od tej reguły przewidziano dwa wyjątki. Pierwszy z nich dotyczy przyczyn technicznych leżących po stronie sądu i w takim przypadku strona ma prawo złożyć wniosek o przywrócenie terminu do dokonania czynności procesowej (art. 125 § 2³ KPC). Drugi wiąże się z działaniem strony, która może w każdej chwili złożyć oświadczenie o rezygnacji z wyboru wnoszenia pism procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (art. 125 § 2⁴ KPC). Należy nadmienić, że pisma wnoszone za pośrednictwem systemu teleinformatycznego wymagają opatrzenia bezpiecznym elektronicznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu lub podpisem potwierdzonym profilem zaufanym ePUAP (art. 126 § 5 KPC).

²¹ Ustawa z 5.12.2008 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z Nr 234, poz. 1571).

²² A. Kościółek, *Elektroniczne czynności...*, s. 190.

²³ Zmiany te weszły w życie 8.9.2016 r. Zob. J. Gołaczyński, *Elektronizacja postępowania cywilnego – nowelizacja KPC i KC wchodząca w życie 8.9.2016 r.*, MoP 2016, Nr 19, s. 1022–1028.

²⁴ J. Jankowski, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 10.7.2015 r. w zakresie postępowania egzekucyjnego*, PPE Nr 8/2016, s. 5 i n.; M. Ułasz, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 384 i n.; J. Jagieła, *Elektroniczne wszczęcie postępowania egzekucyjnego*, [w:] J. Bieluk, A. Marciniak, *Postępowanie i prawo cywilne w dobie informatyzacji*, Sopot 2016, s. 121–146; M. Trzaska, *Problemy i zagrożenia wdrożenia nowych rozwiązań elektronicznych w praktyce sądowej i egzekucyjnej*, [w:] J. Bieluk, A. Marciniak, *Postępowanie i prawo cywilne w dobie informatyzacji*, Sopot 2016, s. 161–174.

Czynności sądowe

Sąd dokonuje swoich czynności na posiedzeniach. Posiedzenia sądowe zasadniczo odbywają się w budynku sądowym, a poza nim – tylko wówczas gdy czynności sądowe muszą być wykonane w innym miejscu lub gdy odbycie posiedzenia poza budynkiem sądowym ułatwia przeprowadzenie sprawy lub przyczynia się do zaoszczędzenia kosztów. Dotychczas wyjątki dotyczyły zlecenia przeprowadzenia czynności przez sędziego wyznaczonego lub przez sąd wezwany. Obecnie pojawiła się trzecia możliwość, czyli tzw. rozprawa odmiejscowiona. Przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia jawnego przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających jego przeprowadzenie na odległość. W takiej sytuacji uczestnicy postępowania mogą brać udział w postępowaniu, przebywając w budynku innego sądu i dokonując tam czynności procesowych, które są transmitowane do sali sądowej sądu prowadzącego postępowanie (art. 151 § 1 KPC).

Z przebiegu posiedzenia jawnego sporządza się protokół, a z posiedzenia niejawnego notatkę, chyba że wydano na nim orzeczenie. Protokół może być sporządzony pisemnie lub przebieg posiedzenia może być utrwalony za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo dźwięk i obraz (art. 158 KPC). Utrwalony na nagraniu audio lub audiowizualnym²⁵ przebieg posiedzenia ma status dokumentu i wypełnia kryteria formy elektronicznej.

Do 2014 r. wyrok, jak też jego uzasadnienie wymagały bezwzględnie formy pisemnej. Od 27.10.2014 r., jeżeli przebieg posiedzenia jest utrwalany za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, uzasadnienie może być wygłoszone po ogłoszeniu sentencji wyroku i utrwalone za pomocą tego urządzenia (art. 328 § 1¹ KPC). Od tego czasu zatem ustawodawca dopuścił możliwość sporządzania uzasadnienia wyroku w formie elektronicznej. Potocznie często używa się sformułowania „ustne uzasadnienie”, jednak nie odnosi się to do formy, lecz do sposobu zakomunikowania go zainteresowanym stronom. Ustna forma nie spełniałaby swojej funkcji w tym przypadku, gdyż nie byłoby możliwe późniejsze dokładne jej odtworzenie, co byłoby konieczne do dokonania kontroli instancyjnej.

Niedochowanie określonej formy dla wyroku bądź uzasadnienia będzie skutkowało tym, że będzie to czynność nieistniejąca²⁶.

Nowelizacja z 10.7.2015 r. wprowadziła również doręczenia elektroniczne, które przyjmują postać dokumentów elektronicznych. Sąd dokonuje doręczeń elektronicznych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, gdy adresat wniósł uprzednio pismo za pośrednictwem systemu teleinformatycznego albo dokonał wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (art. 131¹

§ 1 KPC). Adresat może przechowywać otrzymany dokument w systemie teleinformatycznym, czyli w postaci elektronicznej lub może dokonać jego wydruku i uzyskać tym samym dokument w wersji papierowej. Tryb i sposób dokonywania doręczeń elektronicznych został określony przez Ministra Sprawiedliwości w rozporządzeniu z 20.10.2015 r. w sprawie trybu i sposobu dokonywania doręczeń elektronicznych²⁷.

Adresat, który dokonał wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, może na każdym etapie postępowania zrezygnować z doręczenia elektronicznego. Od tego momentu forma elektroniczna doręczeń będzie wobec niego bezskuteczna. Strona postępowania może otrzymać w formie dokumentu elektronicznego zarówno zawiadomienia lub wezwania na termin rozprawy, zarządzenia, postanowienia, jak i wyroki, w tym zaopatrzone w klauzulę wykonalności. Należy jednak nadmienić, że wyrok może być utrwalony w systemie teleinformatycznym i opatrzony bezpiecznym podpisem elektronicznym (art. 324 § 4 KPC) jedynie wtedy, gdy postępowanie zostało wszczęte za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Nie będzie to jednak możliwe w sytuacji, gdy postępowanie zostało zainicjowane w sposób tradycyjny, to jest przez złożenie pozwu w wersji papierowej, a następnie obie strony dokonały wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. W tym przypadku wyrok będzie musiał przybrać formę papierową.

Dowód z dokumentu

Analiza zagadnienia formalizmu procesowego w kontekście dokumentów nie byłaby kompletna bez omówienia problematyki dowodu z dokumentu. Nowelizacja z 10.7.2015 r. usankcjonowała zgłaszane i przeprowadzane już w postępowaniach sądowych dowody elektroniczne²⁸.

Podstawowy podział dokumentów, który może wprost nie wynika z przepisów, wyodrębnia dokumenty w postaci papierowej i elektronicznej. W zasadzie, mając na uwadze definicję dokumentu z art. 77³ KC, należałoby dodać jeszcze trzeci rodzaj dokumentów, to jest pozostałe, sporządzone na innych nośnikach, np. na tkaninie, na kamieniu, utrwalone w kodzie genetycznym bakterii²⁹ oraz wszelkie

²⁵ Szerzej na temat zmiany sposobu utrwalania przebiegu posiedzenia, zob. A. Kościółek, Zmiany zasad utrwalania przebiegu posiedzenia sądowego w postępowaniu cywilnym, MoP 2014, Nr 23, s. 1230–1236.

²⁶ Ł. Błaszczak, Orzeczenia nieistniejące (*sententia non existens*) w sądowym postępowaniu cywilnym, [w:] Ł. Błaszczak (red.), Wokół problematyki orzeczeń, Toruń 2007, s. 7 i n.

²⁷ Dz.U. poz. 1776 ze zm.

²⁸ Zob. szerzej B. Kaczmarek-Templin, Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym, Warszawa 2012, *passim*.

²⁹ *Ibidem*, s. 55–56.

informacje przekazywane drogą elektroniczną, a nawet fale dźwiękowe, sygnały świetlne, znaki dymne czy chociażby same przedmioty lub zjawiska niosące za sobą jakąkolwiek informację³⁰. Jednakże ta kategoria dokumentów nie ma praktycznego zastosowania w postępowaniach sądowych, zatem została pominięta przy prowadzeniu niniejszych rozważań.

Przy czym w przypadku dokumentów elektronicznych ustawodawca nie miał na myśli dokumentów sporządzonych w formie elektronicznej, o jakiej mowa przy oświadczeniach woli, lecz dokumenty utrwalone z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej. Na gruncie procesowym podział ten wiąże się ze środkiem i podłożem utrwalenia treści mającej znaczenie w kontekście ustalania faktów niezbędnych do rozstrzygnięcia sprawy. Dokument w postaci elektronicznej nie wymaga opatrzenia go bezpiecznym podpisem elektronicznym, choć okoliczność ta może mieć znaczenie w razie konieczności weryfikowania autentyczności bądź integralności dokumentu³¹.

Dokument, który ma być dowodem w postępowaniu cywilnym, musi być utrwalony w jakiegokolwiek postaci, tak by było możliwe (wielokrotne) zapoznanie się z jego treścią w toku postępowania dowodowego³².

Dokumenty można też podzielić, jak wynika wprost z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, ze względu na ich zawartość na dokumenty zawierające tekst, umożliwiające ustalenie ich wystawców oraz dokumenty zawierające inne dane. W tej drugiej grupie należałoby zamieścić także dokumenty zawierające tekst, które jednak nie dają możliwości ustalenia ich wystawców. Anonimy dotychczas były kategorię wykluczane z materiału dowodowego. Takie stanowisko zaaprobował SN, prezentując pogląd, że „anonim nie stanowi i nie może stanowić żadnego dowodu w sprawie rozpoznawanej przez organy wymiaru sprawiedliwości”³³. K. Knoppek wskazywał, że w przypadku anonimu, z którego można było wysnuć informację na temat osoby jego autora, należałoby go kwalifikować jako początek dowodu na piśmie, który wprowadzić mógłby mieć znaczenie procesowe, to jednak nie zmieniałby jego statusu na dowód³⁴. Status dokumentu uległ zmianie po wejściu w życie nowelizacji z 10.7.2015 r., gdyż anonim spełnia wymogi definicji dokumentu wskazanej w art. 77³ KC i formalnie mógłby być uznany za dowód z dokumentu. Jednakże treść przepisu art. 243¹ KPC nie pozostawia wątpliwości, że w przypadku dowodu z dokumentu musi istnieć możliwość ustalenia jego wystawcy. Natomiast anonim może być potraktowany jako środek dowodowy, uregulowany w art. 308 KPC, jednakże wartość dowodowa anonimu jako źródła wiedzy o faktach będzie niewielka³⁵.

Dokumenty zawierające tekst, umożliwiające ustalenie ich wystawców, obejmują dokumenty zawierające tekst niezależnie od tego, na jakim nośniku zostały one

utrwalone. Przedmiotem dowodu z dokumentu mogą być także dokumenty pozatekstowe, czyli zawierające zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku. Przez pojęcie zapisu obrazu rozumie się także fotokopie, fotografie, plany, rysunki.

Ciekawym zagadnieniem jest przeprowadzenie dowodu z protokołu elektronicznego innej sprawy. Taki dowód należy przeprowadzić w trybie art. 308 § 1 KPC. Z uwagi na to, że protokół powinien być traktowany jako dokument urzędowy, do jego oceny trzeba uwzględnić domniemanie jego zgodności z prawdą (prawdziwym stanem rzeczy). Wskutek przyjęcia tego domniemania uznaje się, że przebieg rozprawy był dokładnie taki, jak wynika z utrwalonego nagrania³⁶. Jeżeli protokół sporządzony za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk nie pozwala w części obejmującej czynność dowodową na ustalenie jej treści, sąd powtarza w odpowiednim zakresie tę czynność (art. 241 KPC)³⁷.

Podsumowanie

Formalizm postępowania wiąże się nieodzownie z formą oraz miejscem i czasem dokonania czynności postępowania cywilnego (procesowych i sądowych)³⁸, przy czym z punktu widzenia omawianego zagadnienia istotne znaczenie ma kryterium formy i miejsca. Zagadnienie czasu może mieć znaczenie w kontekście niemożności dokonania przez strony czynności postępowania w odpowiednim czasie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, z powodu przeszkód technicznych związanych z tym systemem. Jednakże wtedy nie nastąpi bezskuteczność czynności, ale aktualizuje się możliwość złożenia wniosku o przywrócenie terminu do dokonania czynności.

³⁰ J. Grykiel, Kilka uwag o nowej definicji dokumentu i formy dokumentowej, MoP 2016, Nr 5, s. 236. Podaje on jako przykład dokumentu spełniającego kryteria definicji kodeksowej wykopalisko, które jest nośnikiem informacji o faktach historycznych, zjawisko atmosferyczne, które jest nośnikiem informacji o stanie pogody, natomiast kod DNA stanowi nośnik informacji o genotypie organizmu.

³¹ B. Kaczmarek, Dokument elektroniczny w świetle przepisów o dowodach w postępowaniu cywilnym, PME dodatek do MoP 2006, Nr 16, s. 39–43; *tenże*, Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym – polemika, MoP 2008, Nr 5, s. 248–252.

³² T. Ereciński, Z problematyki dowodu z dokumentu w sądowym postępowaniu cywilnym. Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Z. Resicha, Warszawa 1985, s. 77.

³³ Wyrok SN z 9.12.1980 r., II URN 171/80, OSPiKA 1981, z. 7–8, poz. 126; zob. także W. Siedlecki, Glosa do wyroku z 9.12.1980 r., II URN 171/80, OSPiKA 1981, z. 7–8, poz. 317.

³⁴ K. Knoppek, [w:] T. Wiśniewski (red.), System Prawa Procesowego Cywilnego, tom II, cz. 2 Postępowanie Procesowe przed sądem pierwszej instancji, Warszawa 2016, s. 188–189.

³⁵ *Ibidem*, s. 197–198.

³⁶ *Ibidem*, s. 523.

³⁷ Zob. uchwałę SN z 23.3.2015 r., III CZP 102/15, OSNC 2016, Nr 7–8, poz. 88.

³⁸ A. Zalesińska, Wpływ informatyzacji..., s. 98–100.

Wskutek nowelizacji z 10.7.2015 r., a tym samym zwiększenia stopnia informatyzacji postępowania, zmieniły się wymogi formalne przewidziane dla czynności procesowych i sądowych³⁹, jednakże w dalszym ciągu mamy do czynienia ze sformalizowaniem procedury i dla ich skuteczności

konieczne jest dochowywanie przewidzianych prawem wymagań.

³⁹ *Ibidem*, s. 260–261.

Słowa kluczowe: formalizm postępowania, zasady procesowe, dokument w postępowaniu cywilnym.

Procedural formalism and new provisions related to documents in the civil proceedings

The subject of analysis in the article is the impact of the new rules on documents on procedural formalism. Procedural formalism is combined with the obligation to respect the requirements of form, place, and moment of taking particular actions of a civil procedure which failure may result in procedural consequences.

In the recent years, the regulations concerning procedural and judicial actions have changed, and in particular, the most significant is the amendment of the provisions related to evidence (especially documents). As a result of the amendment of 10 July 2015 of the Code of Civil Procedure, and thus the increased level of computerization of proceedings, the formal requirements foreseen for procedural and judicial proceedings have changed.

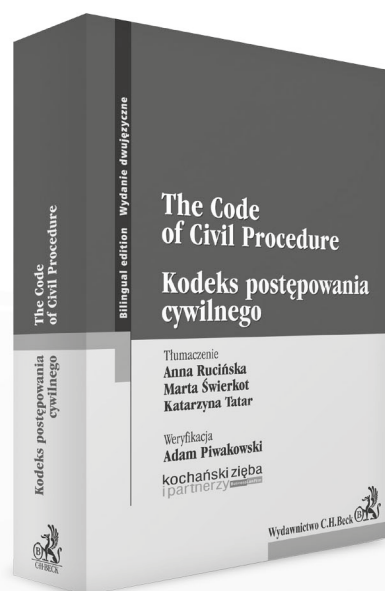
The article discusses whether the formalism is still the rule of the procedure and whether it is necessary, for the effectiveness of these activities, to comply with the requirements of the law, especially in the context of the new definition of the document.

Key words: procedure formalism, rules of civil procedure, document in civil proceedings.

Kodeks postępowania cywilnego

Zamów: tel. 22 31 12 222
www.ksiegarnia.beck.pl

Elektroniczne postępowanie upominawcze po zmianach

dr Gabriela Bar¹

Celem niniejszego opracowania jest omówienie zmian w elektronicznym postępowaniu upominawczym wprowadzonych ustawą z 10.7.2015r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw². Większość z nich wynika z potrzeby dostosowania regulacji elektronicznego postępowania upominawczego (EPU)³ do zmienionych powołaną nowelą przepisów ogólnych o procesie, w szczególności dotyczących wnoszenia pism procesowych poprzez system teleinformatyczny sądu i doręczeń elektronicznych oraz ujednolicenia kompetencji referendarzy sądowych. Istotną nowością w przepisach o elektronicznym postępowaniu upominawczym jest możliwość złożenia wraz z pozwem wniosku o umorzenia postępowania w określonych wypadkach, gdy powód jest wyłącznie zainteresowany uzyskaniem w EPU nakazu zapłaty, a procedowanie w ramach tzw. postępowania zwykłego byłoby dla niego ekonomicznie nieefektywne.

Uwagi wstępne

Nowelizacją z 10.7.2015 r. dokonano zmiany większości przepisów Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących EPU, a także dodano nowe regulacje – art. 505³⁸ i 505³⁹ KPC. Większość zmian weszła w życie 8.9.2016 r., jednak uprawnienie do złożenia przez powoda wraz z pozwem wniosku o umorzenie postępowania może być realizowane dopiero od 1.3.2017 r. (art. 23 pkt 1a ZmKC).

Wyłączenie zastosowania w EPU przepisów o innych postępowaniach

Omawianą nowelą ustawodawca nie tylko wykluczył w EPU możliwość łączenia go w jakimkolwiek zakresie i na jakimkolwiek etapie z innym postępowaniem odrębnym³, lecz także wyłączył zastosowanie art. 139 § 5 KPC (art. 505²⁹ KPC).

Wyłączenie zastosowania w EPU przepisów o innych niż postępowanie upominawcze postępowaniach odrębnych jest uzasadnione przede wszystkim względami natury formalnej wynikającymi z elektronicznej formy komunikacji z sądem. W szczególności złożenie pozwu w EPU uniemożliwia dołączenie do pozwu dokumentów (art. 505³² § 1 KPC). Wyklucza to m.in. uzyskanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym (por. art. 485 KPC). Ustawodawca wyłączył także możliwość łączenia przepisów o EPU i innych postępowaniach odrębnych z przepisami o europejskim postępowaniu nakazowym (art. 505¹⁵ § 2 KPC) i europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń (art. 505²¹ § 2 KPC). Możliwe jest rozpoznanie w EPU spraw z zakresu prawa pracy albo spraw należących do postępowania uproszczonego, ale z wyłączeniem zastosowania przepisów o postępowaniach dla nich właściwych⁴. Przepisy o innych postępowaniach odrębnych znajdują zastosowanie

do postępowania wszczętego w EPU, gdy sprawa trafi do sądu właściwości ogólnej pozwanego na skutek wniesienia sprzeciwu od nakazu zapłaty.

Wyłączenie możliwości zastosowania w EPU art. 139 § 5 KPC było podyktowane okolicznością, iż w zakresie nieuregulowanym w przepisach o EPU oraz przepisach o „zwykłym” postępowaniu upominawczym (art. 497¹–505 KPC) do EPU stosuje się przepisy o postępowaniu zwykłym⁵. Tymczasem nie jest możliwe – ze względów natury formalnej (komunikacja elektroniczna) – złożenie wniosku o wydanie zaświadczenia, o którym mowa w art. 139 § 5 KPC, w systemie teleinformatycznym e-sądu ani też wydanie przez ten sąd takiego zaświadczenia. Ponadto o zaświadczenie tego rodzaju strona występuje w sytuacji, gdy został wniesiony sprzeciw od nakazu zapłaty (także wówczas gdy jest on składany wraz z wnioskiem o przywrócenie terminu). W wypadku skutecznego złożenia sprzeciwu nakaz zapłaty straci moc, a sprawa zostaje przekazana do sądu właściwości ogólnej pozwanego, do którego to sądu powinien też trafić wniosek o wydanie zaświadczenia z art. 139 § 5 KPC⁶.

Rola referendarza sądowego

Do czasu wejścia w życie nowelizacji z 10.7.2015 r. przepisy o EPU wskazywały na kompetencję referendarza sądowego do wykonywania czynności w elektronicznym

¹ Autorka jest radcą prawnym.

² Dz.U. poz. 1311; dalej jako: nowelizacja z 10.7.2015 r. lub ZmKC.

³ Por. A. Zieliński (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Wyd. 9, Legalis/el. 2017, komentarz do art. 505²⁹ KPC.

⁴ K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. 2, Legalis/el. 2014, komentarz do art. 505²⁹ KPC.

⁵ J. Widło, Elektroniczne postępowanie upominawcze, Warszawa 2010, s. 48.

⁶ Por. J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz, Legalis/el. 2016, komentarz do art. 505²⁹ KPC.

postępowaniu upominawczym. W wyniku zmiany art. 497¹ § 3 KPC i wprowadzenia ogólnej zasady, zgodnie z którą czynności w postępowaniu upominawczym może wykonywać referendarz sądowy, art. 505³⁰ § 1 KPC stał się zbędny.

W związku z tym, że w EPU stosuje się przepisy o postępowaniu upominawczym (z odrębnościami wynikającymi z charakterystyki postępowania elektronicznego), do orzekania w sprawach kierowanych do e-sądu są uprawnieni referendarze sądowi.

Referendarz sądowy w EPU ma kompetencje do wydania nakazu zapłaty, a także innych zarządzeń i postanowień w kwestiach formalnych⁷. W zakres jego kompetencji nie wchodzi natomiast wykonywanie tych czynności, których podjęcie może nastąpić na rozprawie⁸. Od nakazu zapłaty wydanego przez referendarza sądowego do sądu, przed którym wytoczono powództwo, wnosi się sprzeciw. W pozostałych przypadkach – skargę na referendarza sądowego (art. 503 § 1 KPC w zw. z art. 505³⁸ KPC).

Artykuł 505³⁰ § 2 KPC w obecnym brzmieniu zakłada utrwalanie czynności sądu, referendarza i przewodniczącego wyłącznie w systemie teleinformatycznym. Oznacza to, że pierwotnie wszelkie czynności procesowe są dokonywane i utrwalane elektronicznie oraz że wyłączone jest prowadzenie akt sądowych w formie papierowej⁹.

Wnoszenie pism przez system teleinformatyczny

W EPU powód wnosi pisma wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (art. 505³¹ § 1 KPC), a jeżeli dodatkowo pozwany dokona wyboru wnoszenia pism procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, dalsze pisma w sprawie wnosi wyłącznie za pośrednictwem tego systemu (art. 505³¹ § 1 KPC). O skutkach wniesienia pisma za pośrednictwem systemu teleinformatycznego sąd poucza pozwanego przy pierwszym doręczeniu (art. 505³¹ § 4 KPC).

Z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących postępowania zwykłego usunięto nieprecyzyjne pojęcie „złożenie pisma drogą elektroniczną”, zastępując je sformułowaniem „złożenie pisma za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe”. W związku z tym przeredagowano także przepisy o EPU, aby nie powtarzały zasad wyrażonych już wcześniej. Zmieniono § 1 w art. 505³¹ KPC, który poprzednio stanowił, iż pisma procesowe powoda niewniesione drogą elektroniczną nie wywołują skutków prawnych, jakie ustawa wiąże z wniesieniem pisma do sądu. Regułą, wyrażoną w art. 125 § 2¹ KPC, jest bowiem, iż pisma niewniesione za pośrednictwem systemu teleinformatycznego nie wywołują skutków prawnych, jakie ustawa wiąże z wniesieniem pisma do sądu, o czym sąd poucza wnoszącego pismo. Dodatko-

wo w EPU zastosowanie znajdzie nowy przepis – art. 125 § 2² KPC – zgodnie z którym skutkiem wniesienia pisma z pominięciem systemu teleinformatycznego będzie odeślanie przez przewodniczącego takiego pisma wnoszącemu i zawiadomienie go o bezskuteczności czynności.

Zasadą wyrażoną art. 126 § 5 KPC jest, że pismo procesowe wniesione za pośrednictwem systemu teleinformatycznego opatruje się kwalifikowanym podpisem elektronicznym¹⁰ albo podpisem potwierdzonym profilem zaufanym ePUAP, jednak zgodnie z nowym art. 505³¹ § 2¹ KPC¹¹ pisma wniesione za pośrednictwem systemu teleinformatycznego nie wymagają opatrzenia ich podpisem, o którym mowa w art. 126 § 5 KPC. Oznacza to, że w EPU nadal jest dopuszczalne posługiwanie się podpisem elektronicznym nadawanym w systemie teleinformatycznym obsługującym to postępowanie, co nie wyklucza użycia elektronicznego podpisu kwalifikowanego.

Zanim pozwany zdecyduje się na wniesienie pisma poprzez system teleinformatyczny, powinien znać skutki prawne takiego wyboru, dlatego odnośne pouczenie pozwanego jest dokonywane przez e-sąd, na podstawie art. 505³¹ § 4 KPC, przy pierwszym doręczeniu, tj. co do zasady przy doręczeniu pozwanemu nakazu zapłaty wraz z pozwem¹².

Wniosek o umorzenie postępowania w przypadku braku podstaw do wydania nakazu zapłaty

Do pozwu składanego w EPU zastosowanie znajdują przepisy ogólne o procesie, w szczególności art. 126, 126¹ oraz 187 KPC, z tym zastrzeżeniem, że – zgodnie z nowym brzmieniem art. 505³² § 1 KPC – powód nie ma obowiązku załączania dowodów do pozwu. Jest to wyjątek od reguły wyrażonej w art. 128 § 2 KPC, zgodnie z którą do pisma procesowego wnoszonego za pośrednictwem systemu teleinformatycznego dołącza się poświadczane elektronicznie odpisy załączników. W EPU jednak art. 128 KPC nie stosuje się na mocy wyraźnego wyłączenia wprowadzonego przez ustawodawcę w art. 505³² § 1 KPC *in fine*.

⁷ Por. K. Weitz, [w:] T. Ereciński (red.), Komentarz. Kodeks postępowania cywilnego, t. 2, Warszawa 2012, s. 1018.

⁸ J. Widło, Elektroniczne..., s. 51.

⁹ Por. art. 505³¹ § 2 KPC i § 272a rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 23.2.2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. Nr 38, poz. 249 ze zm.). Tak: J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Kodeks..., komentarz do art. 505³⁰ KPC.

¹⁰ W rozumieniu przepisów rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 910/2014 z 23.7.2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE (Dz.Urz. UE L Nr 257, s. 73).

¹¹ Art. 505³¹ ust. 2¹ został dodany nowelizacją z 10.7.2015 r. i wszedł w życie 1.7.2016 r.

¹² J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Kodeks..., komentarz do art. 505³¹ KPC.

Ponadto w EPU nie stosuje się art. 126 § 3 KPC, który ustanawia wymóg dołączenia do pisma procesowego będącego pierwszym pismem w sprawie pełnomocnictwa albo odpisu pełnomocnictwa, jeżeli pismo wnosi pełnomocnik, który wcześniej nie złożył pełnomocnictwa (art. 126 § 3¹ KPC)¹³.

Istotną zmianą jest rozwiązanie przyjęte w art. 505³² § 4 KPC, które przewiduje możliwość złożenia przez powoda wraz z pozwem wniosku o umorzenie postępowania w przypadku braku podstaw do wydania nakazu zapłaty lub uchylenia nakazu zapłaty. W uzasadnieniu projektu nowelizacji z 10.7.2015 r. wskazano, iż analiza dotychczasowego funkcjonowania elektronicznego postępowania upominawczego skłania do wprowadzenia możliwości złożenia przez powoda wniosku o umorzenie postępowania w razie zaistnienia określonych zdarzeń procesowych, bowiem w wielu wypadkach powód jest wyłącznie zainteresowany uzyskaniem w EPU nakazu zapłaty. W sytuacji gdy jest to niemożliwe, procedowanie w ramach tzw. postępowania zwykłego lub innego postępowania odrębnego może być dla powoda ekonomicznie nieefektywne, co sprawia, że w przypadku braku podstaw do wydania nakazu zapłaty lub uchylenia nakazu zapłaty powód cofnąłby pozew. Wobec tego, wzorując się na instytucji istniejącej w europejskim postępowaniu nakazowym, ustawodawca wprowadził możliwość złożenia już w pozwie wniosku o umorzenie postępowania w określonych sytuacjach, tj. w przypadkach przewidzianych w art. 505³² § 4, art. 505³³ § 3 oraz art. 505³⁴ § 3 KPC¹⁴. Przepisy te weszły w życie 1.3.2017 r.

Co do zasady w sytuacji, gdy sędzia lub referendarz orzekający w EPU stwierdzi, że:

- 1) roszczenie jest bezzasadne (art. 499 § 1 pkt 1 KPC);
- 2) przytoczone okoliczności budzą wątpliwości (art. 499 § 1 pkt 2 KPC);
- 3) zaspokojenie roszczenia zależy od świadczenia wzajemnego, którego powód nie wykonał (art. 499 § 1 pkt 3 KPC);
- 4) miejsce pobytu pozwanego nie jest znane, tj. powód nie dysponuje aktualnym adresem pozwanego albo doręczenie pozwanemu nakazu nie może nastąpić w kraju (art. 499 § 1 pkt 4 KPC);
- 5) data wymagalności kwoty wskazanej w pozwie będzie wcześniejsza niż trzy lata poprzedzające złożenie pozwu (art. 505^{29a} KPC),

sprawa jest przekazywana do sądu według właściwości ogólnej. Jednakże przekazanie takie nie nastąpi, gdy powód zawarł w pozwie wniosek o umorzenie postępowania na wypadek braku podstaw do wydania nakazu. Sąd ma wówczas obowiązek umorzenia postępowania, a koszty procesu ponosi powód (art. 505³³ § 3 KPC).

Wniosek o umorzenie postępowania w przypadku uchylenia nakazu zapłaty

Złożenie wraz z pozwem wniosku o umorzenie postępowania umożliwia powodowi zapobieżenie uchyleniu nakazu zapłaty i przekazaniu sprawy do sądu według właściwości ogólnej (art. 505³⁴ KPC).

Sąd z urzędu uchyla nakaz zapłaty, jeżeli (art. 502¹ KPC):

- 1) doręczenie nakazu zapłaty nie może nastąpić z przyczyn wskazanych w art. 499 pkt 4 KPC (gdy miejsce pobytu pozwanego nie jest znane lub doręczenie pozwanemu nakazu nie może nastąpić w kraju – zob. art. 502¹ § 1 w zw. z art. 505²⁸ KPC);
- 2) po wydaniu nakazu okaże się, że pozwany w chwili wniesienia pozwu nie miał zdolności sądowej, zdolności procesowej albo organu powołanego do reprezentowania, a braki te nie zostały usunięte w wyznaczonym terminie zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania cywilnego (art. 502¹ § 2 w zw. z art. 505²⁸ KPC).

Dodatkowo w przypadku niemożności doręczenia nakazu zapłaty (art. 499 pkt 4 KPC) powód jest wzywany do usunięcia w wyznaczonym terminie przeszkody w doręczeniu. Usunięcie przeszkody może polegać na ustaleniu miejsca zamieszkania lub pobytu pozwanego na terenie kraju, w którym to miejscu nakaz zapłaty będzie mógł zostać mu doręczony. Jeśli przeszkoda nie zostanie usunięta, to w dalszym ciągu nie dojdzie do uchylenia nakazu i przekazania sprawy sądowi właściwości ogólnej, gdy powód wraz z pozwem złożył wniosek o umorzenie postępowania. W takim przypadku sąd umarza postępowanie, orzekając o kosztach jak przy cofnięciu pozwu.

Wymogi dla sprzeciwu od nakazu zapłaty w EPU

Przed zmianami wprowadzonymi nowelizacją z 10.7.2015 r. przepisy Kodeksu postępowania cywilnego dotyczące sprzeciwu od nakazu zapłaty stanowiły, że ten środek zaskarżenia nie wymaga uzasadnienia i przedstawienia dowodów, jednak w sprzeciwie pozwany powinien przedstawić zarzuty, które pod rygorem ich utraty należy zgłosić przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy (art. 505³⁵ KPC). Regulacja ta zakładała także, że w pozostałym zakresie art. 503 § 1 KPC zd. 2 nie stosuje się.

Od 8.9.2016 r. przepisy o EPU nie ustanawiają dla sprzeciwu od nakazu zapłaty żadnych wymogów, stanowiąc jedynie, że do sprzeciwu nie dołącza się dowodów (art. 505³⁵ KPC). Uchylenie regulacji, zgodnie z którą „w pozostałym zakresie

¹³ *Ibidem*, komentarz do art. 505³² KPC.

¹⁴ Por. uzasadnienie projektu nowelizacji z 10.7.2015 r., druk sejmowy Nr 2678, <http://orka.sejm.gov.pl> (dostęp z 19.2.2017 r.).

przepisu art. 503 § 1 zd. 2 nie stosuje się”, powoduje, że art. 503 § 1 KPC w zakresie nieuregulowanym odmiennie w przepisach o EPU będzie miał zastosowanie. Niemniej z uwagi na to, że nakaz zapłaty w EPU traci moc w razie skutecznego wniesienia sprzeciwu zawsze w całości (art. 505³⁶ § 1 KPC), pozwany nie ma obowiązku stosowania się do art. 503 § 1 KPC, zgodnie z którym w piśmie pozwany powinien m.in. wskazać, czy zaskarża nakaz w całości, czy w części, przedstawić zarzuty przeciwko żądaniu pozwu oraz wszystkie okoliczności faktyczne i dowody na ich potwierdzenie¹⁵.

Sprzeciw od nakazu zapłaty w EPU jest pismem procesowym, a zatem powinien, co do zasady, odpowiadać wymogom z art. 126 KPC, z wyjątkiem § 3 tego przepisu, który dotyczy dołączenia pełnomocnictwa (art. 126 § 3¹ KPC). Nie było zatem potrzeby, by w treści art. 505³⁵ KPC powtarzać wymogi stawiane pismom procesowym lub sprzeciwowi w zwykłym postępowaniu upominawczym. W konsekwencji należy przyjąć, iż w sprzeciwie pozwany powinien wskazać nakaz, który zaskarża, oraz przedstawić zarzuty, które pod rygorem ich utraty należy zgłosić przed wdanym się w spór co do istoty sprawy (art. 25 § 2, art. 202 zd. 1, art. 1165 § 1, art. 202¹, art. 1105 § 2 i 3 KPC).

Pozwany jest obowiązany przytoczyć także okoliczności faktyczne i dowody na ich poparcie, choć dowodów tych do sprzeciwu pozwany nie musi załączać. Obowiązek powołania w sprzeciwie faktów zmierzających do wykazania bezzasadności roszczenia powoda oraz dowodów na ich poparcie wynika pośrednio z treści art. 505³⁵ KPC, a w obecnym stanie prawnym bezpośrednio z art. 503 § 1 KPC, który ma zastosowanie w EPU na mocy art. 505²⁸ KPC¹⁶.

W zwykłym postępowaniu upominawczym w przypadku skutecznego wniesienia sprzeciwu sprawę kieruje się na rozprawę. W EPU w takich sytuacjach e-sąd przekazuje sprawę do sądu według właściwości ogólnej (art. 505³³ § 1, art. 505³⁴ § 1, art. 505³⁶ § 1 KPC), którą ustala się na podstawie miejsca zamieszkania (pobytu) lub siedziby pozwanego (art. 27–30 KPC)¹⁷.

Dodatkowo omawiana nowelizacja przesądziła, że w razie wniesienia sprzeciwu nie pobiera się opłaty uzupełniającej od pozwu, a art. 130³ § 2 KPC nie stosuje się (art. 505³⁶ KPC). Zmiana ta stanowi potwierdzenie stanowiska zajętego przez SN w uchwale SN z 10.10.2013 r.¹⁸, zgodnie z którą w razie wniesienia sprzeciwu od nakazu zapłaty wydanego w elektronicznym postępowaniu upominawczym opłata sądowa od pozwu nie podlega uzupełnieniu.

Zakres braków podlegających uzupełnieniu

Sprecyzowaniu i ujednoliceniu stanowiska judykatury i doktryny co do zakresu braków, do których uzupełnienia

sąd właściwości ogólnej może wezwać stronę po przekazaniu sprawy na podstawie art. 505³³, 505³⁴ lub 505³⁶ KPC, służy zmiana art. 505³⁷ KPC.

Odnosnie do braków formalnych przewodniczący zwoła powoda wyłącznie do wykazania umocowania lub przedłożenia pełnomocnictwa, wraz z którym powód powinien przedłożyć dowód wniesienia opłaty skarbowej od złożenia dokumentu stwierdzającego udzielenie pełnomocnictwa¹⁹ oraz odpis pełnomocnictwa dla strony przeciwnej. Wezwanie takie powinno być jednak kierowane do strony wyłącznie w sytuacji, gdy stwierdzenie umocowania przez sąd nie jest możliwe na podstawie wykazu lub innego rejestru, do którego sąd ma dostęp drogą elektroniczną (m.in. Krajowy Rejestr Sądowy, Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej, Rejestr Podmiotów Wykonujących Działalność Leczniczą, Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności – PESEL, Krajowy Rejestr Urzędowy Podmiotów Gospodarki Narodowej REGON).

W zakresie braków fiskalnych powód jest zobowiązany do wniesienia uzupełniającej opłaty sądowej od pozwu tylko po przekazaniu sprawy do sądu właściwości ogólnej w przypadku braku podstaw do wydania nakazu zapłaty (wskazanych w art. 505³³ KPC) albo w przypadku uchylecia nakazu zapłaty z urzędu na podstawie art. 505³⁴ KPC. W uzasadnieniu nowelizacji z 10.7.2015 r. wskazano, że powodem takiego rozwiązania jest okoliczność, iż procedowanie w ramach EPU rodzi oszczędności w zakresie kosztów rozpoznawania spraw, a zwłaszcza kosztów doręczeń, wobec tego powód uiszcza obniżoną opłatę od pozwu, a ponadto jest zwolniony z obowiązku uiszczenia opłaty uzupełniającej od pozwu w razie prawidłowego wniesienia sprzeciwu.

Termin usunięcia braków, o których mowa w art. 505³⁷ KPC, to dwa tygodnie od daty doręczenia wezwania. Jest to termin ustawowy, niepodlegający przedłużeniu, którego zachowanie warunkuje skuteczne dokonanie przez stronę czynności procesowej²⁰.

Konsekwencją nieusunięcia braków pozwu jest umorzenie postępowania. Na postanowienie o umorzeniu postępowania przysługuje zażalenie (art. 394 § 1 KPC), przy czym powód może je złożyć zawsze, a pozwany tylko wtedy, gdy doręczono mu to postanowienie.

Tylko wówczas gdy powód uzupełni braki pozwu²¹, pozwany powinien być wezwany do uzupełnienia braków

¹⁵ A. Zieliński (red.), Kodeks..., komentarz do art. 505³⁵ KPC.

¹⁶ J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Kodeks..., komentarz do art. 505³⁵ KPC.

¹⁷ M. Tchórzewski, P. Telenga, Elektroniczne postępowanie upominawcze. Komentarz, Warszawa 2010, s. 54.

¹⁸ III CZP 56/13, OSNC 2014, Nr 6, poz. 57, s. 25.

¹⁹ Art. 6 ust. 2 pkt 4 ustawy z 16.11.2006 r. o opłacie skarbowej (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 783 ze zm.).

²⁰ Por. postanowienia SN: z 20.1.1967 r., I CZ 149/66, OSNC 1967, Nr 9, poz. 158, oraz z 27.7.1999 r., I CZ 77/99, Legalis.

²¹ Por. K. Flaga-Gieruszyńska (red.), Postępowanie w sprawach gospodarczych, Legalis/el. 2014.

sprzeciwu poprzez wykazanie umocowania, jeśli sprzeciw został wniesiony przez przedstawiciela ustawowego, organ albo osobę wymienioną w art. 67 KPC oraz o ile stwierdzenie umocowania przez sąd nie jest możliwe na podstawie wykazu lub innego rejestru, do którego sąd ma dostęp drogą elektroniczną, lub przedłożenia pełnomocnictwa. Przewodniczący ma obowiązek wezwania do złożenia tych dokumentów w terminie dwutygodniowym od daty doręczenia wezwania. W wypadku nieusunięcia braków sprzeciwu w postaci dokumentów wykazujących umocowanie sąd nie odrzuca sprzeciwu – zastosowanie mogą znaleźć art. 70 § 2 lub art. 177 § 1 pkt 6 KPC²².

Zażalenie na postanowienie wydane w EPU oraz skarga o wznowienie postępowania

Do czasu wejścia w życie nowelizacji z 10.7.2015 r. w przepisach o EPU nie były uwzględnione odrębności związane z elektronicznym trybem postępowania w odniesieniu do rozpoznania zażalenia na postanowienie wydane w EPU oraz skargi o wznowienie postępowania.

Obecnie nie budzi wątpliwości, że rozpoznanie zażalenia na postanowienie wydane w EPU następuje w składzie jednego sędziego, a w postępowaniu toczącym się na skutek zażalenia art. 505³⁰ § 2 i art. 505³¹ KPC stosuje się odpowiednio (art. 505³⁸ KPC). Regulacja ta jest wyjątkiem od reguły, zgodnie z którą rozpoznanie sprawy wszczętej na skutek zażalenia następuje w składzie trzech sędziów zawodowych (art. 367 § 3 zd. 1 KPC w zw. z art. 397 § 2 KPC). Z kolei odpowiednie stosowanie art. 505³⁰ § 2 i art. 505³¹ KPC oznacza, że czynności sądu rozpoznającego zażalenie powoda i – ewentualnie – pozwanego, który zdecydował się na elektroniczną komunikację z sądem, mogą być dokonywane i utrwalane wyłącznie w systemie teleinformatycznym e-sądu.

Słowa kluczowe: procedura cywilna, elektroniczne postępowanie upominawcze, EPU, nowelizacja EPU, nowela KPC, zmiany KPC, umorzenie postępowania na wniosek powoda, referendarze sądowi.

Dodanie przepisu jednoznacznie regulującego kwestię właściwości sądu w wypadku skargi o wznowienie postępowania, które toczyło się jako postępowanie odrębne na podstawie przepisów art. 505²⁸ i n. KPC (art. 505³⁹ KPC), jest o tyle istotne, że zgodnie z ogólną regułą, wyrażoną w art. 405 KPC, do wznowienia postępowania z przyczyn nieważności oraz na podstawie przewidzianej w art. 401¹ KPC właściwy jest sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie, a jeżeli zaskarżono orzeczenia sądów różnych instancji, właściwy jest sąd instancji wyższej. Z kolei do wznowienia postępowania na innej podstawie właściwy jest sąd, który ostatnio orzekał co do istoty sprawy. Stosowanie powyższej regulacji do EPU miałyby ten skutek, że w przypadku nakazu zapłaty, który uprawomocnił się wobec niewniesienia sprzeciwu przez pozwanego, sądem właściwym do dokonania oceny, czy zostały spełnione wymagania skargi o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym nakazem lub czy zachodzą przesłanki do zastosowania art. 410 § 1 KPC oraz do rozpoznania samej skargi, byłby tzw. e-sąd, czyli SR Lublin-Zachód w Lublinie VI Wydział Cywilny. Tymczasem, zgodnie z nową regulacją, w razie wniesienia skargi o wznowienie postępowania e-sąd przekazuje sprawę do sądu według właściwości ogólnej, który jest właściwy także do orzekania w przedmiocie wznowienia postępowania²³.

Podsumowanie

Omówione zmiany należy ocenić pozytywnie, jako zmierzające do ujednolicenia reguł obowiązujących w obu postępowaniach upominawczych – „tradycyjnym” i elektronicznym oraz wyeliminowania przepisów stanowiących swoiste *superfluum* wobec przepisów ogólnych o czynnościach procesowych.

²² J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Kodeks..., komentarz do art. 505³⁷ KPC.

²³ A. Zieliński (red.), Kodeks..., komentarz do art. 505³⁹ KPC.

Amendments in electronic writ of payment proceedings

The purpose of this article is to review the amendments in the electronic writ of payment proceedings introduced by the Act of 10.7.2015 amending the Civil Code, the Civil Proceedings Code and some other laws. Most of them result from the need to adjust the electronic writ of payment proceedings to the revised rules of the general part of Civil Proceedings Code, particularly in regard to the filing of pleadings through the court IT system, electronic court deliveries and the unification of judicial clerk competencies. A significant new feature in the electronic writ of payment proceedings is the possibility of filing the claim along with an application for discontinuance of proceedings in certain cases if the plaintiff is interested only in obtaining a writ of payment, and continuance of proceedings under general provisions would be economically ineffective.

Key words: civil proceedings, electronic writ of payment proceedings, civil proceedings amendment, discontinuance of proceedings at the plaintiff's request, court referendary.

Doręczenia dokonywane drogą elektroniczną w sądowym postępowaniu egzekucyjnym

dr Marcin Uliasz¹

Celem niniejszego opracowania jest usystematyzowanie regulacji dotyczących doręczeń dokonywanych w formie elektronicznej w sądowym postępowaniu egzekucyjnym. W przepisach dotyczących tej problematyki przewidziano doręczenia dokonywane za pośrednictwem systemu teleinformatycznego albo środków komunikacji elektronicznej. Niekiedy wybór jednego z nich jest dokonywany przez organ, który doręcza pisma. W opracowaniu omówiono i podjęto próbę uporządkowania pojęć, takich jak: rodzaje, zasady, sposoby i tryb doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną. Przedstawiono również zagadnienia dotyczące przedmiotu doręczeń dokonywanych w formie elektronicznej.

Uwagi wstępne

Ustawą z 10.7.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw² wprowadzono do Kodeksu postępowania cywilnego wiele regulacji odnoszących się do doręczeń dokonywanych w formie elektronicznej. Niektóre z nich stanowią modyfikację dotychczasowych unormowań, a inne wprowadzają zupełnie nowe rozwiązania w tej materii. Zasadniczą rolę odgrywa w tym zakresie nowe brzmienie art. 131¹ KPC, który znajduje odpowiednie zastosowanie również w postępowaniu egzekucyjnym (art. 13 § 2 KPC)³. Nie można jednak pominąć innych przepisów dotyczących doręczeń dokonywanych w postępowaniu egzekucyjnym przy wykorzystaniu innych elektronicznych narzędzi komunikacji. Tak obszerna zmiana stanu prawnego w zakresie doręczeń skłania do podjęcia próby uporządkowania nowych rozwiązań oraz przeprowadzenia analizy poszczególnych przepisów normujących doręczenia dokonywane w formie elektronicznej w postępowaniu egzekucyjnym.

Doręczenia elektroniczne – uwagi ogólne

W pierwszej kolejności należy omówić usytuowanie doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną w systemie doręczeń procesowych. W tym celu warto zwrócić uwagę na wskazywane w doktrynie zasady, rodzaje, formy, sposoby i tryby doręczeń. W piśmiennictwie są one czasem używane zamiennie, a ich rozumienie nie jest jednolite⁴.

Dla potrzeb niniejszego opracowania należy przyjąć dwie zasady (tzw. zasady wycinkowe) obowiązujące na gruncie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o doręczeniach, czyli zasadę oficjalności doręczeń oraz zasadę osobistego (bezpośredniego) dokonywania doręczeń⁵. Zasada oficjalności oznacza, że doręczeń dokonuje z urzędu sąd albo inny organ prowadzący postępowanie (np. komornik). Wyjątki od zasady oficjalności obejmują doręczenia doko-

nywane na wniosek strony oraz doręczenia bezpośrednie przewidziane w art. 132 KPC⁶. Według zasady osobistego (bezpośredniego) dokonywania doręczeń pismo powinno być dostarczone bezpośrednio adresatowi (do jego rąk albo do wskazanej przez adresata skrytki pocztowej). Wyjątki od tej zasady są przewidziane w przepisach dotyczących doręczeń (np. doręczeń zastępczych)⁷.

¹ Autor jest doktorem nauk prawnych, sędzią Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie.

² Dz.U. poz. 1311; dalej jako: nowelizacja z 10.7.2015 r.

³ W judykaturze od dawna przyjmuje się, że zasady doręczeń, określone w księdze pierwszej części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego, mają zastosowanie – przy braku odmiennych uregulowań – również w postępowaniu egzekucyjnym (postanowienie SN z 9.8.2000 r., V CKN 1245/00, Legalis). W postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym przez komornika znajdują też zastosowanie przepisy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 12.10.2010 r. w sprawie szczegółowego trybu i sposobu doręczania pism sądowych w postępowaniu cywilnym (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 1222 ze zm.), w którym wprost przewidziano, że przepisy rozporządzenia dotyczące sądu wysyłającego stosuje się odpowiednio do komornika (§ 1 ust. 2 tego rozporządzenia).

⁴ Tytułem przykładu rozbieżności terminologicznych występujących w piśmiennictwie można wskazać, że doręczenie uproszczone (odformalizowane) unormowane w art. 149¹ KPC (wzorowanym na regulacji zawartej przed 8.9.2016 r. w art. 472 KPC) przez niektórych autorów jest traktowane jako szczególny sposób doręczenia (np. W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2014, s. 82; E. Stefańska, [w:] M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2015, t. I, s. 374–375; R. Kulski, [w:] A. Marciniak, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2016, t. I, s. 619), a przez innych jako szczególny tryb doręczenia (np. M. Sorysz, [w:] A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2016, t. I, s. 483) albo uproszczona forma doręczenia (np. J. Bodio, [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 606).

⁵ M. Michalska-Marciniak, [w:] A. Marciniak, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2016, t. I, s. 571–572.

⁶ Por. np. W. Siedlecki, [w:] Z. Resich, W. Siedlecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 1975, t. I, s. 248; J. Bodio, [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks...*, s. 207; M. Sorysz, [w:] A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks...*, s. 481; E. Stefańska, [w:] M. Manowska (red.), *Kodeks...*, s. 374; K. Weitz, [w:] T. Ereciński (red.), *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 2016, t. I, s. 736; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie...* s. 82.

⁷ M. Michalska-Marciniak, [w:] A. Marciniak, K. Piasecki (red.), *Kodeks...*, s. 571–572. Por. też W. Berutowicz, który formułuje postulat, według którego w zasadzie doręczenie powinno nastąpić bezpośrednio tej osobie, która jest adresatem pisma (*tenże*, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1984, s. 234).

Wśród doręczeń wyróżniamy doręczenia zwykłe (fizyczne, tradycyjne) i elektroniczne⁸. Wskazanie tych dwóch rodzajów doręczeń znajduje umocowanie normatywne w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego. O ile bowiem art. 131 KPC odnosi się do doręczeń zwykłych, to następny przepis (art. 131¹ KPC) dotyczy doręczeń elektronicznych. Nie budzi wątpliwości, że kryterium wyróżnienia tych dwóch rodzajów doręczeń ściśle wiąże się z formą doręczeń, a dokładniej z rozróżnieniem między tradycyjną i elektroniczną formą czynności procesowych. Jak stwierdza A. Kościółek, „różnica między elektroniczną i tradycyjną formą czynności procesowej polega na tym, że w przypadku tej pierwszej nowy sposób utrwalenia oraz przekazu informacji zmienia zasadniczo – w stosunku do formy tradycyjnej – rodzaj substancji, w której wypowiedzi przysługuje fizyczne istnienie, oraz środek, za pomocą którego dochodzi do uzewnętrznienia czynności”⁹. Zróżnicowanie to występuje również w zakresie doręczeń. Poza odmiennościami dotyczącymi postaci i środków przekazu różnice występują również w zakresie miejsca i czasu doręczeń. Warto bowiem zaznaczyć, że odebranie pisma może nastąpić w każdym miejscu, w którym adresat może uzyskać dostęp do przesyłanego pisma. Adresat może skutecznie odebrać pismo również w dniach ustawowo wolnych od pracy, jak też w porze nocnej, gdyż art. 131¹ § 2 KPC wyłącza stosowanie art. 134 KPC¹⁰.

Pojęcie „sposób doręczenia” jest inaczej rozumiane w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego¹¹ niż w piśmiennictwie. W nauce zwykle klasyfikuje się te sposoby w zależności od metody udostępnienia pisma adresatowi w końcowej fazie doręczenia. Z tego punktu widzenia wymienia się m.in. doręczenia właściwe (zwane też bezpośrednimi), które prowadzą do doręczenia pisma bezpośrednio adresatowi, i doręczenia zastępcze, w ramach których przesyłka jest skutecznie doręczana do rąk innej osoby niż adresat. W ramach tych ogólnie określonych grup wyróżnia się konkretne sposoby doręczenia¹².

Od sposobu doręczenia należy odróżnić tryb doręczenia¹³, który oznacza tok (kolejność) czynności podejmowanych w celu udostępnienia pisma adresatowi. Rozróżnienie sposobu i trybu doręczeń wynika stąd, że poszczególne etapy czynności w ramach doręczenia mogą być identyczne dla różnych sposobów doręczenia¹⁴.

W celu przetransponowania powyższej siatki pojęć i klasyfikacji na grunt doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną należy przede wszystkim wyjaśnić różnice zachodzące pomiędzy doręczeniem elektronicznym i doręczeniem dokonywanym drogą elektroniczną. Wynikają one stąd, że w celu doręczenia pisma drogą elektroniczną mogą być wykorzystywane różne technologie. Z tego punktu widzenia można wyróżnić dwa sposoby takich doręczeń. Pierwszy z nich to przewidziane w art. 131¹ KPC doręczenia realizowane za

pośrednictwem systemu teleinformatycznego, które są doręczeniami elektronicznymi¹⁵. Do drugiej grupy należy zaliczyć doręczenia dokonywane przy użyciu innych środków komunikacji elektronicznej¹⁶. Kryterium tego podziału ma charakter normatywny. Wynika ono z art. 131¹ § 1 KPC, w którym

⁸ K. Weitz, [w:] T. Ereciński (red.), Komentarz..., s. 742. Należy jednak zaznaczyć, że autor ten posługuje się też określeniem „rodzaj doręczenia” dla czynności polegającej na pozostawieniu pisma w aktach sprawy ze skutkiem doręczenia (*ibidem*, s. 737–738), co, jak się zdaje, należy odczytywać w ten sposób, że w ogóle kwalifikuje tę czynność do doręczeń procesowych.

⁹ A. Kościółek, Elektroniczne czynności procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym, Warszawa 2012, s. 192 i cyt. tam literatura; T. Demendecki, Doręczenia w procesie cywilnym, Warszawa 2015, s. 490–491. W doktrynie toczy się dyskusja co do potrzeby wyodrębniania formy elektronicznej na gruncie prawa procesowego, przy czym koncentruje się ona głównie wokół zagadnień dotyczących formy pism procesowych (por. np. J. Gołaczyński, S. Kotecka, A. Zalesińska, Protokołów w postaci zapisu dźwięku albo obrazu dźwięku z posiedzenia jawnego w sprawach cywilnych, MoP 2010, Nr 19, s. 1045–1046; A. Kościółek, Elektroniczne czynności..., s. 179 i n.; K. Markiewicz, Informatyzacja postępowania cywilnego – *de lege lata* i *de lege ferenda*, [w:] K. Markiewicz, A. Torbus (red.), Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego, Warszawa 2014, s. 412 i n.).

¹⁰ Rozwiązanie to jest korzystne dla adresata, gdyż nie tylko umożliwia mu stosunkowo szybkie zaznajomienie się z treścią pisma (np. umieszczonego w systemie w dniu poprzedzającym dzień wolny od pracy), lecz także zapewnia wydłużenie terminu biegnącego od doręczenia pisma. Z art. 115 KC w zw. z art. 165 § 1 KPC wynika, że jeżeli koniec terminu do wykonania czynności przypada na dzień uznany ustawowo za wolny od pracy lub na sobotę, termin upływa następnego dnia, który nie jest dniem wolnym od pracy ani sobotą. Jeżeli zatem adresat odbierze np. w sobotę rano doręczone mu elektronicznie wezwanie do uzupełnienia braków pisma, to termin tygodniowy do dokonania tej czynności wydłuży się o co najmniej dwa i pół dnia, gdyż upłynie on dopiero z końcem następnego poniedziałku.

¹¹ Z art. 139 § 3 KPC wynika, że sposób doręczenia, to doręczenie za pośrednictwem operatora pocztowego albo „w inny sposób” (czyli np. za pośrednictwem osoby zatrudnionej w sądzie albo komornika). Również art. 149¹ KPC dotyczy wzywania osób „z pominięciem sposobów doręczeń przewidzianych” w przepisach ogólnych o doręczeniach.

¹² Na przykład doręczenie właściwe może polegać na wręczeniu pisma bezpośrednio adresatowi albo doręczeniu pisma adresatowi za pośrednictwem operatora pocztowego, a doręczenie zastępcze – na wręczeniu pisma innej osobie (niż adresat) uprawnionej do odbioru pisma. Należy zasygnalizować, że różnice dotyczą tego, czy doręczenie pisma w trybie art. 139 KPC należy do doręczeń zastępczych, czy stanowi odrębny sposób doręczenia (tzw. doręczenie przez awizo). To drugie podejście prezentuje m.in. Z. Resich, [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Miśk-Jodłowska, K. Weitz, Postępowanie cywilne, Warszawa 2009, s. 292; T. Demendecki, Doręczenia..., s. 488; por. też uchwałę SN z 10.5.2001 r., III CZP 10/71, OSNC 1971, Nr 11, poz. 187.

¹³ Określenie „tryb doręczenia” występuje obok zwrotu „sposób doręczenia” w treści upoważnienia ustawowego zawartego w art. 131 § 2 KPC.

¹⁴ Na przykład przy doręczeniu pisma za pośrednictwem operatora pocztowego tok czynności (poczynając od zarządzenia doręczenia przez organ procesowy do chwili dotarcia pracownika operatora pocztowego z przesyłką pod wskazany adres) jest identyczny zarówno w razie doręczenia właściwego, jak i zastępczego. Różnice będą dotyczyły dopiero dalszych czynności.

¹⁵ Można je też określić mianem doręczeń elektronicznych we właściwym (ściśłym) znaczeniu.

¹⁶ Są to doręczenia dokonywane drogą elektroniczną, które nie są doręczeniami elektronicznymi w znaczeniu ścisłym. W obowiązujących przepisach Kodeksu postępowania cywilnego pojęcie „droga elektroniczna” jest używane w bardzo szerokim znaczeniu (np. art. 67 § 2 KPC) i obejmuje wszelkie środki komunikacji wykorzystujące narzędzia elektroniczne (np. systemy teleinformatyczne, środki komunikacji elektronicznej oraz inne usługi oferowane za pośrednictwem witryn internetowych).

zawarto definicję legalną (nawiasową) pojęcia „doręczenie elektroniczne”. Przepis ten stanowi, że jest to doręczenie dokonywane za pośrednictwem systemu teleinformatycznego¹⁷. *A contrario*, wszelkie doręczenia dokonywane za pośrednictwem innych (aniżeli system teleinformatyczny) narzędzi komunikacji elektronicznej należy wyłączyć z zakresu desygatów pojęcia „doręczenie elektroniczne”¹⁸.

Pojęcie „system teleinformatyczny” na gruncie art. 131¹ KPC należy rozumieć w sposób określony w art. 9 § 1 KPC. Z przepisu tego wynika bowiem, że ilekroć przepisy Kodeksu postępowania cywilnego odwołują się do zwrotu „system teleinformatyczny”, to należy przez to rozumieć „system teleinformatyczny obsługujący postępowanie sądowe”. Z technicznego punktu widzenia przez pojęcie „system teleinformatyczny” należy rozumieć zespół współpracujących ze sobą urządzeń informatycznych i oprogramowania zapewniający przetwarzanie, przechowywanie, a także wysyłanie i odbieranie danych przez sieci telekomunikacyjne za pomocą właściwego dla danego rodzaju sieci telekomunikacyjnego urządzenia końcowego w rozumieniu przepisów ustawy z 16.7.2004 r. – Prawo telekomunikacyjne¹⁹. Artykuł 9 § 1 KPC w zakresie dotyczącym systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe nie ma charakteru konkretnego, ale abstrakcyjny (uniwersalny). Odnosi się on do każdego systemu, który umożliwia („obsługuje”) dokonywanie czynności (wszystkich albo tylko niektórych) w postępowaniu cywilnym.

Doręczenie elektroniczne (w znaczeniu ścisłym) polega na umieszczeniu pisma w systemie teleinformatycznym i udostępnieniu go adresatowi. Skutek doręczenia powstaje w chwili, w której adresat odebrał doręczane pismo (bez względu na to, czy zapoznał się z jego treścią), oraz wtedy gdy adresat nie odebrał pisma w ciągu 14 dni od daty jego umieszczenia w systemie teleinformatycznym. Rozróżnienie tych dwóch sytuacji wynika z art. 131¹ § 2 KPC. Przewiduje on, że w razie odebrania pisma w systemie teleinformatycznym jest automatycznie sporządzane elektroniczne potwierdzenie odbioru korespondencji, które zawiera: oznaczenie doręzonego pisma, chwilę jego odbioru i użytkownika, któremu doręczono pismo. Natomiast jeżeli adresat nie odbierze pisma, to doręczenie uznaje się za skuteczne po upływie 14 dni od daty umieszczenia pisma w systemie teleinformatycznym²⁰.

Natomiast tryb doręczenia elektronicznego²¹ został przewidziany w § 3 TrybDorEl. Przepis ten stanowi, że doręczenie pisma za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe następuje przez umieszczenie tego pisma w systemie teleinformatycznym w sposób umożliwiający użytkownikowi zapoznanie się z jego treścią za pośrednictwem konta. Odebranie pisma to pierwsze uwiarytelnienie użytkownika na koncie po umieszczeniu doręczanego pisma w systemie teleinformatycznym obsługującym postępowanie sądowe, chyba że zapoznanie się z treścią

pisma nie było możliwe z przyczyn związanych bezpośrednio z funkcjonowaniem tego systemu (§ 2 pkt 4 TrybDorEl).

Powyższe regulacje dotyczące doręczenia elektronicznego znajdują odpowiednie zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym. Należy jednak zwrócić uwagę na te przepisy, które dotyczą doręczeń w formie elektronicznej przy użyciu środków komunikacji elektronicznej. Tytułem przykładu można wskazać art. 759² KPC, który umożliwia dokonywanie doręczeń za pośrednictwem systemu teleinformatycznego albo środków komunikacji elektronicznej. Środki komunikacji elektronicznej mogą być też wykorzystywane w celu dokonywania tzw. doręczeń uproszczonych w postępowaniu egzekucyjnym (art. 149¹ KPC w zw. z art. 13 § 2 KPC)²².

¹⁷ Z tego względu wskazuje się, że do doręczeń elektronicznych nie mogą być wykorzystywane prywatne skrzynki pocztowe na komercyjnych serwerach (por. M. Michalska-Marciniak, [w:] A. Marciniak, K. Piasiecki (red.), Kodeks..., s. 575, i cyt. tam literatura; J. Gołaczyński, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2016, s. 155).

¹⁸ Należy odnotować, że termin „doręczenie elektroniczne” jest krytykowany w doktrynie. Jak wskazuje A. Zalesińska, nie jest to nowa instytucja prawa procesowego, lecz jedynie sposób doręczenia przy wykorzystaniu systemu teleinformatycznego (taż, Wpływ informatyzacji na założenia konstrukcyjne procesu cywilnego, Warszawa 2016, s. 193).

¹⁹ T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1489 ze zm. Wynika to z art. 3 pkt 3 ustawy z 17.2.2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 570 ze zm.).

²⁰ W tym ostatnim przypadku również system generuje automatycznie potwierdzenie odbioru korespondencji, co wynika z § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 20.10.2015 r. w sprawie trybu i sposobu dokonywania doręczeń elektronicznych (Dz.U. poz. 1776 ze zm.; dalej jako: TrybDorElR). Potwierdzenie to zawiera informację, że pismo uznano za doręczone w trybie art. 131¹ § 2 zd. 3 KPC, oraz chwilę umieszczenia pisma w systemie teleinformatycznym z oznaczeniem doręzonego pisma. Uznanie doręczenia elektronicznego za skuteczne po upływie 14 dni od umieszczenia pisma w systemie nawiązuje do doręczenia zwykłego przewidzianego w art. 139 § 1 KPC (przez awizo). Różnica polega jednak na tym, że w przypadku doręczenia zwykłego konieczne jest dwukrotne awizowanie przesyłki, a w przypadku doręczenia elektronicznego nie zachodzi wymóg dwukrotnego umieszczenia pisma w systemie. Z tego względu w piśmiennictwie są zgłaszane zastrzeżenia do tej konstrukcji doręczenia elektronicznego (S. Kotecka, Informatyzacja postępowania cywilnego w prawie polskim, [w:] J. Gołaczyński (red.), Warszawa Informatyzacja postępowania sądowego w prawie polskim i wybranych państwach, 2009, s. 240; por. też A. Kościółek, Elektroniczne czynności procesowe *de lege lata* i *de lege ferenda*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Informatyzacja postępowania cywilnego. Teoria i praktyka, Warszawa 2016, s. 42).

²¹ Na gruncie doręczeń elektronicznych również odróżnia się tryb i sposób doręczenia. Wynika to z treści delegacji ustawowej zawartej w art. 131¹ § 3 KPC, w której wskazano, że w rozporządzeniu zostanie określony „tryb i sposób doręczeń elektronicznych”.

²² Niektóre przepisy wykonawcze dopuszczają możliwość dokonywania innych doręczeń za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej. Dotyczy to doręczenia zawiadomienia o założeniu konta albo o odmowie założenia konta w systemie teleinformatycznym. Zawiadomienia te są doręczane na adres poczty elektronicznej albo numer telefonu podany we wniosku o założenie tego konta. Por. § 4 ust. 6, 8 i 9 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 7.9.2016 r. w sprawie sposobu przeprowadzenia licytacji elektronicznej ruchomości w sądowym postępowaniu egzekucyjnym (Dz.U. poz. 1431). Nie są to jednak doręczenia procesowe w rozumieniu Kodeksu postępowania cywilnego. Są one bowiem realizowane w fazie czynności administracyjno-organizacyjnych, która poprzedza i warunkuje możliwość późniejszego dokonywania czynności procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Z tego względu nie są one przedmiotem niniejszego opracowania.

Zgodnie z art. 2 pkt 5 ustawy z 18.7.2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną²³, środkami komunikacji elektronicznej są rozwiązania techniczne, w tym urządzenia teleinformatyczne i współpracujące z nimi narzędzia programowe, umożliwiające indywidualne porozumiewanie się na odległość przy wykorzystaniu transmisji danych między systemami teleinformatycznymi, a w szczególności poczta elektroniczna.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w przepisach rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 910/2014 z 23.7.2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylającego dyrektywę 1999/93/WE²⁴ wprowadzono instytucję (kwalifikowanej i niekwalifikowanej) usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego. Według art. 1 pkt 36 rozporządzenia „eIDAS” usługa rejestrowanego doręczenia elektronicznego oznacza usługę umożliwiającą przesłanie danych między stronami trzecimi drogą elektroniczną i zapewniającą dowody związane z posługiwaniem się przesyłanymi danymi, w tym dowód wysłania i otrzymania danych, oraz chroniącą przesyłane dane przed ryzykiem utraty, kradzieży, uszkodzenia lub jakiegokolwiek nieupoważnionej zmiany. Z art. 43 ust. 1 rozporządzenia „eIDAS” wynika, że nie może być kwestionowany skutek prawny danych wysłanych i otrzymanych przy użyciu usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego ani ich dopuszczalność jako dowodu w postępowaniu sądowym wyłącznie z tego powodu, że dane te mają postać elektroniczną lub że nie spełniają wszystkich wymogów kwalifikowanej usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego. Natomiast dane wysłane i otrzymane przy użyciu kwalifikowanej usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego korzystają z domniemania integralności danych, wysłania tych danych przez zidentyfikowanego nadawcę i otrzymania ich przez zidentyfikowanego adresata oraz dokładności daty i czasu wysłania i otrzymania wskazanych przez kwalifikowaną usługę rejestrowanego doręczenia elektronicznego. Wymogi dla kwalifikowanych usług rejestrowanego doręczenia elektronicznego zostały określone w art. 44 rozporządzenia „eIDAS”²⁵.

Charakterystyczne dla tej instytucji jest to, że dostawca takiej usługi umożliwia i zapewnia osobom trzecim przesyłanie danych drogą elektroniczną w sposób spełniający powyższe warunki²⁶. Nie jest wykluczone wykorzystanie tej instytucji także w ramach doręczeń elektronicznych dokonywanych w postępowaniu cywilnym (w tym również egzekucyjnym)²⁷. W takim modelu dostawca usługi umożliwiłby organowi procesowemu doręczanie pism adresatowi. Wydaje się jednak, że w odniesieniu do doręczeń elektronicznych (w ścisłym znaczeniu) zastosowanie takiego zabiegu nie byłoby pożądane, gdyż komunikacja dokonywana za pośrednictwem konta w systemie teleinformatycznym zapewnia więcej ko-

rzyści z punktu widzenia adresata (strony albo uczestnika postępowania)²⁸. Natomiast pożądane byłoby wykorzystanie takiej usługi w odniesieniu do innych doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną, czyli takich, które są dokonywane poza systemem teleinformatycznym. Takie zalety tej usługi, jak zapewnienie dowodu wysłania i otrzymania danych oraz ochrona przesyłanych danych przed ryzykiem utraty, kradzieży, uszkodzenia lub jakiegokolwiek nieupoważnionej zmiany, nie mogą być zazwyczaj osiągnięte w razie doręczania pism np. za pośrednictwem poczty elektronicznej.

Podsumowując powyższe uwagi, należy przyjąć, że wśród doręczeń procesowych należy wyróżnić doręczenia zwykłe (fizyczne, tradycyjne) oraz doręczenia dokonywane drogą elektroniczną. W ramach tego drugiego rodzaju doręczeń należy wyróżnić dwa sposoby doręczeń, czyli doręczenia elektroniczne²⁹ oraz inne doręczenia dokony-

²³ T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1030 ze zm.

²⁴ Dz.Urz. UE L Nr 257, s. 73; dalej jako: rozporządzenie „eIDAS”.

²⁵ Kwalifikowane usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego muszą spełniać następujące wymogi:

- a) są świadczone przez co najmniej jednego kwalifikowanego dostawcę usług zaufania;
- b) z dużą dozą pewności zapewniają identyfikację nadawcy;
- c) zapewniają identyfikację adresata przed dostarczeniem danych;
- d) wysłanie i otrzymanie danych jest zabezpieczone zaawansowanym podpisem elektronicznym lub zaawansowaną pieczęcią elektroniczną kwalifikowanego dostawcy usług zaufania w taki sposób, by wykluczyć możliwość niewykrywalnej zmiany danych;
- e) każda zmiana danych niezbędna do celów wysłania lub otrzymania danych jest wyraźnie wskazana nadawcy i adresatowi danych;
- f) data i czas wysłania, otrzymania i wszelkiej zmiany danych są wskazane za pomocą kwalifikowanego elektronicznego znacznika czasu. W przypadku przesyłania danych między co najmniej dwoma kwalifikowanymi dostawcami usług zaufania wymogi określone w lit. a)–f) mają zastosowanie do wszystkich kwalifikowanych dostawców usług zaufania.

²⁶ Można tu doszukać się analogii do zwykłych (fizycznych) doręczeń procesowych dokonywanych za pośrednictwem operatora pocztowego. Dostawca usług zajmuje w tym przypadku pozycję podobną do pozycji operatora pocztowego.

²⁷ Por. J. Gołaczyński, D. Szostek, Doręczenia elektroniczne oraz wybrane aspekty informatyzacji postępowania egzekucyjnego, [w:] A. Marciniak (red.), *Elektronizacja sądowego postępowania egzekucyjnego w Polsce*, Sopot 2015, s. 168–170; S. Cieślak, *Elektroniczne czynności sądowe – perspektywy rozwoju*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja postępowania cywilnego. Teoria i praktyka*, Warszawa 2016, s. 14.

²⁸ Wystarczy wskazać, że za pośrednictwem konta w tym systemie strona ma nie tylko zapewniony dostęp do doręczanej korespondencji, ale również stały dostęp do informacji o sprawie oraz do elektronicznych akt sprawy (o ile takie są prowadzone). W razie wprowadzenia omawianej usługi doszłoby do „rozdzielenia” doręczeń i dostępu do akt albo informacji o sprawie, co z punktu widzenia strony lub uczestnika postępowania stanowiłoby jedynie dodatkowe utrudnienie. Jeszcze więcej problemów mogłoby wywołać zastosowanie omawianej usługi do doręczania pism przez stronę organowi procesowemu (czyli wnoszenia pism procesowych). W takim przypadku zostałaby bowiem poważnie uszczuplona możliwość częściowej automatyzacji czynności (np. w zakresie kontroli, czy wnoszone pismo spełnia warunki formalne i fiskalne, co obecnie jest możliwe dzięki odpowiednio zorganizowanemu systemowi teleinformatycznemu).

²⁹ I. Wolniak, *Doręczenia w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2015, s. 105 i n.; A. Zalesińska, *Wpływ informatyzacji...*, s. 193. Za takim podejściem przemawiają także argumenty natury normatywnej (np. zawarte w art. 794² § 1 zd. 2 KPC odesłanie do „sposobu” przewidzianego w art. 131¹ KPC).

wane drogą elektroniczną. Nawiązuje to do zaproponowanego przez S. Cieślaka rozróżnienia formy elektronicznej czynności procesowych w znaczeniu szerokim (czyli drogi elektronicznej) oraz formy elektronicznej czynności procesowych w znaczeniu wąskim (czyli formy systemu teleinformatycznego)³⁰. Doręczenie elektroniczne jest sposobem doręczenia, który należy co do zasady zakwalifikować do doręczeń właściwych, gdyż polega ono na udostępnieniu pisma adresatowi (na koncie adresata w systemie teleinformatycznym)³¹. W niektórych przypadkach doręczenie elektroniczne może być jednak zaliczone do kategorii innych sposobów doręczenia³². Pozostałe doręczenia dokonywane drogą elektroniczną należy uznać za odrębny sposób doręczenia właściwego. Brak jest podstaw normatywnych do przyjęcia, że doręczenia te mogą być realizowane w sposób zastępczy³³. Tryb doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną jest odmienny od trybu doręczeń zwykłych. Doręczenia te polegają bowiem na udostępnieniu pisma za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (doręczenie elektroniczne) albo za pomocą środków komunikacji elektronicznej (inne doręczenia dokonywane drogą elektroniczną)³⁴. W przypadku doręczenia elektronicznego jest możliwe automatyczne wygenerowanie potwierdzenia odbioru korespondencji. W przypadku innych doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną uzyskanie takiego potwierdzenia może być problematyczne³⁵.

Poza przedstawionym wyżej zróżnicowaniem doręczeń elektronicznych i innych doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną można zaproponować również inne kryteria klasyfikacji.

Na podstawie kryterium odwołującego się do przesłanek (warunków) ich stosowania można wyróżnić fakultatywne i obligatoryjne doręczenia dokonywane drogą elektroniczną. Pierwsze wchodzi w rachubę, wtedy gdy dopuszczalność tego rodzaju doręczeń wynika z woli (akceptacji) adresata. Mówi o tym art. 131¹ KPC, który przewiduje doręczenia elektroniczne, gdy adresat wybrał wnoszenie pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego i nie zrezygnował z doręczeń elektronicznych³⁶. Obligatoryjne doręczenia drogą elektroniczną są zaś stosowane wtedy, gdy przepisy przewidują, że doręczenie może być dokonane wyłącznie w formie elektronicznie bez względu na wolę adresata. Regulacje nakładające taki obowiązek mogą mieć charakter bezpośredni albo pośredni. Do pierwszej grupy można zaliczyć te przepisy, które *expressis verbis* nakazują stosowanie tego rodzaju doręczeń³⁷. Do regulacji przewidujących pośrednio obowiązek stosowania doręczeń drogą elektroniczną należą te przepisy, które nakładają na stronę albo uczestnika postępowania obowiązek wniesienia pisma za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. W wyniku dokonania tej czynności aktualizuje się obowiązek organu

procesowego do stosowania doręczenia elektronicznego przewidzianego w art. 131¹ § 1 KPC³⁸.

Kolejnym kryterium podziału doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną może być wspomniany już tryb doręczeń, czyli tok czynności zmierzających do notyfikowania adresatowi treści doręczanego pisma. Przepis § 3 TrybDorEl przewiduje, że doręczenie pisma za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe następuje przez umieszczenie tego pisma w systemie teleinformatycznym w sposób umożliwiający użytkownikowi zapoznanie się z jego treścią za pośrednictwem konta. Może to być realizowane dwojako. Doręczenie może polegać, po pierwsze, na przesłaniu pisma adresatowi na jego konto lub, po drugie, na umieszczeniu dokumentu w elektronicznych aktach sprawy i udostępnieniu go adresatowi. Ten ostatni tryb może być stosowany wyłącznie w tych sprawach, w których są prowadzone akta elektroniczne, a strona lub uczestnik postępowania ma zapewniony dostęp do tych akt za pośrednictwem konta w systemie teleinformatycznym³⁹.

³⁰ S. Cieślak, Elektroniczne czynności sądowe – perspektywy rozwoju, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Informatyzacja..., s. 18.

³¹ M. Michalska-Marciniak, [w:] A. Marciniak, K. Piasecki (red.), Kodeks..., s. 572.

³² W elektronicznym postępowaniu upominawczym dopuszczalne jest bowiem doręczenie pisma na konto użytkownika uprawnionego do odbioru pism, który został wskazany przez adresata za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (§ 6 TrybDorEl), co oznacza, że jest to doręczenie zastępcze. Jeżeli przyjąć, że doręczenie przez awizowanie jest zastępczym sposobem doręczenia (por. przypis Nr 10), to należy stwierdzić, że pismo uznane za doręczone po upływie 14 dni od umieszczenia pisma w systemie teleinformatycznym też jest doręczane zastępczo. Tak określano ten sposób doręczenia elektronicznego na gruncie przepisów o elektronicznym postępowaniu upominawczym (por. np. D. Adamski, [w:] J. Gołaczyński (red.), Elektroniczne postępowanie upominawcze. Komentarz, Warszawa 2010, s. 149).

³³ Żaden przepis dotyczący tego sposobu doręczeń nie przewiduje możliwości doręczenia pisma innemu podmiotowi niż adresat.

³⁴ Z tego punktu widzenia budzi wątpliwość treść art. 759² KPC. Przepis ten przewiduje bowiem doręczenia „z użyciem środków komunikacji elektronicznej w sposób określony” we właściwych przepisach wykonawczych. Użyte tu określenie dotyczące „sposobu” dotyczy trybu (toku) czynności podejmowanych przez komornika w celu doręczenia pisma za pośrednictwem tych środków (o czym niżej).

³⁵ Szerzej na ten temat: A. Kościółek, Elektroniczne czynności..., s. 290 i n. Wobec braku jakichkolwiek regulacji procesowych w tym przedmiocie, należy przyjąć, że organ procesowy powinien wykorzystywać takie środki komunikacji elektronicznej, które umożliwiają pozyskanie potwierdzenia odbioru korespondencji. Skoro warunkiem doręczenia uproszczonego przewidzianego w art. 149¹ KPC jest brak wątpliwości, że pismo dotarło do adresata, to tym bardziej taki warunek należy odnieść także do innych doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną.

³⁶ Podobny charakter ma doręczenie elektroniczne przewidziane w art. 626¹⁰ § 1² KPC.

³⁷ Na przykład art. 759², 794² § 1 zd. 2, art. 893^{2a} KPC.

³⁸ Należy podkreślić, że to kryterium rozróżnienia fakultatywnych i obligatoryjnych doręczeń elektronicznych odwołuje się do doniosłości prawnej woli adresata, a nie woli organu procesowego.

³⁹ Por. S. Kotecka, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2016, s. 363. Ten model jest obecnie wykorzystywany w elektronicznym postępowaniu upominawczym.

W odniesieniu do innych doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną (za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej) udostępnienie pisma adresatowi polega na przesłaniu pisma np. na adres poczty elektronicznej adresata.

Przedmiot doręczenia dokonanego drogą elektroniczną

Omawiając zagadnienie przedmiotu doręczenia dokonywanego drogą elektroniczną, należy zwrócić uwagę na art. 140 § 3 KPC, który znajduje odpowiednie zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym (art. 13 § 2 KPC). Przepis ten przewiduje, że w przypadku doręczenia elektronicznego pisma i orzeczenia mają postać dokumentów zawierających dane z systemu teleinformatycznego. Sformułowanie to jest bardzo ogólne i wymaga przybliżenia.

Przepis ten odnosi się do doręczenia elektronicznego, czyli realizowanego za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Należy go jednak odpowiednio stosować również do innych doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną w postępowaniu egzekucyjnym (art. 13 § 2 KPC)⁴⁰. Jeżeli pismo podlegające doręczeniu (np. za pośrednictwem poczty elektronicznej) jest umieszczone w systemie teleinformatycznym (w elektronicznych aktach sprawy), przepis ten jest stosowany wprost. W przeciwnym przypadku konieczna jest modyfikacja tej regulacji (w ramach odpowiedniego stosowania) i przyjęcie, że doręczeniu podlega wówczas dokument zawierający dane, które nie pochodzą z systemu teleinformatycznego.

Nie budzi wątpliwości, że przedmiotem doręczenia w formie elektronicznej są dokumenty elektroniczne. Dokumenty te nie stanowią odpisu w rozumieniu art. 140 § 1 KPC⁴¹. Doręczany dokument zawierający dane z systemu teleinformatycznego to pismo lub orzeczenie, które zostało pierwotnie utrwalone w systemie teleinformatycznym oraz dokumenty elektroniczne, które zawierają treść pisma lub orzeczenia sporządzonego w postaci tradycyjnej. Artykuł 140 § 3 KPC umożliwia zatem tzw. konwersję pisma lub orzeczenia z postaci papierowej do postaci elektronicznej, co w praktyce oznacza digitalizację tego pisma lub orzeczenia. W rezultacie pismo lub orzeczenie sporządzone w postaci tradycyjnej może być doręczone elektronicznie wyłącznie po przekonwertowaniu do postaci dokumentu elektronicznego i dokument ten powinien być umieszczony w systemie teleinformatycznym. Doręczeniu nie podlega wówczas odpis pisma lub orzeczenia, ale jego odwzorowanie (treść) utrwalone w systemie teleinformatycznym. Artykuł 140 § 3 KPC może mieć zastosowanie również do doręczenia pisma lub orzeczenia sporządzonego w postaci tradycyjnej („papierowej”), w sytuacji gdy w systemie te-

leinformatycznym jest utrwalony „elektroniczny projekt” tego pisma lub orzeczenia, a treść tego „projektu” odpowiada treści pisma lub orzeczenia. Jeżeli według odrębnych przepisów odpis takiego pisma lub orzeczenia może być doręczony bez wymogu opatrzenia podpisem⁴², to „projekt” ten należy uznać za dokument zawierający dane z systemu teleinformatycznego, który może być doręczony elektronicznie, co eliminuje potrzebę digitalizacji pisma lub orzeczenia sporządzonego w postaci tradycyjnej. Możliwość ta nie dotyczy pism doręczanych przez komornika, gdyż przepisy dotyczące postępowania prowadzonego przez ten organ nie przewidują zwolnienia z obowiązku podpisania doręczanego pisma.

Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego dotyczące doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną wskazują, że doręczeniu podlega „pismo” i pod tym względem są one

⁴⁰ Za takim podejściem dodatkowo przemawia również przepis § 16 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 5.9.2016 r. w sprawie czynności Krajowej Rady Komorniczej umożliwiających komornikom prowadzenie egzekucji na podstawie elektronicznego tytułu wykonawczego oraz czynności komornika dokonywanych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego w postępowaniu egzekucyjnym (Dz.U. poz. 1417). Przewiduje on, że przepisy rozdziału dotyczącego czynności dokonywanych przy użyciu systemu teleinformatycznego stosuje się odpowiednio do pism i innych dokumentów przesyłanych przez komornika za pomocą środków komunikacji elektronicznej.

⁴¹ Artykuł 140 § 3 KPC jest wyjątkiem od reguły zawartej w art. 140 § 1 KPC, co oznacza, że doręczony elektronicznie dokument nie ma mocy odpisu pisma lub orzeczenia. Może mieć on jednak moc dokumentu pochodzącego od sądu albo komornika (czyli moc oryginału), o ile pochodzi z systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe albo egzekucyjne i ma cechy umożliwiające jego weryfikację w tym systemie. Regulacje dotyczące tej mocy dokumentu są zamieszczone w art. 53a ustawy z 27.7.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 2062 ze zm.) oraz w art. 17b ustawy z 29.8.1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1138 ze zm.). Por. też rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 7.9.2016 r.: w sprawie sposobu i cech umożliwiających weryfikację istnienia i treści pisma w systemie teleinformatycznym obsługującym postępowanie sądowe (Dz.U. poz. 1422) oraz w sprawie sposobu i cech umożliwiających weryfikację istnienia i treści pisma w systemie teleinformatycznym obsługującym postępowanie egzekucyjne prowadzone przez komornika (Dz.U. poz. 1421).

⁴² Przepis § 19 ust. 4 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z 12.12.2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz.Ur. M.S. poz. 22 ze zm.) przewiduje, że pisma sądowe, określone w załączniku Nr 3 do zarządzenia, zamieszczone w sądowym systemie informatycznym i odnotowane w nim jako wydane, mogą być wysyłane bez podpisu własnoręcznego. Pismo sądowe, a w razie przesłania odpisu orzeczenia pismo przewodnie, przy którym przesyłany jest odpis, powinno zawierać wskazanie danych osoby, która podpisałaby pismo. Nie stosuje się w tym przypadku wskazanego w § 26 tego zarządzenia wymogu zamieszczenia pieczęci urzędowej oraz poświadczania za zgodność z oryginałem, a także wymogu podpisania pozostawionej w aktach kopii wysłanego pisma. Spośród pism wymienionych w załączniku Nr 3 do tego zarządzenia, w postępowaniu egzekucyjnym toczącym się przed sądem mogą być w ten sposób doręczane: wezwania, zawiadomienia, zarządzenia o zwrocie pisma w tym również wniosku, postanowienia niezaskarżalne środkami odwoławczym (od których środek odwoławczy w ogóle nie przysługuje i nie przysługiwał – nie dotyczy postanowień, od których środek taki przysługiwał, ale na skutek jego rozpoznania nie przysługuje już wobec wyczerpania trybu odwoławczego), pisma przewodnie, przy których przesyłane są odpisy pism doręczanych przez sąd oraz pouczenia.

co do zasady jednolite⁴³. W niektórych przepisach wprost wskazano nazwy pism podlegających doręczeniu elektronicznemu. Artykuł 794² § 1 zd. 2 KPC przewiduje doręczenie „postanowienia co do nadania klauzuli wykonalności”, a w art. 879⁷ zd. 2 KPC ustanowiono wymóg elektronicznego doręczenia „zawiadomienia o przybiciu”. W treści art. 131¹ § 2 i 3 oraz art. 893^{2a} KPC szerzej ujęto przedmiot doręczenia, gdyż przewidziano, że jest nim „pismo”. Katalog pism podlegających doręczeniu elektronicznemu na podstawie art. 131¹ § 2 i 3 KPC jest bardzo szeroki, gdyż są to wszystkie pisma doręczane adresatowi, który zaakceptował taki rodzaj doręczeń⁴⁴. Natomiast art. 893^{2a} KPC odnosi się do wszystkich pism doręczanych przez komornika bankowi w ramach egzekucji z rachunku bankowego⁴⁵. Przez pojęcie „pismo” należy rozumieć zarówno pisma komornika (np. zawiadomienia i wezwania), odpisy pism procesowych, jak i odpisy orzeczeń i zarządzeń wydanych przez organ procesowy. Należy to również odnieść do innych doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną.

Doręczenia elektroniczne w postępowaniu egzekucyjnym

Artykuł 131¹ § 1 KPC przewiduje, że sąd dokonuje doręczeń za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (doręczenie elektroniczne), jeżeli adresat wniósł pismo za pośrednictwem systemu teleinformatycznego albo dokonał wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Jak już wspomniano wyżej, przepis ten znajduje odpowiednie zastosowanie w sądowym postępowaniu egzekucyjnym (art. 13 § 2 KPC) prowadzonym przez sąd albo komornika sądowego. W postępowaniu przed każdym z tych organów może być bowiem wykorzystywany system teleinformatyczny obsługujący postępowanie sądowe⁴⁶.

Adresatem doręczenia elektronicznego jest podmiot, który wniósł pismo za pośrednictwem systemu teleinformatycznego albo dokonał wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Zasadnicze znaczenie ma pierwsza z powyższych przesłanek. Druga przesłanka znajdzie zastosowanie w tych rzadkich przypadkach, w których adresat złoży już oświadczenie o wyborze wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego w danej sprawie, ale nie wniesie jeszcze pisma za pośrednictwem tego systemu⁴⁷. W takim przypadku nie zachodzą przeszkody do elektronicznego doręczania pism adresatowi⁴⁸. Powyższy mechanizm jest oparty na założeniu, że jeżeli podmiot uczestniczący w postępowaniu wybiera tzw. drogę elektroniczną w celu składania pism procesowych (wniosków i oświadczeń) do organu procesowego, jednocześnie w sposób dorozumiany (milcząco) godzi się na to, aby organ ten kierował do niego pisma tą samą drogą.

Artykuł 131¹ § 2¹ KPC wprowadza wyjątek od tej reguły, stanowiąc, że adresat, który dokonał wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, może zrezygnować z doręczenia elektronicznego. Oświadczenie o rezygnacji z doręczeń elektronicznych będzie mogło być skutecznie złożone wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, gdyż jest składane przez podmiot, który dokonał już wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem tego systemu. Ponadto do rezygnacji z doręczeń elektronicznych dochodzi także wskutek rezygnacji z wyboru wnoszenia pism procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. W razie akceptacji doręczeń elektronicznych przez użytkownika (stronę albo uczestnika postępowania egzekucyjnego) wszystkie przeznaczone dla niego pisma są doręczane elektronicznie.

Tryb i sposób obligatoryjnych doręczeń elektronicznych jest taki sam jak ten dla doręczeń fakultatywnych. Różnica polega na tym, że stosowanie tych doręczeń wynika z przepisu ustawy, a nie z aktu woli (akceptacji) adresata. W każdym przypadku ograniczony jest też katalog pism, które są doręczane elektronicznie.

Artykuł 794² § 1 zd. 2 KPC przewiduje, że postanowienie co do nadania klauzuli wykonalności, o której mowa w art. 783 § 4 KPC, doręcza się w sposób przewidziany w art. 131¹ KPC. Przepis ten stanowi kontynuację zdania pierwszego i z tego względu należy przyjąć, że odnosi się on wyłącznie do doręczeń dokonywanych wobec wierzy-

⁴³ W przeciwieństwie do przepisów dotyczących doręczeń tradycyjnych, w których używa się niejednolitych określeń w tym zakresie. Stanowią one, że doręczeniu podlega m. in.: „pismo” (np. art. 139 § 1 KPC), „pismo procesowe lub orzeczenie” (art. 133 § 2 KPC), „pismo procesowe” (np. art. 133 § 2a KPC), „pismo sądowe” (np. art. 135 § 2 KPC) albo „dokument” (np. art. 140 § 2 KPC).

⁴⁴ W odniesieniu do niektórych pism mogą jednak zachodzić wyjątki (np. nie można doręczyć elektronicznie wierzycielowi tytułu wykonawczego sporządzonego w formie tradycyjnej).

⁴⁵ W przepisach wykonawczych przewidziano dodatkowe wymagania dla niektórych pism komornika doręczanych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (por. § 15 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 5.9.2016 r. w sprawie czynności Krajowej Rady Komorniczej umożliwiających komornikom prowadzenie egzekucji na podstawie elektronicznego tytułu wykonawczego oraz czynności komornika dokonywanych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego w postępowaniu egzekucyjnym, Dz.U. poz. 1417).

⁴⁶ Por. art. 9 i 760 KPC.

⁴⁷ Złożenie oświadczenia o wyborze wnoszenia pism procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego będzie możliwe dopiero po utworzeniu i wdrożeniu odpowiedniego systemu teleinformatycznego. Wynika to z treści art. 20 nowelizacji z 10.7.2015 r., który przewiduje, że w okresie trzech lat od wejścia w życie niniejszej ustawy, dokonanie wyboru wnoszenia pism procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe oraz dalsze wnoszenie tych pism za pośrednictwem tego systemu jest dopuszczalne, jeżeli ze względów technicznych, leżących po stronie sądu, jest to możliwe.

⁴⁸ Na przykład wierzyciel dysponujący tytułem wykonawczym w postaci tradycyjnej (papierowej) będzie mógł złożyć wniosek o wszczęcie egzekucji wyłącznie w postaci tradycyjnego pisma (por. art. 797 § 2 KPC). Po złożeniu tego wniosku może jednak złożyć oświadczenie o wyborze wnoszenia dalszych pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, co umożliwi organowi egzekucyjnemu dokonywanie doręczeń elektronicznych.

ciela. Chodzi tu o postanowienia wydane w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności tytułom egzekucyjnym pochodzącym od sądu albo od referendarza sądowego, które zostały wydane w postaci elektronicznej. Wymóg doręczeń elektronicznych jest tu ściśle powiązany z dyspozycją zawartą w art. 783 § 4 KPC, według której postanowienie o nadaniu klauzuli wykonalności pozostawia się wyłącznie w systemie teleinformatycznym⁴⁹. Przesądza to o konieczności sporządzenia i utrwalenia tego postanowienia w formie elektronicznej⁵⁰. Artykuł 794² § 1 KPC odnosi się jednak nie tylko do postanowień o nadaniu klauzuli wykonalności, lecz także do wszystkich postanowień „co do nadania klauzuli”, czyli zarówno pozytywnych (wydanych w formie uproszczonej), jak i negatywnych. Postanowienie o oddaleniu wniosku o nadanie klauzuli wykonalności może być zatem sporządzone w formie tradycyjnej, ale musi być ono doręczone wierzycielowi elektronicznie, co wymaga dokonania konwersji (art. 140 § 3 KPC w zw. z art. 13 § 2 KPC). Wydaje się, że ten rodzaj doręczeń znajduje zastosowanie również do innych postanowień w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności tytułom egzekucyjnym wydanym przez sąd albo referendarza sądowego w postaci elektronicznej (np. postanowienia o umorzeniu postępowania albo o przekazaniu wniosku sądowi właściwemu). Warto zaznaczyć, że w treści art. 794² § 2 KPC posłużono się zwrotem „doręczenie zawiadomienia o utworzeniu tytułu wykonawczego w systemie teleinformatycznym”. Pojawia się tu wątpliwość, czy zawiadomienie to jest równoznaczne z doręczeniem postanowienia o nadaniu klauzuli wykonalności wydanego w postaci elektronicznej. Na pytanie to należy odpowiedzieć twierdząco, gdyż wskazuje na to kontekst, w którym zostało użyte przedmiotowe sformułowanie. Stanowi ono alternatywę dla zwrotu „wydanie wierzycielowi tytułu wykonawczego”. W przypadku utrwalenia klauzuli wykonalności w systemie teleinformatycznym nie jest możliwe wydanie wierzycielowi tytułu wykonawczego, gdyż tytuł ten przechowuje się wyłącznie w systemie teleinformatycznym. Ponadto klauzula ta jest nadawana w formie uproszczonej, czyli w drodze postanowienia wydawanego bez spisywania odrębnej sentencji. Jego sporządzenie polega na umieszczeniu klauzuli w systemie teleinformatycznym i opatrzeniu jej kwalifikowanym podpisem elektronicznym sędziego albo referendarza sądowego, który wydaje postanowienie (art. 783 § 3¹ KPC). Doręczenie tego postanowienia polega zatem na zawiadomieniu wierzyciela o utworzeniu tytułu wykonawczego.

Obligatoryjne doręczenia elektroniczne znajdują zastosowanie również w ramach egzekucji z rachunku bankowego. Z art. 893^{2a} KPC wynika bowiem, że komornik doręcza pisma bankowi za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego egzekucję z wierzytelności z rachunku bankowego. Zakres zastosowania doręczeń

elektronicznych przewidziany w tym przepisie jest zatem ograniczony podmiotowo i przedmiotowo. Obowiązek ten odnosi się wyłącznie do doręczeń dokonywanych przez komornika sądowego i dotyczy wyłącznie pism doręczanych bankowi. W związku z tym przepis ten nie znajduje zastosowania do pism doręczanych przez sąd egzekucyjny (np. rozpoznający skargę banku na czynności komornika). Usytuowanie tego przepisu w dziale pt. Egzekucja z rachunków bankowych oznacza, że chodzi tu wyłącznie o pisma doręczane bankowi jako dłużnikowi zajętej wierzytelności z rachunku bankowego⁵¹.

W treści art. 879⁷ KPC⁵² przewidziano, że zawiadomienie o przybiciu doręcza się licytantom za pośrednictwem systemu teleinformatycznego⁵³. Obligatoryjne doręczenie elektroniczne przewidziane w tym przepisie dotyczy zatem wyłącznie doręczenia tego zawiadomienia licytantom. Doręczenie to odbywa się za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego sprzedaż w drodze licytacji elektronicznej. Doręczenie tego zawiadomienia wierzycielowi i dłużnikowi odbywa się według reguł ogólnych, czyli co do zasady w sposób tradycyjny, chyba że strona wybierze wnoszenie pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego i nie zrezygnuje z doręczeń elektronicznych.

Do obligatoryjnych doręczeń elektronicznych (w ścisłym znaczeniu) należy też zakwalifikować doręczenia unormowane w art. 759² KPC, o ile są one dokonywane za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Zakres zastosowania tego przepisu wymaga jednak odrębnego omówienia.

Doręczenia dokonywane na podstawie art. 759² KPC

Artykuł 759² KPC przewiduje, że komornik dokonuje doręczeń administracyjnym organom egzekucyjnym oraz organom podatkowym wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego albo z użyciem środków komunikacji

⁴⁹ Nie odnosi się to do postępowań o nadanie klauzuli wykonalności na podstawie art. 778¹, 787, 787¹, 788 oraz 789 KPC.

⁵⁰ Warto wskazać za Z. Woźniakiem, że jeżeli wierzyciel składa wniosek o nadanie klauzuli wykonalności za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, ale tytuł egzekucyjny został wydany w postaci tradycyjnej, to sąd nadaje klauzulę wykonalności w tradycyjnej formie. Warunkiem nadania klauzuli wykonalności w postaci elektronicznej jest uprzednie istnienie tytułu egzekucyjnego w tej postaci (*tenże*, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyka postępowania cywilnego*, Warszawa 2016, s. 428).

⁵¹ Względy celowościowe przemawiają za dopuszczalnością stosowania tego sposobu doręczeń także w odniesieniu do doręczanych bankowi – poddłużnikowi żądań udzielenia informacji dotyczących zajętego rachunku bankowego.

⁵² Przepis ten, podobnie jak pozostałe regulacje dotyczące licytacji elektronicznej w ramach egzekucji z ruchomości, wszedł w życie 1.3.2017 r. (por. art. 23 pkt 1a nowelizacji z 10.7.2015 r.).

⁵³ W istocie chodzi tu o doręczenie postanowienia komornika o przybiciu (*I. Kunicki*, *Elektroniczna licytacja w sądowym postępowaniu egzekucyjnym*, [w:] A. Marciniak (red.), *Elektronizacja sądowego postępowania egzekucyjnego w Polsce*, Sopot 2015, s. 284).

elektronicznej, w sposób określony w przepisach wydanych na podstawie art. 63a § 2 ustawy z 17.6.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji⁵⁴. Zwrot: „komornik dokonuje doręczeń” świadczy o obligatoryjnym charakterze tych doręczeń. Dla ustalenia zakresu tego obowiązku kluczowe znaczenie ma określenie zakresu podmiotowego i przedmiotu doręczeń.

Artykuł 759² KPC dotyczy doręczeń dokonywanych przez komornika, a zatem chodzi tu o doręczenia dokonywane w postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym przez ten organ⁵⁵. Do kręgu adresatów należą administracyjne organy egzekucyjne. Zgodnie z art. 1a pkt 7 PosEgAdmU organem egzekucyjnym jest organ uprawniony do stosowania w całości lub w części określonych w tej ustawie środków służących doprowadzeniu do wykonania przez zobowiązanych ich obowiązków o charakterze pieniężnym lub obowiązków o charakterze niepieniężnym oraz zabezpieczenia wykonania tych obowiązków. Artykuł 19 PosEgAdmU zawiera katalog organów egzekucyjnych (np. naczelnik urzędu skarbowego, dyrektor oddziału ZUS albo dyrektor izby celnej) oraz wskazuje zakres kompetencji powierzonych poszczególnym organom. Po drugie, art. 759² KPC dotyczy doręczeń dokonywanych wobec organów podatkowych. Katalog organów podatkowych został określony w art. 13 ustawy z 29.8.1997 r. – Ordynacja podatkowa⁵⁶. Krąg adresatów wskazany w art. 759² KPC został określony przy zastosowaniu kryterium funkcjonalnego. Obowiązek dokonywania doręczeń elektronicznych wobec administracyjnych organów egzekucyjnych dotyczy bowiem wyłącznie takiej korespondencji, która wiąże się z realizowaną przez nie działalnością egzekucyjną. To samo należy odnieść do organów podatkowych⁵⁷.

O obligatoryjnych doręczeniach elektronicznych przewidzianych w analizowanym przepisie przesądzą zatem kryteria podmiotowe (nadawca i adresaci), a nie przedmiotowe⁵⁸. Znajduje to potwierdzenie w wynikach wykładni systemowej. Usytuowanie omawianego przepisu w przepisach ogólnych części trzeciej Kodeksu postępowania cywilnego, w dziale pt. Organy egzekucyjne, ich właściwość i postępowanie w ogólności, świadczy o konieczności ich stosowania w odniesieniu do wszystkich pism i orzeczeń doręczanych przez komornika wymienionym wyżej organom bez względu na rodzaj i sposób egzekucji oraz etap postępowania. Również argumenty natury celowościowej oraz odwołujące się do wykładni autentycznej przemawiają za trafnością tej tezy⁵⁹. W rezultacie należy przyjąć, że art. 759² KPC odnosi się nie tylko do pism (zawiadomień, informacji, żądań, postanowień oraz odpisów pism i dokumentów) doręczanych przez komornika w związku ze zbiegiem egzekucji administracyjnej i sądowej. Elektronicznie powinny być doręczane przez komornika także żądania, kierowane do wskazanych wyżej adresatów, złożenia wyjaśnień lub

udzielenia informacji niezbędnych do prowadzenia egzekucji (por. art. 761 § 1 KPC). Obowiązek dokonywania doręczeń elektronicznych organom podatkowym odnosi się natomiast do wszystkich pism komornika kierowanych do tych organów w związku z egzekucją z wierzytelności z tytułu nadpłaty lub zwrotu podatku.

Artykuł 759² KPC dopuszcza możliwość korzystania z systemu teleinformatycznego albo środków komunikacji elektronicznej. Nie wskazano w nim konkretnego systemu teleinformatycznego, gdyż (jak wskazano wyżej) przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie rozstrzygają kwestii o charakterze organizacyjno-technicznym. Może to być zarówno system przeznaczony do przesyłania pism, jak też system o szerszych funkcjonalnościach⁶⁰.

⁵⁴ T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 599 ze zm.; dalej jako: PosEgAdmU.

⁵⁵ Przepis ten znajduje zastosowanie także w innych postępowaniach prowadzonych przez komornika, do których stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu egzekucyjnym (np. postępowanie w celu wykonania tytułu zabezpieczenia albo postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza).

⁵⁶ T.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 201 ze zm.

⁵⁷ Jeżeli zatem doręczane pismo dotyczy działalności egzekucyjnej dyrektora oddziału ZUS (czyli administracyjnego organu egzekucyjnego), to jego doręczenie odbywa się na podstawie art. 759² KPC. Natomiast do doręczenia pisma w sprawie niezwiązanej z tą działalnością (np. zawiadomienia o zajęciu świadczenia emerytalno-rentowego) omawiany przepis nie znajduje zastosowania.

⁵⁸ Podobne (ale nie identyczne) obowiązki zostały nałożone na administracyjne organy egzekucyjne oraz organy podatkowe w przypadku doręczania niektórych pism komornikowi. Zgodnie z przepisem art. 63a § 1 PosEgAdmU doręczenia pomiędzy organami egzekucyjnymi oraz pomiędzy organem egzekucyjnym a komornikiem sądowym dokonuje się z użyciem środków komunikacji elektronicznej. Wymóg ten odnosi się jednak tylko do doręczania pism w razie zbiegu egzekucji administracyjnych albo zbiegu egzekucji sądowych i administracyjnych. Artykuł 902² § 3 KPC stanowi natomiast, że wykonując zajęcie wierzytelności z tytułu nadpłaty lub zwrotu podatku, organ podatkowy dokonuje doręczeń komornikowi wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego albo z użyciem środków komunikacji elektronicznej, w sposób określony w przepisach wydanych na podstawie art. 67 § 2c PosEgAdmU. Regulacje dotyczące obligatoryjnych doręczeń elektronicznych dokonywanych przez administracyjne organy egzekucyjne i organy podatkowe mają zatem węższe zakresy zastosowania niż przepis art. 759² KPC. Są one jednak adresowane do innych organów i nie mają znaczenia dla wykładni tego ostatniego przepisu.

⁵⁹ W tym zakresie wystarczy odwołanie do uzasadnienia projektu ustawy wprowadzającej ten przepis. Wskazano w nim, że przepisy te służą wprowadzeniu obligatoryjnych doręczeń elektronicznych i będą im podlegać pisma doręczane przez komornika sądowego administracyjnym organom egzekucyjnym oraz organom podatkowym (część G pkt 10 uzasadnienia projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw – druk sejmowy Nr 2678 Sejmu VII kadencji). W uzasadnieniu tym nie sygnalizowano żadnych wyjątków w tym zakresie.

⁶⁰ Obecnie komornicy wykorzystują w tym celu ePUAP. Niedopuszczalne jest, spotykane w praktyce, wyłączenie (ograniczenie) stosowania tych ustawowo określonych sposobów doręczeń z uwagi na treść przepisów podstawowych (przepisy wykonawcze nie mogą zmieniać ani uchylać regulacji ustawowych) albo z powodu ograniczeń technicznych (np. braku określonych funkcjonalności w ePUAP). Należy podkreślić, że systemy te są jedynie narzędziem do realizacji przepisów prawa i względy techniczne nie mogą wpływać na sposób interpretacji tych przepisów. Kwestia aktualnie występujących niedoskonałości wykorzystywanego systemu teleinformatycznego ma zresztą znaczenie drugorzędne, z uwagi na dopuszczalny i równorzędny inny sposób dokonywania doręczeń w formie elektronicznej (czyli przy wykorzystaniu środków komunikacji elektronicznej).

Artykuł 759² KPC nie normuje wprost trybu doręczeń. W odniesieniu do doręczeń elektronicznych (w znaczeniu ścisłym), do trybu doręczeń znajdują odpowiednie zastosowanie przepisy o postępowaniu rozpoznawczym. Inne doręczenia (za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej) odbywają się natomiast „w sposób określony w przepisach” wydanych na podstawie art. 63a § 2 PosEgAdmU. Jak już sygnalizowano wyżej, chodzi tu jednak nie o sposób, ale o tryb doręczenia. Przepisy dotyczące tego trybu zostały zawarte w rozporządzeniu Ministra Finansów z 8.9.2016 r. w sprawie sposobu sporządzania i dokonywania doręczeń z użyciem środków komunikacji elektronicznej odpisów dokumentów w przypadku wystąpienia zbiegu egzekucji⁶¹. Do doręczeń dokonywanych przez komornika znajdują zastosowanie przepisy tego rozporządzenia dotyczące formatów, w których muszą być sporządzone doręczane dokumenty⁶², oraz dodatkowych czynności, które powinny być podjęte przez komornika⁶³.

Uproszczone doręczenia dokonywane drogą elektroniczną

Nowelizacja z 10.7.2015 r. wprowadziła art. 149¹ KPC, który stanowi, że sąd może wzywać strony, świadków, biegłych lub inne osoby w sposób, który uzna za najbardziej celowy, z pominięciem sposobów doręczeń przewidzianych w rozdziale 2, jeżeli uzna to za niezbędne do przyspieszenia rozpoznania sprawy. Wezwanie dokonane w ten sposób wywołuje skutki przewidziane w niniejszym kodeksie, jeżeli jest niewątpliwe, że doszło ono do wiadomości adresata w terminach określonych w art. 149 § 2⁶⁴. Regulacja ta dotyczy wprawdzie postępowania rozpoznawczego, ale nie ma przeszkód, aby była ona odpowiednio stosowana w postępowaniu egzekucyjnym (art. 13 § 2 KPC). Przepis ten może być stosowany w odniesieniu do doręczania wezwań stronom i innym osobom przez sąd na posiedzenie jawne albo rozprawę (np. w razie rozpoznawania skargi na czynność komornika na rozprawie). Ten sposób doręczenia może być wykorzystywany również w celu doręczenia wezwań przez komornika. W tym przypadku zachodzi jednak konieczność zmodyfikowania tej regulacji, co wynika stąd, że komornik nie podejmuje czynności na posiedzeniach. Uproszczony (odformalizowany) sposób wzywania osób przez komornika może być stosowany np. w razie wezwania strony w celu ustnego wysłuchania, wezwania dłużnika w celu złożenia wyjaśnień lub wykazu majątku albo nawet wezwania osoby trzeciej do udzielenia informacji niezbędnych do prowadzenia egzekucji (art. 761 § 1 KPC). Doręczenie takiego wezwania może nastąpić za pomocą systemu teleinformatycznego⁶⁵ albo środków komunikacji elektronicznej (np. poczty elektronicznej)⁶⁶, jeżeli taki właś-

nie sposób doręczenia komornik uzna za celowy. W razie wykorzystania takich środków przekazu informacji doręczenia uproszczone należy zakwalifikować do doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną. Warunkiem skuteczności takiego doręczenia jest brak wątpliwości, że wezwanie doszło do adresata. Spełnienie tego warunku może nastąpić wówczas, gdy komornik uzyskał potwierdzenie doręczenia pisma (np. wygenerowane w systemie teleinformatycznym, którym się posłużył, albo w ramach usług oferowanych przez pocztę elektroniczną) albo gdy otrzymał informację zwrotną pochodzącą od adresata pisma potwierdzającą odebranie wezwania.

Skutki naruszenia przepisów o doręczeniach drogą elektroniczną

Problem skutków naruszenia przepisów przewidujących dokonywanie doręczeń drogą elektroniczną ma obecnie dużą doniosłość. Wynika to stąd, że pomimo zmiany stanu prawnego niektóre organy egzekucyjne (np. komornicy

⁶¹ Dz.U. poz. 1416.

⁶² Zgodnie z § 1 tego rozporządzenia odpisy dokumentów sporządza się w postaci elektronicznej w formacie XML. Jeżeli jednak dokument został sporządzony w formacie uniemożliwiającym konwersję do dokumentu w formacie XML albo z innych przyczyn nie jest możliwe sporządzenie odpisu dokumentu w tym formacie XML, odpis dokumentu sporządza się w formacie PDF. Jeżeli dokument ma postać papierową, jego odpis sporządza się jako elektroniczną kopię dokumentu.

⁶³ Chodzi tu o konieczność sporządzenia tzw. adnotacji, która jest wymagana w razie realizowanego przez komornika doręczenia na rzecz administracyjnego organu egzekucyjnego pism w związku ze zbiegiem egzekucji sądowej i administracyjnej. Przepis § 3 ust. 2 pkt 2 tego rozporządzenia przewiduje, że w przypadku wystąpienia zbiegu egzekucji sądowej z egzekucją administracyjną komornik sądowy doręcza odpisy dokumentów wraz z adnotacją organowi egzekucyjnemu, o którym mowa w art. 19 PosEgAdmU, na elektroniczną skrynkę podawczą organu egzekucyjnego, wykorzystując konto komornika na ePUAP. Chodzi tu o adnotację unormowaną w art. 62b § 2 PosEgAdmU, która jest sporządzana według struktury logicznej udostępnionej w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie podmiotowej Izby Skarbowej w Szczecinie. Wadliwość tych regulacji polega na tym, że sugerują one, jakoby przepisy rangi ustawowej nakładały na komornika sądowego obowiązek sporządzenia adnotacji. Tymczasem przepisy ustawowe dotyczące tego obowiązku są adresowane wyłącznie do administracyjnych organów egzekucyjnych (art. 62b § 2 PosEgAdmU).

⁶⁴ W istocie nowelizacja z 10.7.2015 r. rozszerzyła zakres stosowania tego sposobu doręczeń na wszystkie postępowania, gdyż przed 8.9.2016 r. były one dopuszczalne wyłącznie w postępowaniu w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (art. 472 KPC), w postępowaniu uproszczonym (art. 505⁶ § 1 KPC) oraz w postępowaniu w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką (art. 598¹ § 2 KPC).

⁶⁵ Jeszcze przed wejściem w życie art. 149¹ KPC system ePUAP był wykorzystywany przez komorników w celu doręczania organom administracji publicznej żądań udzielenia informacji, o których mowa w art. 761 § 1 KPC.

⁶⁶ Na możliwość wykorzystywania tych środków (jeszcze na gruncie poprzedniego stanu prawnego) zwracała uwagę B. Kaczmarek (zob. *taż*, Nowe technologie, nowe możliwości – nowoczesne formy komunikowania się sądu i stron procesu cywilnego, a także sądów między sobą – uwagi na tle aktualnych przepisów, e-Biuletyn CBKE 2007, Nr 3, s. 3).

sądowi) doręczają tradycyjnie takie pisma, które powinny być doręczane w formie elektronicznej⁶⁷.

W myśl ogólnej reguły wynikającej z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego naruszenie przepisów dotyczących doręczeń procesowych powoduje bezskuteczność doręczenia⁶⁸. Przepisy dotyczące doręczeń mają bowiem charakter bezwzględnie obowiązujący (obligatoryjny) dla adresata będącego organem procesowym⁶⁹. Nie przyznają one zatem organowi procesowemu uprawnienia do dokonywania doręczenia w sposób, który nie jest przewidziany w obowiązujących przepisach ani swobodnego wyboru rodzaju doręczenia⁷⁰. Także regulacje ustanawiające wymóg doręczeń drogą elektroniczną nie mogą być postrzegane jako przepisy o charakterze dyspozytywnym. Określają one przesłanki (warunki), których spełnienie obliguje organ procesowy do stosowania takiej formy doręczeń i wyłącza dopuszczalność stosowania doręczeń tradycyjnych. Naruszenie formy doręczenia polegające na zastosowaniu doręczenia zwykłego zamiast wymaganego doręczenia drogą elektroniczną (albo odwrotnie) powoduje, że doręczenie nie wywołuje skutków prawnych⁷¹. Sanowanie tej wadliwości wymaga zatem ponownego doręczenia pisma, ale z zachowaniem przepisów o doręczeniach. Przyjęcie takiego podejścia jest oczywiste w sytuacji, w której strona „wybiera elektroniczne doręczenia”. Doręczenie jej pisma w formie zwykłej jest wówczas nieskuteczne⁷². Mniej oczywista jest sytuacja, w której obowiązek doręczenia drogą elektroniczną wynika z przepisu prawa, a organ procesowy doręcza pismo tradycyjnie i adresat potwierdza fakt doręczenia choćby w sposób dorozumiany⁷³. Problem pojawia się jednak wtedy, gdy adresat nie potwierdzi takiego doręczenia. Z tego względu należy przyjąć, że również w takich sytuacjach doręczenie jest bezskuteczne. Przeciwny pogląd prowadziłby do wniosku, że o skuteczności doręczenia decyduje w istocie wola adresata, a takie rozwiązanie należy odrzucić. Nawet odpowiednie stosowanie doręczeń uproszczonych nie umożliwia „złagodzenia” tych negatywnych skutków naruszenia przepisów przewidujących doręczenia drogą elektroniczną. Z treści art. 149¹ KPC w zw. z art. 13 § 2 KPC wynika bowiem, że doręczenia uproszczone mogą być dokonywane w sposób, który organ „uzna za najbardziej celowy, z pominięciem sposobów doręczeń przewidzianych w rozdziale 2”. Wynika stąd, że doręczenia dokonywane w sposób tradycyjny nie mogą być uznane za doręczenia uproszczone względem doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną. Nie są one bowiem dokonywane „z pominięciem sposobów doręczeń przewidzianych w rozdziale 2”⁷⁴. Również argumenty natury systemowej i logicznej sprzeciwiają się uznaniu, że doręczenia tradycyjne mają charakter uproszczony (odformalizowany) względem doręczeń dokonywanych drogą elektroniczną.

Należy zatem stwierdzić, że nie można zastępować (substituować) doręczeń drogą elektroniczną doręczeniami tradycyjnymi. Nie istnieje też możliwość stosowania doręczeń w formie elektronicznej w takich przypadkach, w których przepisy wymagają doręczenia zwykłego i nie dopuszczają żadnych wyjątków w tym zakresie (czyli doręczeń uproszczonych). Doręczenie dokonane z naruszeniem tych reguł jest nieskuteczne.

Podsumowanie

Przedstawione wyżej regulacje umożliwiają bardzo szerokie wykorzystanie instytucji doręczeń w formie elek-

⁶⁷ Niektóre organy państwowe (np. naczelnicy niektórych urzędów skarbowych) informują nawet komorników sądowych o tym, że nie będzie odbierana kierowana przez nich korespondencja elektroniczna, a doręczenia pism do tych organów powinny być dokonywane tradycyjnie („na papierze”). Problem ten ma zresztą szerszy zakres i odnosi się także do doręczeń dokonywanych przez sądy w niektórych postępowaniach rozpoznawczych, w których powinny być stosowane doręczenia elektroniczne.

⁶⁸ Zdaniem S. Cieślaka wadliwy akt notyfikacyjny polegający na doręczeniu czynności decyzyjnej uczestnikowi postępowania jest aktem bezwzględnie bezskutecznym i skutkuje pominięciem tej czynności (*tenże*, Formalizm postępowania cywilnego, Warszawa 2008, s. 330). Według I. Wolwiaka nie wszystkie naruszenia przepisów dotyczących doręczeń prowadzą do bezwzględnej bezskuteczności doręczenia. Taka sankcja może nie wystąpić w razie naruszenia zakazu doręczania w porze nocnej albo w dniach wolnych od pracy oraz w razie uchybienia przepisom dotyczącym treści potwierdzenia odbioru (szerzej zob. *tenże*, Doręczenia..., s. 68).

⁶⁹ Pogląd o obligatoryjnym charakterze przepisów Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących doręczeń jest jednolicie przyjmowany w nauce. Zazwyczaj podkreśla się przy tym, że prawidłowość doręczeń warunkuje zachowanie praworządności całego procesu, w tym zapewnienie obu stronom równości praw oraz formy kontradiktoryjnej (por. np. S. Cieślak, Formalizm..., s. 234, oraz K. Weitz, [w:] T. Ereciński (red.), Komentarz..., s. 734). Pogląd ten jest też jednolicie prezentowany w judykaturze (zob. postanowienia SN: z 29.8.1995 r., I PRN 39/95, Prok. i Pr. 1995, Nr 11, poz. 40; z 9.3.2000 r., II CKN 39/00, OSNC 2000, Nr 9, poz. 166; z 11.1.2006 r., II CZ 123/05, Legalis; z 2.8.2007 r., V CSK 155/07, Legalis; z 14.4.2011 r., II UZ 10/11, Legalis; z 5.11.2015 r., III UZ 11/15, niepubl. oraz z 3.2.2016 r., II PZ 17/15, Legalis).

⁷⁰ K. Weitz, [w:] T. Ereciński (red.), Komentarz..., s. 734–735; S. Cieślak, Formalizm..., s. 233. Wybór sposobu doręczenia może być dokonywany przez organ procesowy tylko w razie wyraźnej dyspozycji ustawowej. Takim przepisem jest art. 149¹ KPC. Jest to jednak regulacja o charakterze wyjątkowym (taki pogląd został wyrażony przez SN w postanowieniu z 7.4.2006 r., I PK 149/05, OSNP 2007, Nr 7–8, poz. 91, na gruncie analogicznego przepisu, tj. art. 472 KPC w brzmieniu obowiązującym przed 8.9.2016 r.).

⁷¹ Warto przytoczyć wypowiedź I. Wolwiaka, który wskazuje, że „nie-dopuszczalne byłoby odstępstwo od formy, w jakiej przekazuje się wiadomości istotne dla strony. (...) Przekazanie treści pisma w innej postaci, nie mieściłoby się w pojęciu czynności doręczenia, jako oddania do rąk określonej osoby pisma. Zakresem bezskuteczności (bezwzględnej – przyp. M.U.) należałoby także objąć postać – w ramach wymogów zachowania formy dokonania tej czynności – doręczenia elektronicznego” (*tenże*, Doręczenia..., s. 69).

⁷² Strona może „wybrać” doręczenia elektroniczne w sprawie np. z tego powodu, że planuje dłuższy pobyt poza miejscem zamieszkania.

⁷³ Na przykład bank, któremu doręczono „papierowe” zawiadomienie o zajęciu rachunku bankowego, przystępuje do realizacji obowiązków wynikających z tego zajęcia.

⁷⁴ Chodzi tu o art. 131–147 KPC zawarte z rozdziale pt. Doręczenia.

tronicznej w postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym przez sąd albo przez komornika sądowego. Obecnie doręczenia te są wykorzystywane w przypadkach, w których przepis obliguje do ich stosowania. Wydaje się, że znajdują one szersze zastosowanie po wdrożeniu systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie egzekucyjne, bowiem niektóre podmioty biorące udział w tym postępowaniu (np. wierzyciele) będą zainteresowane taką formą komunikacji z organem procesowym.

Czynnikiem, który może zniechęcać do tego rodzaju doręczeń, jest obecnie brak dostosowania funkcjonujących już

systemów teleinformatycznych, które są wykorzystywane do realizowania tych czynności. Problemy te powinny mieć charakter przejściowy. Nie powinny one przesłaniać niewątpliwych zalet doręczeń elektronicznych. Należy wśród nich wymienić przede wszystkim istotne zaoszczędzenie kosztów doręczenia oraz znaczne skrócenie czasu pomiędzy wysłaniem pisma i dotarciem do adresata (w sposób umożliwiający mu zapoznanie się z treścią pisma). Ta ostatnia okoliczność może mieć wpływ na skrócenie postępowania w sprawach egzekucyjnych.

Słowa kluczowe: doręczenia elektroniczne, informatyzacja postępowania egzekucyjnego.

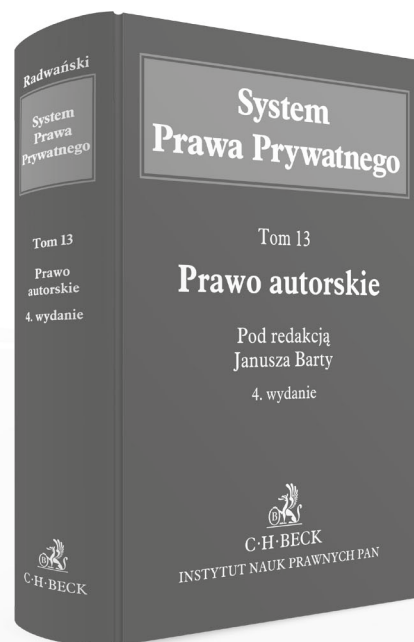
Services provided electronically in court executive proceedings

The purpose of this study is to systematize the regulations governing electronic services in court executive proceedings. The regulations on this matter provide for a delivery via IT system or electronic means of communication. Sometimes the choice of one is made by the authority that handles the script. The paper discusses and attempts to organize such concepts as types, principles, modes and mode of service provided electronically. The subject matter of service is also presented in an electronic form.

Key words: electronic services, electronic executive proceedings.

Prawo autorskie

Zamów: tel. 22 31 12 222
www.ksiegarnia.beck.pl

Electronification of Civil Justice in Lithuania

Prof. Ph.D. Vytautas Nekrošius¹

Assoc. Prof. Dr. Rimantas Simaitis²

Assoc. Prof. Dr. Vigita Vėbraitė³

Dr. Aurimas Brazdeikis⁴

The purpose of this article is to focus and explain the most important initiatives in Lithuania to introduce and promote electronification of civil proceedings in Lithuania. The authors will discuss the most important advantages and the biggest problems regarding digitalisation of civil justice in Lithuania.

Introduction

Effective implementation of the right to a case hearing within a reasonable time in the 21st century is no longer conceivable without modern information and communication technologies (hereinafter – ICT) to accelerate judicial proceedings. The penetration of ICT into judicial proceedings and a resultant change in judicial proceedings and procedures is witnessed all over Europe, as in many other countries of the world. Some initiatives appear to be very successful when modern technologies are smoothly integrated into the daily activities of courts and help save time and funds, activate judicial processes and move them to a new quality level. Unfortunately, exposure to failures is not excluded when the penetration of modern technologies and the tapping of their potential gets impeded, the modern tools developed do not filter through into practice or are not properly used. We would think that Lithuania is indeed quite a good example where ICT are rather effectively used in many areas of civil procedure.

The introduction of ICT in Lithuania

ICT technologies can be used at three levels: (i) personal (judges, their assistants, court clerks, administrative staff, etc.), (ii) institutional (individual courts and the whole system of courts) and (iii) inter-institutional (relations of courts with other participants in proceedings, state registers and information systems)⁵. For the highest effect, ICT development on all these levels must be strategically planned and balanced, adequate computerisation of courts, efficiency and interoperability of information systems of courts, compatibility with the systems of external users, attractive and user-friendly interfaces are necessary. The development of the technologies of all three types, as distinguished by *M. Velicogna*, yields the best result if that does not compromise the reliability and fairness of court processes and procedures, if external users know how to use electronic services, develop their usage skills, get encouragement and

ongoing training on their use, if these technologies of courts are handy and interoperable with the technologies held by external individual and group users.

The use of ICT technologies in the activities of courts in Lithuania began at the beginning of the last decade of the last century. First of all, the objective was to equip courts with computer equipment with standard application packages and access to the internet. For this reason, basic technologies were installed. This process was highly centralised; only between 1994 and 1996, continuing the computerisation of courts a full-time position of a consultant for IT found its way in courts and one computer for each of the courts was purchased from centralised budget funds. A certain level of progress in computerisation was followed by more advanced technologies for the administration, organisation and support for courts. A special application BYLOS (PROCEEDINGS) was developed and launched to automate the work of court registries, register incoming correspondence, partly automate and calculate statistics by different cross-sections and generate hearing schedules.

Along with the computerisation of courts and development of special applications, the development of electronic data bases of legal acts with electronic search tools began. Over several years, they rapidly evolved, were filled with the relevant information from the previous periods, received prompt updates with the most recent legal information and became accessible online. Moreover, separate institutional information systems, more or less related to the

¹ Professor and Head of Private Law Department at Vilnius University Law Faculty.

² Associate Professor of Private Law Department at Vilnius University Law Faculty.

³ Associate Professor of Private Law Department at Vilnius University Law Faculty. Also works as attorney at law.

⁴ Lecture of Private Law Department at Vilnius University Law Faculty. Also works as advisor to the president of Lithuanian Supreme Court.

⁵ *M. Velicogna*, Use of information and communication technologies (ICT) in European judicial systems, The European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), Strasbourg 2007, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/ser.ies/Etudes7TIC_en.pdf, (access from 10.1.2017 till 14.1.2017), p. 21–30.

activities of courts, were developed and launched. In 2002, the Register of Property Seizure Acts with the supporting information system became operational⁶. In 2002–2003, when moving from public bailiffs to the model of private bailiffs, the information system of bailiffs was developed and launched⁷. Likewise, the development and improvement of other e-government tools started⁸.

A quality leap in the development of ICT in Lithuanian courts took place between 2004 and 2005 when the unified information system of Lithuanian courts, LITEKO was launched. The development of the unified judicial information system in Lithuania received the financial basis in the form of EU financing through the PHARE Twinning Project 'Strengthening the Capacities of Lithuanian Courts'⁹. In 2004, as a result of implementation of this project, local computer networks were implemented in all Lithuanian courts. After each court was equipped with local servers and routers and the central server was set up in the central node of the system, these networks were connected into a closed institutional network of courts. In this way, the infrastructure of the unified judicial network has been developed. Along with the development of the network infrastructure, the development of applications for the registration of cases and information related to the proceedings as well as for the automation of court work was undertaken. These applications were based on the application BYLOS (PROCEEDINGS), which had been previously used in courts.

The initial development stage of LITEKO yielded only six modules programmed and implemented out of the thirteen planned at that time due to the lack of financial resources and time as well as various organisational problems¹⁰:

- registration and accounting of cases;
- exchange of case-related information among courts;
- search of similar cases and information in the data bases of LITEKO;
- templates of court documents;
- generation of statistical reports;
- publishing of procedural decisions of courts online.

Subsequent development stages of LITEKO planned deploying the following remaining application modules:

- automated generation of court hearing schedules;
- tracking of procedural time limits;
- automatic distribution of cases to judges;
- automatic calculation of caseload for judges;
- drawing up and registration of incoming-outgoing documents (electronic management system of court documents);
- monitoring and control of unavailability of the parties to proceedings;
- information search engines in external registers and data bases¹¹.

The second group modules were expected to guarantee a higher level of automation of the workload of judges and their assistants, start developing the technologies of electronic support for judges. Failure to develop them during the first stage brought further development of the LITEKO software framework to a standstill. Moreover, issues surfaced out regarding the failure by LITEKO to come up to user expectations as they expected a more intensive development of help tools during this stage.

The implementation of LITEKO and the deployment of the above-referred six initial modules in Lithuanian courts revealed a number of deficiencies in the applications. Apart from purely technical faults and imperfections, it was found out that the expectations of final users were not satisfied as expected. The first version of the LITEKO application, as its predecessor application BYLOS (PROCEEDINGS) was mostly tailored for automating the work in court registries, some processes in the registries and for automated generation of statistics. The applications also lacked accuracy and ergonomics. For this reason, during the system testing and over the first years of its use little praise was received even from the registries of courts; there was much more criticism that, in order to ensure proper functioning of LITEKO, multiple input of the same data was required in several places, that manual and computerised registration of cases was necessary and there were instances of programming errors, etc. Much criticism was addressed by the new system users – judges and their assistants. They had to tackle with new functions: register and upload to the system the procedural decisions issued by them, classify them and check whether the classification of cases by court clerks was correct, give instructions regarding the main procedural events. For this reason, the benefit of LITEKO for the functions of judges and assistant judges at that time seemed limited to them. There was a clear lack of adequate training of court staff.

In order to increase the usefulness of, and user satisfaction about, the system LITEKO, the module of automated schedule generation was promptly developed and imple-

⁶ Website of the Central Mortgage Office, <https://www.hipotekosistaiga.lt/index.php> (access 11.1.2017).

⁷ Website of the information system of bailiffs, <http://www.antstoliai.lt> (access 6.1.2017).

⁸ E-government means the set of information and electronic communications technologies (ICT) implemented in public administration activities, organisational changes and new skills in these activities in order to improve public and administrative services, democratic processes and public policy.

⁹ National Courts Administration. Judicial information system LITEKO, website can be found here: <http://www.teismai.lt/> (access from 8.1.2017 till 20.1.2017).

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Regulations of the Information System of Lithuanian Courts as approved by Resolution No. 13P-435 of 11.2.2006 of the Judicial Council, <http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teiseju-taryba/nutarimai/173/> (access from 5.1.2017 till 22.1.2017).

mented in 2005. The modules for the automated workload estimation and case distribution for courts and judges also underwent active development. They were finally completed and actually installed only after the Parliament of the Republic of Lithuania demonstrated political will and stipulated in the amendment to Article 36 of the Law on Courts¹², which was adopted on 3.7.2008, that starting with 1.9.2008, cases should be distributed and panels of judges should be formed in courts by means of the computerised application. In 2008–2009, the refinement of the case distribution system was completed, actually integrated into the information system and put into practical application. This highly sophisticated model undergoes further improvements with updated versions deployed.

Between 2005 and 2006, the implementation of LITEKO and corrections of the errors identified was followed by a more thorough analysis whether the remaining modules that were planned to be developed were the only possible means of automation for courts activities at that time. Both positive and negative experience with the development and implementation of LITEKO also made question whether the functionality and ergonomics of the intended remaining LITEKO modules would be adequate and acceptable to users. Review of the international practice showed that the functionality of the software part of LITEKO planned was inadequate; moreover, priorities were set incorrectly. As each module of LITEKO was being planned and developed quite autonomously, a decision was made to propose corrections to the LITEKO development plans, expanding the functionality of the modules planned to be developed, changing priorities, envisaging new modules and information system functions.

On 10.5.2006, the Judicial Council approved the LITEKO Development Plan by its Ruling No. 13P-462¹³ envisaging the development of six additional software modules:

- automation of the issuance of court orders and other summary proceedings;
- electronic exchange of procedural documents and information between courts and other participants to proceedings;
- secure electronic communication between courts;
- electronic accounting of the stamp duty;
- unified case numbering;
- electronic workbenches for judges and court staff.

Moreover, the Development Plan of LITEKO envisaged the use of this system for audio recordings of court hearings, processing and storing digital records, video-conferencing related to judicial proceedings (questioning of witnesses and other persons, etc.).

An effective and prompt implementation of these plans, however, was hindered again by the lack of financing and political will. As the maintenance of the information sys-

tem implies quite significant costs and compute equipment gets outdated fast, the majority of the funds allocated for LITEKO was spent for upgrading the information system hardware and for the maintenance of the system itself – as a result, the deployment of new functions by means of internal financing sources of the courts was slow. Quite a long time after the development of LITEKO and its integration into new modules, with an increase in the volume of data and in the number of users and operations, the problems of limited efficiency and slow operation of this information system surfaced out quite sharply.

Out of the second group modules, the modules for automated generation of hearing schedules, automated case distribution for judges and automated forming of panels of judges, estimation of the workload of judges, monitoring and control of unavailability of the parties to proceedings have been programmed and actually set up to date. The module for tracking procedural time limits was completed and its implementation began in 2013. The operation of this model, however, had to be slowed down due to the limited efficiency of the LITEKO system.

As far as the third group modules are concerned, the fastest was the development and deployment of the module of unified case numbering. Its development and implementation necessitated numerous internal rearrangements of the information system, the development and approval of the procedure for unified numbering of judicial cases, changes to the document management rules in courts¹⁴. A prototype of the module for automating the issuance of court orders was completed and underwent tests in 2009. It was actually implemented and entered into application in 2011¹⁵.

One of the major shifts towards increasing the efficiency of ICT use and accelerating the development of available ICT technologies took place when the Seimas demonstrat-

¹² The Law Amending and Supplementing Articles 33, 34, 36, 38, 39, 42, 43, 47, 51, 55-1, 57, 61, 63, 64, 69-1, 81, the title of Chapter IX, Articles 83, 84, 85, 86, 90, 98, 101, 103, the title of Section Two of Chapter XII, Articles 106, 107, 108, 119, 120, 122, 124, 127, 128, 129 of the Law on Courts, Invalidating Articles 89, 109, 110, 111, 112, 125 and Supplementing the Law with Articles 53-1, 53 and Section Three of Chapter IX. Official Gazette 2008, No. 81–3186.

¹³ Resolution No. 13P-462 of 10.5.2006 of the Judicial Council On the Development Plan of the Information System of Lithuanian Courts (LITEKO) <http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teiseju-taryba/nutariimai/173/> (access from 5.1.2017 till 22.1.2017).

¹⁴ Resolution of 9.6.2006 of the Judicial Council on the Approval of the Rules for Allocating Numbers to Judicial Proceedings in Courts of the Republic of Lithuania, the List of Codes of Courts and on the Amendment of Resolution No. 280 of 8.10.2004 of the Judicial Council on the Approval of the Rules for Document Management in Courts of the Republic of Lithuania (except the Supreme Court of Lithuania), <http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teiseju-taryba/nutariimai/173/> (access from 5.1.2017 till 25.1.2017).

¹⁵ Electronic ordering system of court orders TĖEUS, <http://liteko.teismai.lt/tieus> (access 11.1.2017).

ed political will and adopted a package of amendments to the Law on Courts and the CCP on 21.6.2011¹⁶. The package contained an ambitious undertaking to start moving to the information infrastructure of judicial proceedings from 1.1.2013 (subsequently this time limit was extended to 1.7.2013).

Namely, it was laid down in Article 37¹ of the Law on Courts that the electronic data related to judicial and enforcement proceedings shall be managed, registered and stored using information and communication technologies. It legitimised the digitalisation of paper files and procedural documents. It provided for the opportunity to avoid duplicating the paper-based and electronic management of case-files and move only to electronic management of case-files in judicial proceedings. The right of the parties to proceedings to get remote access to electronic case-files and the right to submit procedural documents to courts electronically by remote communication means was introduced and the use of electronic procedural documents and electronic signatures in the procedural activities of courts were legitimised. Whereas electronic signatures were not widespread, in order to facilitate remote access to electronic case-files and submission of electronic procedural documents for litigants, the possibility was ensured for external users to get authentication in the LITEKO system by different methods, not only by means of electronic signatures when submitting electronic procedural documents to courts. With a view to promoting the presentation of documents in the electronic form to courts and, at the same time, a faster shift to electronic case-files, Article 80(7) of the CCP provided for a stamp duty reduction of 25 per cent applicable in the cases when an electronic procedural document is submitted.

In order to move to the information infrastructure faster, Article 175¹(9) of the CCP stipulated that advocates, assistant advocates, bailiffs, assistant bailiffs, notaries, state and municipal enterprises, institutions and organisations as well as insurance undertakings had to ensure the submission of procedural documents by electronic means as of 1.7.2013. Following Article 175¹ of the CCP, where a procedural document is served by the court by means of electronic communications, the day of service to the person involved in the proceedings is the next working day after the day the procedural document has been sent. It means that, in case of sickness, business trips, holidays or any other absence at work or in the place of professional practice of specific addressees, correspondence must be, nevertheless, accepted and analysed. This must be ensured by technical and organisational measures of external users. Although at the initial stage this caused dissatisfaction of external users, they eventually adapted quite promptly and implemented their technical and organisational changes necessary.

While implementing the package of amendments to the Law on Courts and the CCP, the data bases of LITEKO were modernised and expanded, the centralisation of the functions of LITEKO was completed, the subsystem of public electronic services of LITEKO (E-Service Portal of Lithuanian Courts¹⁷) was developed and launched from 1.7.2013, and LITEKO was partly modernised by enabling to conduct proceedings electronically, use electronic signatures from the side of courts and form as well as view adoc format documents. The system of electronic services functioning at present covers drawing up procedural documents and their submission to the court by parties to proceedings, the management of information on the stamp duty, the management of information on the fines imposed and the litigation costs awarded in favour of the State by the court, access to case-files for external parties to the proceedings, service of procedural documents of the court and provision of audio recordings of hearings to the recipients of services. The implementation of the third group of LITEKO modules is further continued in this way. It should be welcomed that the new electronic services have been used quite intensively – over the first years of system operation, the courts have received more than 36 000 electronic procedural documents and sent almost 300 000 thousand electronic documents. The number of external users of the portal exceeds 14 000 already. More than 10 million electronic messages about the course of proceedings have already been sent to their accounts¹⁸.

Moreover, quite recently the electronic management service of judicial mediation procedures has been launched. If both parties agree and wish judicial mediation can take place only online via electronic means. Enforcement procedure can also take place electronically. Parties to the dispute are able to submit applications to the bailiff and receive enforceable instruments electronically. Auctions of debtor's property have been taking place only electronically since 2011. Electronic systems of the bailiffs are being integrated with LITEKO system at the moment.

¹⁶ Law Amending and Supplementing the Code of Civil Procedure of the Republic of Lithuania. Official Gazette 2011, No. 85-4126; Law Amending Articles 36, 37, 93, 94, 120 of the Law on Courts of the Republic of Lithuania and Supplementing the Law with Article 371. Official Gazette 2011, No. 85-4128.

¹⁷ E-Service Portal of Lithuanian Courts, <https://e.teismas.lt/lt/public/home> (access 14.1.2017).

¹⁸ National Courts Administration. Awards to the most active external users of the portal e.teismas.lt, <http://www.teismai.lt> (access from 8.1.2017 till 18.1.2017).

The main challenges of electronification of civil justice in Lithuania

Unfortunately, highly ambitious plans of the legislator to move to the information infrastructure of judicial proceedings in a couple of years have not been achieved to their full extent. The courts have not been and still are not prepared to digitalise all procedural documents. The reason is both inadequate quantity and efficiency of technical equipment in courts and low efficiency of LITEKO; moreover, the human factor also comes into play – inadequate organisational preparedness and insufficient trainings. The issues in the efficiency of LITEKO have also recently highlighted the element of convenience of this system for courts. Moreover, they made it impossible to activate all the functionalities programmed in the project of public electronic services of courts (e.g. printing of electronic case card data to indexed portable (PDF) format files, which would be transferable easily and fast to tablets, laptops, other mobile devices and handy to use during court hearings). It should also be noted that the development and implementation of the LITEKO documents management system module takes place considerably slower than planned and has not been completed to date, which is a serious impediment for a continued transition to the information infrastructure of proceedings, because the existing document management functionalities of the LITEKO system, which were modernised in 2013, are not in line with the minimum functionalities of document management systems.

The difficulties encountered in tapping the potential of ICT for accelerating the Lithuanian judicial proceedings and making them more effective indicate that one of the first objectives to be currently addressed is substantial modernising, increasing the efficiency of this system, its convenience for courts and interoperability with external information systems, registers and the data management systems held by external litigants, stepping up the development of the hardware infrastructure to facilitate moving from paper-based case files. This objective is intended to be addressed over the next two years, by implementing the project of the National Courts Administration 'Modernization of the Courts Information System (System for Case Handling and Audio Recording for Courts Hearing)' within the framework of the Programme of the Norwegian Financial Mechanism 'Efficiency, Quality and Transparency in Lithuanian Courts'. This project will implement a major modernisation of LITEKO and its integration with other information systems¹⁹.

The wording of Article 168 of the CCP in force as of 1.1.2014 lays down an obligatory audio recording of all

court hearings using the equipment specified in the order of the Minister of Justice. This completely eliminates the use of 'paper' records as it is established that an audio recording shall be considered to constitute the record of the hearing and shall constitute an integral part of the proceedings. This amendment has been followed by considerable concerns about safety and reliability. The entry into force of the relevant wording of this legislative provision had been postponed for a year as the courts were not sufficiently prepared technically. The preparing of courts to move to the audio recording of hearings took several years, the funds of the Norwegian Financial Mechanism were also used for this purpose. The development of the audio recording infrastructure has not been finalised yet. Not all courts have stationary audio recording equipment with special applications installed to ensure a more advanced quality and structuring of recordings, facilitate more convenient listening to recordings, automatically transfer them to LITEKO storage facilities from where recordings are broadcast to LITEKO electronic case cards. In a large number of courts, audio recordings are still made by mobile equipment (digital Dictaphones) and are not structured. The audio recording system, however, is under improvement and development²⁰. The technical issues encountered at present are quite effectively solved by additional organisational and technical measures²¹. The elimination of traditional taking of minutes allows avoiding additional work involved in minute-taking. That saves time for secretaries of court hearings and often also for judges, reduces the workload of court registries.

In general, the quality of recording of hearings has been improving. Although the development of infrastructures is still unfinished, the time saving effect is already noticeable. In order to increase this effect, it is necessary to finalise developing the audio recording infrastructure as rapidly as possible to help avoid errors and technical failures, ensure a faster and more usable recording and reproducing of the course of hearings, which would contribute to achieving a substantial change in terms of quality and time in recording case hearings.

Since 1.3.2013, Article 175² of the CCP came into force and legitimised the use of information and communication technologies (video conferencing, teleconferencing, etc.) in questioning witnesses, experts, persons involved in the

¹⁹ Description of the project 'Modernization of the Courts Information System (System for Case Handling and Audio Recording for Courts Hearing)' within the framework of the Programme of the Norwegian Financial Mechanism 'Efficiency, Quality and Transparency in Lithuanian Courts', <http://www.teismai.lt/lt/nor/> (access 15.1.2017).

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Resolution No. 13P-22-(7.1.2) of 14.2.2014 of the Judicial Council on the Approval of the Description of Procedure for Audio Recording of Court Hearings, <http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teiseju-taryba/nutarimai/173/> (access 21.1.2017).

proceedings and other parties to the proceedings, as well as during site surveys and collection of evidence. The law notes that the procedure and technologies applied have to guarantee the objectivity of evidence capturing and presentation as well as enable a reliable identification of the persons involved in the proceedings. For this legislative norm to become really operational, technical preparations, i.e. the project 'Designing and Installation of the Video Streaming, Recording and Storage System in Courts' under the Lithuanian-Swiss Cooperation Programme must be completed. Within the framework of this project, it is intended to install video conferencing facilities in eighteen courts in the second half of 2014. Integration of video conferencing in civil proceedings necessitates a more thorough regulation of the video conferencing procedure, which should be adapted to the specifics of a particular technology and to the organisational structures of courts, should be user friendly and respond to the underlying principles of civil procedure. Moreover, it is necessary to lay down the procedure for teleconferencing.

Conclusions

The maximum effect in speeding up and improving the civil process can be achieved through the use of conveniently and attractively delivered and installed ICT technol-

ogies of all levels intended for application in courts (basic technologies and those intended for the administration and organisation of court activities and assistance to judges). For the purpose of ensuring that ICT potential is exploited smoothly and efficiently, adequate attention must be given and sufficient funds must be allocated towards a revolutionary transition from a paper-based judicial infrastructure to the informational infrastructure, which is based on electronic information and electronic documents.

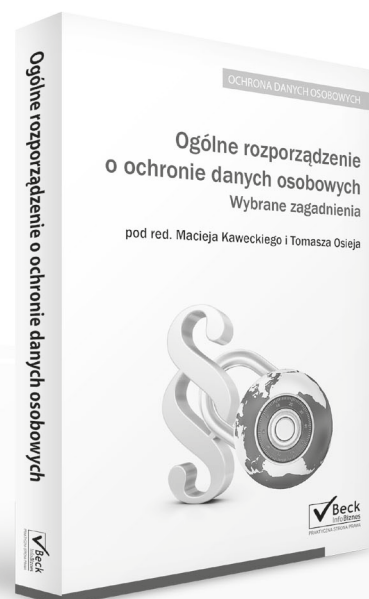
As it is seen, Lithuania has already been using a multitude of effective ICT measures, which certainly contribute to the completion of civil cases within a reasonable time. Most importantly, we cannot rest on our laurels, but take interest in potential new developments and continuously monitor the economic and quality benefits generated by the progress in digitalising the civil procedure, be flexible in implementing more ergonomic, efficient tools to better satisfy the needs of users, take a more intensive and determined approach in developing the information infrastructure for the performance of courts, carry out more accurate and clearer planning, identify and coordinate the priorities of the ICT development projects ongoing in courts in a more optimal manner, and have no fear of adapting classical procedural standards when implementing ICT. Such developments eventually contribute to ensuring the right of individuals to the faster, fair and proper administration of justice.

Key words: *civil justice, modern technologies, Lithuania.*

Ochrona danych osobowych

Zamów: tel. 22 31 12 222
www.ksiegarnia.beck.pl

Automatyzacja postępowania cywilnego – zagadnienia wybrane

Maria Siemaszkiewicz¹

Rozwój technologiczny stale wywiera znaczący wpływ na wymiar sprawiedliwości. Prawnicy – zarówno praktycy, jak i naukowcy – nie powinni ignorować potencjału, jaki niesie on ze sobą. Niniejsza praca dotyczy jednego z ciągle rodzących się kierunków rozwoju informatyki prawniczej: styku sztucznej inteligencji i prawa. Ciągła ewolucja narzędzi sztucznej inteligencji otwiera przed prawnikami wiele zupełnie nowych możliwości. W niezbyt odległej przyszłości prawnicy będą zmuszeni do stawienia czoła wyzwaniu polegającym na wykorzystaniu sztucznej inteligencji w procesie stosowania prawa. W niniejszej pracy autorka przedstawia przykłady systemów sztucznej inteligencji stosowanych w prawie oraz wskazuje na korzyści i zagrożenia płynące z automatyzacji postępowania cywilnego.

Uwagi wstępne

Nieustanny postęp technologiczny wymusza na nauce stałą czujność. Dzięki niemu naukowcy nieprzerwanie stają przed szansą przekształcenia rzeczywistości zgodnie z potrzebami współczesnego człowieka. Z zadaniem tym od lat mierzą się również naukowcy zajmujący się informatyką prawniczą i informatyzacją sądownictwa. Ich celem pozostaje dopasowanie zarówno prawa, jak i całego wymiaru sprawiedliwości do ciągle zmieniającej się rzeczywistości technologicznej. Realizując to zadanie, wielokrotnie podejmowali oni próby wykorzystania nowoczesnych technologii w celu ułatwienia pracy prawników: od zautomatyzowania systemów wyszukiwania informacji o prawie, przez wprowadzenie e-protokołu, wdrożenie e-sądu czy informatyzację rejestrów publicznych, aż po umożliwienie elektronicznego dokonywania czynności procesowych w toku postępowania sądowego. Procedura cywilna od lat przoduje we wdrażaniu wymienionych powyżej procesów, pozostając najlepiej z informatyzowanym w Polsce postępowaniem sądowym, i to właśnie z nią można wiązać największe nadzieje co do automatyzacji poprzez wykorzystanie narzędzi sztucznej inteligencji.

Jednym z zadań informatyzacji od zawsze pozostawała automatyzacja wielu nieskomplikowanych i powtarzalnych czynności w celu eliminacji zbędnej pracy ludzkiej². Wspomniana automatyzacja nie wchodziła zasadniczo w zakres stosowania prawa – elementu zastrzeżonego dotychczas dla człowieka. Warto jednak zastanowić się nad dalszą ewolucją postępowania cywilnego. Czy możliwe jest wykorzystanie sztucznej inteligencji jako swoistego „elektronicznego sędziego”? Jak program komputerowy, wykorzystujący osiągnięcia w tej dziedzinie, poradziłby sobie z interpretacją norm prawnych, przeprowadzeniem postępowania dowodowego czy rozstrzygnięciem w zakresie swobody decyzyjnej? Powyższe rozważania nie stały się jeszcze przedmiotem zaawansowanych badań naukowych w Polsce, a mogą się

okazać zarówno niezwykle istotne badawczo, jak i niesłychanie doniosłe społecznie. Automatyzacja postępowania cywilnego posiada w sobie bowiem potencjał zrewolucjonizowania funkcjonowania polskiego wymiaru sprawiedliwości: przyspieszenia postępowań sądowych, ujednolicenia orzecznictwa, upowszechnienia dostępu do sądu oraz znaczącego zmniejszenia kosztów sądowych.

Badania nad sztuczną inteligencją

Sztuczna inteligencja (ang. *artificial intelligence*) od zawsze rozpaliała wyobraźnię naukowców, nie wyłączając prawników. Badania nad nią rozpoczęły się tuż po zakończeniu II wojny światowej, ewoluując od tworzenia prostych algorytmów, poprzez rozwijanie systemów tzw. inteligencji obliczeniowej, aż po badania kognitywistyczne, czyli próby zrozumienia natury umysłu ludzkiego. I chociaż 60 lat badań nad sztuczną inteligencją nie doprowadziło jeszcze do stworzenia „myślącej maszyny”, której ogólna inteligencja mogłaby mierzyć się z ludzką³, nie oznacza to, że nie powinniśmy rozpocząć prób wykorzystania w praktyce dotychczasowych osiągnięć w tej dziedzinie. Naukowcy zajmujący się sztuczną inteligencją osiągnęli już bowiem wiele celów, które wyznaczono na początku badań nad tą dziedziną nauki: program oparty na sztucznej inteligencji wygrał turniej szachowy z mistrzem świata *Kasparovem*⁴, po 60 latach starań pierwsza

¹ Autorka jest doktorantką w Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

² S. Kotecka, *Informatyzacja postępowania cywilnego w Polsce*, [w:] J. Gołaczyński (red.), *Informatyzacja postępowania sądowego i administracji publicznej*, Warszawa 2010, s. 4.

³ A. Kisielewicz, *Sztuczna inteligencja i logika. Podsumowanie przedsięwzięcia naukowego*, Warszawa 2011, s. 14.

⁴ W 1997 r. program komputerowy o nazwie Deep Blue II pokonał szachowego mistrza świata *Kasparowa*. Na marginesie wskazać warto, że gdy w 2003 r. *Kasparow* ponownie stanął do partii szachów z programem opartym na sztucznej inteligencji (Deep Junior 7), turniej zakończył się

maszyna na świecie na tyle biegle opanowała posługiwanie się językiem naturalnym, że udało jej się zdać słynny test *Turinga*⁵, a samosterujące się samochody już jeżdżą po naszych drogach⁶.

Automatyzacja procesu stosowania prawa w postępowaniu cywilnym

Wykorzystanie narzędzi sztucznej inteligencji w postępowaniu cywilnym w roli „elektronicznego sędziego” wiąże się nierozdzielnie z automatyzacją procesu stosowania prawa. Sądowe stosowanie prawa nie jest pojęciem ściśle zdefiniowanym⁷, jednak jego istotą pozostaje przeprowadzenie, składającego się z szeregu rozumowań i działań, procesu decyzyjnego w celu rozstrzygnięcia sprawy. Jego celem pozostaje ustalenie konsekwencji prawnych zaistnienia pewnych stanów faktycznych. Rozważania nad automatyzacją postępowania cywilnego wymagają udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy program komputerowy stworzony w oparciu o osiągnięcia sztucznej inteligencji posiadałby takie umiejętności, jak: odnalezienie podstawy normatywnej rozstrzygnięcia, ustalenie stanu faktycznego sprawy oraz kwalifikację tegoż stanu faktycznego i wyznaczenie jego konsekwencji prawnych z punktu widzenia uprzednio odnalezionych kryteriów normatywnych⁸.

Pierwszy z przedstawionych etapów procesu stosowania prawa, czyli odnalezienie podstawy prawnej rozstrzygnięcia, nakładałby na program komputerowy obsługujący zautomatyzowane postępowanie cywilne obowiązek ustalenia, jaka norma prawna, regulująca badaną kwestię, obowiązuje obecnie w systemie prawnym oraz jakie jest jej znaczenie⁹. Jeśli skupić się na pierwszym aspekcie oczywiste jest, że narzędzia sztucznej inteligencji posiadają obecnie nieporównywalne z ludzkimi możliwości szybkiego i precyzyjnego przeszukiwania baz danych. Zadanie to dodatkowo ułatwia fakt, że polskie systemy wyszukiwania informacji o prawie zostały skomputeryzowane na wysokim poziomie technologicznym oraz są stale aktualizowane i uzupełniane w odpowiedzi na aktywność legislacyjną prawodawcy, rozwój orzecznictwa czy przyrost literatury przedmiotu. Skoro zaś praca prawnika w dużej części opiera się na umiejętnym wyszukiwaniu przepisów prawnych czy orzeczeń sądowych, słusznie podnosi się, że ten element działalności prawników z czasem ulegnie całkowitej automatyzacji¹⁰.

Bardziej problematyczny pozostaje drugi ze wskazanych aspektów mianowicie określenie znaczenia normy prawnej. System prawa nie tworzy bowiem typowej bazy danych. Składa się nie z przepisów (których odnalezienie nie stanowi dla programu komputerowego, wykorzystują-

cego osiągnięcia w dziedzinie sztucznej inteligencji, żadnego problemu), a z norm prawnych, które należy odkodować z treści zawartej w aktach normatywnych poprzez proces wykładni. System oparty na sztucznej inteligencji musiałby zostać wyposażony w narzędzia umożliwiające mu przeprowadzenie wykładni według reguł językowych, systemowych i celowościowo-funkcjonalnych, mających na celu ustalenie znaczenia normy ze względu (odpowiednio) na jej kontekst językowy, miejsce w systemie prawa i dorozumiane zamiary ustawodawcy (co niejednokrotnie przekłada się na wychodzenie poza kryteria ściśle prawne, kierując ku ocenom natury moralnej, politycznej czy gospodarczej)¹¹. Wskazać również należy, że do systemu prawa należą zarówno normy wyprowadzane z przepisów prawa za pomocą wykładni, jak i normy wywiedzione w drodze wnioskowań prowadzonych zgodnie z regułami inferencyjnymi (*a contrario*, *per analogiam* itd.)¹². System obsługujący zautomatyzowane postępowanie cywilne stanie więc przed wyzwaniem stwierdzenia wynikania norm z norm, i to zarówno wynikania logicznego (co nie stanowi przeszkody nie do pokonania), jak i wynikania quasi-logicznego, opartego na założeniu, że normy systemu prawnego mają uzasadnienie aksjologiczne¹³. Zadanie to nie będzie proste, jednak wypada w tym miejscu podkreślić, że nie jest ono proste również dla ludzkiego decydenta. W praktyce orzeczniczej nieodosobnione są przypadki,

remisem 3:3, z tym jednak zastrzeżeniem, że Deep Junior 7 analizował od trzech do siedmiu mln pozycji na szachownicy w ciągu sekundy, a *Kasparow* maksymalnie trzy. Obrazuje to zarówno gigantyczny potencjał możliwości analizy przez maszynę ogromnych ilości danych zawartych w bazach wiedzy (a taką bazą wiedzy jest system prawny), jak i fenomen ludzkiego umysłu, który równać się może z maszyną „myślącą” milion-krotnie szybciej.

⁵ Stworzony w 1950 r. test *Turinga* służy określeniu zdolności maszyn do rozumienia i posługiwania się językiem naturalnym. Test – w dużym uproszczeniu – polega na prowadzeniu komputerowej konwersacji pomiędzy uczestnikami badania (jednym z nich jest maszyna). Jeśli programowi komputerowemu uda się przekonać co najmniej 30% uczestników, że jest człowiekiem, przechodzi on test z wynikiem pozytywnym. W 2014 r. naukowcy z Towarzystwa Królewskiego w Londynie ogłosili, że program komputerowy, udający 13-letniego chłopca, po kilkunastominutowej rozmowie przekonał sędziów, że jest człowiekiem, <https://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2014/06/09/a-computer-just-passed-the-turing-test-in-landmark-trial/> (dostęp z 20.2.2017 r.).

⁶ Autonomiczne samochody (ang. *autonomous cars*, *driverless cars*, *self-driving cars*) poruszają się po drogach publicznych nie tylko w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, lecz także w Europie, <http://tvn-24bis.pl/tech/80/autonomiczne-ciezarowki-zakonczyly-pierwsza-podroz-po-europie,634007.html> (dostęp z 20.2.2017 r.).

⁷ J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972, s. 7.

⁸ Wskazane działania składają się na proces stosowania prawa (L. Leszczyński, *Podjęmowanie decyzji prawnych. Tworzenie i stosowanie prawa*, Zamość 2003, s. 43–69).

⁹ W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1986, s. 463.

¹⁰ Zwraca na to uwagę R. Susskind, *Koniec świata prawników? Współczesny charakter usług prawniczych*, Warszawa 2010, s. 28.

¹¹ L. Leszczyński, *Podjęmowanie decyzji...*, s. 60.

¹² Z. Ziemiński, *Teoria prawa*, Warszawa–Poznań 1978, s. 125.

¹³ *Ibidem*, s. 128.

w których dokonana (często ryzykownie) wykładnia nie daje bezspornych wyników. Wprowadzenie do polskiej przestrzeni prawnej zautomatyzowanego postępowania cywilnego wymagać będzie podjęcia decyzji, czy przyszły system komputerowy będzie się poruszać po ściśle określonej ścieżce reguł wykładni i wnioskowań prawniczych, czy pozostawiona mu zostanie pewna doza swobody, którą posiadają również sędziowie.

Przykłady wykorzystania sztucznej inteligencji w prawie

Należy wskazać, że zostały już podjęte próby wykorzystania w prawie narzędzi sztucznej inteligencji w postaci m.in. systemów ekspertowych, które, stosując procedury wnioskowania, rozwiązują bardziej złożone problemy (tj. takie, które normalnie wymagają wiedzy eksperckiej) na podstawie analizy baz danych, a nie poprzez realizację prostego algorytmu¹⁴. Niejednokrotnie były one wykorzystywane do budowy programów mających za zadanie albo wspomóc pracę prawnika, albo zastąpić go w roli podmiotu rozstrzygającego¹⁵. Zastosowanie systemów ekspertowych w prawie nasuwa się samoistnie. Prawnik jest bowiem swoistego rodzaju ekspertem, który rozwiązuje stawiane przed nim problemy, stosując posiadaną wiedzę o przepisach prawnych, regułach wykładni i wnioskowaniach prawniczych, jak również o dorobku orzecznictwa i poglądach przedstawicieli literatury przedmiotu. Zagraniczni naukowcy¹⁶ zajmujący się problematyką wykorzystania systemów ekspertowych w prawie w latach 80. XX w. wykazywali niezwykle entuzjazm co do zastosowań systemów ekspertowych w praktyce. Z czasem okazało się jednak, że wyposażenie systemu ekspertowego w wiedzę o całym systemie prawnym nie jest tak proste, jak zakładali to pierwsi badacze¹⁷. Należy bowiem pamiętać, że umiejętności i wiedza prawników nie podlegają łatwej formalizacji.

Z uwagi na brak możliwości kompleksowego omówienia wszystkich kwestii związanych z problematyką automatyzacji procesu ustalania podstawy normatywnej rozstrzygnięcia, pozostaje jedynie zasygnalizować istnienie wielu innych ograniczeń, bez pogłębionej analizy których rozważania na temat wykorzystania sztucznej inteligencji w prawie pozostaną jedynie w sferze utopii, np. problem rozczłonkowania norm w przepisach prawnych, niejednoznaczność tekstu prawnego (wynikająca z posługiwania się przez prawodawcę klauzulami generalnymi, określeniami niedookreślonymi czy wartościującymi), występowanie luzów interpretacyjnych i wiele innych.

Kolejnym etapem procesu stosowania prawa jest ustalenie stanu faktycznego sprawy. System obsługujący zautomatyzowane postępowanie cywilne w tym zakresie

byłby zobowiązany do wstępnej weryfikacji informacji przekazanych przez stronę inicjującą postępowanie (powoda lub wnioskodawcę) oraz przeprowadzenia właściwego postępowania dowodowego. Ustalenie stanu faktycznego sprawy nie opiera się – w przeciwieństwie do poprzedniego etapu stosowania prawa – na rozumowaniu prawniczym, tylko na rozumowaniu poznawczym, wymagającym posiadania przez podmiot stosujący prawo np. doświadczenia życiowego¹⁸. Dodatkowo przeprowadzenie postępowania dowodowego wymaga zarówno umiejętności posługiwania się językiem naturalnym, jak i rozumienia zachowań ludzkich (np. podczas przesłuchania świadka). Co oczywiste, na obecnym poziomie rozwoju sztucznej inteligencji niemożliwe pozostaje wyposażenie systemu komputerowego w umiejętność percepcji równej tej, którą posiada człowiek, niemniej jednak istnieją rozwiązania z zakresu sztucznej inteligencji, które mogłyby umożliwić (przynajmniej częściowo) ustalenie stanu faktycznego sprawy przez program komputerowy: potrafiące „uczyć się” sieci neuronowe (zbudowane ze sztucznych neuronów – w pierwotnym, choć fałszywym zamyśle, na wzór ludzkiego mózgu – posiadające zdolność uaktualniania się w toku działania i uogólniania wiedzy)¹⁹, systemy oparte na logice rozmytej, w której pomiędzy stanem 0 (fałsz) a stanem 1 (prawda) rozciąga się szereg wartości pośrednich, które określają stopień przynależności elementu do zbioru²⁰ czy postępy w zakresie rozumienia i posługiwania się przez systemy sztucznej inteligencji językiem naturalnym²¹.

Ograniczenia i niebezpieczeństwa związane z automatyzacją postępowania cywilnego

W celu zweryfikowania możliwości automatyzacji postępowania cywilnego niezbędne pozostaje zarówno dokonanie analizy potencjału wykorzystania sztucznej inteligencji w prawie, jak i stawienie czoła związanym z tym ograniczeniom oraz niebezpieczeństwom. Podstawowym zarzutem stawianym automatyzacji postępowań sądowych

¹⁴ Więcej na temat systemów ekspertowych: *L. Rutkowski*, Metody i techniki sztucznej inteligencji, Warszawa 2009, s. 7–8.

¹⁵ Zob. *R. Susskind*, Expert Systems In Law: A Jurisprudential Approach To Artificial Intelligence And Legal Reasoning, *Modern Law Review* 1986/49/2, s. 168–194.

¹⁶ Między innymi *Ph. Capper* i *R. Susskind* – twórcy The Latent Damage System, *J. Popple* – twórca systemu Shyster.

¹⁷ *Ph. Leith*, The rise and fall of the legal expert system, *International Review of Law, Computers & Technology* 2016, Vol. 30, No. 3, s. 94.

¹⁸ *L. Leszczyński*, Podejmowanie decyzji..., s. 64.

¹⁹ Więcej na temat sieci neuronowych zob. *S. Russell*, *P. Norvig*, Artificial Intelligence: A Modern Approach, Harlow 2014, s. 738 i n.

²⁰ Zob. *A. Kisielewicz*, Sztuczna inteligencja..., s. 233–234.

²¹ Zob. *ibidem*, s. 317 i n.

jest rzekoma próba dehumanizacji wymiaru sprawiedliwości. Powierzenie programom komputerowym (zamiast człowiekowi) rozstrzygania problemów prawnych jawi się niektórym jako wypaczenie pojęcia sprawiedliwości. Następuje bowiem oderwanie procesu wyrokowania od pewnej sfery emocjonalnej czy moralnej sędziego, której – co oczywiste – „elektroniczny sędzia” nie posiada. Warto jednak w tym miejscu wskazać pewne dane statystyczne, których analiza prowadzi do wniosku, że już w chwili obecnej wyrokowanie niejednokrotnie jest pozbawione zaangażowania emocjonalnego sędziego. W VI Wydziale Cywilnym SR Lublin-Zachód w Lublinie (e-sądzie), zajmującym się sprawami w elektronicznym postępowaniu upominawczym, orzeka obecnie ośmiu sędziów, 50 referendarzy oraz 68 referendarzy zamiejscowych²². Każdy z nich wydaje średnio 250 decyzji dziennie²³. Zakładając ośmiogodzinny czas pracy orzeczników, przez proste działanie matematyczne łatwo obliczyć, że średni czas wydania rozstrzygnięcia w sprawie wynosi niecałe dwie minuty²⁴. Wydaje się więc, że już w chwili obecnej mamy do czynienia z pewnego rodzaju mechanizacją postępowania cywilnego, o tyle jednak niedoskonałą, że dokonywaną przez człowieka, a tym samym obciążoną ryzykiem błędu ludzkiego oraz ograniczaną niedoskonałościami naszego organizmu, takimi jak: zmęczenie czy zmniejszona odporność na monotoność wykonywanych czynności. Wskazany przykład doskonale obrazuje, że sprawowanie wymiaru sprawiedliwości nie zawsze jest procesem twórczym, wymagającym indywidualnego podejścia i zaangażowania ogółu umiejętności i wiedzy prawniczej. Z drugiej zaś strony brutalna siła obliczeniowa narzędzi cyfrowych nie potrafi dorównać fenomenowi ludzkiego umysłu.

Wykorzystanie narzędzi sztucznej inteligencji w prawie nie powinno prowadzić do zwiększenia wydajności wymiaru sprawiedliwości za wszelką cenę. Dużo bardziej istotne niż zmniejszenie kosztów orzekania oraz nakładu pracy sędziów pozostaje podwyższenie jakości orzekania. Celem tworzenia systemów automatycznego rozstrzygania w prawie powinna być poprawa wymiaru sprawiedliwości, a nie umasowienie niskiej jakości orzeczeń. Jest to niezwykle ważne szczególnie w obliczu wyników przeprowadzonych badań z zakresu psychologii społecznej. Zrealizowane zostały bowiem eksperymenty pokazujące, że w przypadkach zastosowania w praktyce systemów wspomagania decyzji sędziego opartych na sztucznej inteligencji (mających za zadanie jedynie „doradzać” sędziom) efekty pracy tych systemów były bezkrytycznie akceptowane przez sędziów bez dokonywania weryfikacji. „Siła przekonywania” tych systemów była tak duża, że w przypadku współlistnienia dwóch źródeł doradczania, tj. komputerowego i ludzkiego, użytkownicy systemu i tak wybierali poradę pochodzącą

z systemu komputerowego, uważając ją za bardziej obiektywną i racjonalną²⁵.

Podsumowanie

Pomimo stałego rozwoju badań nad sztuczną inteligencją oraz coraz powszechniejszego stosowania jej metod w wielu dziedzinach nauki oraz w życiu codziennym prawnicy w umiarkowanym stopniu wykorzystują oferowane na tym polu osiągnięcia. Dotychczasowa kooperacja prawa i informatyki dotyczy jedynie wycinków aktywności prawniczej, zasadniczo służąc wprowadzeniu udogodnień w pracy prawnika, a nie rewolucjonizując sposób jego działania. Wydaje się, że taki stan rzeczy nie będzie trwał wiecznie.

Ewentualna automatyzacja postępowania cywilnego będzie stanowić ogromne wyzwanie, zarówno z technicznego, jak i z prawnego punktu widzenia. Bez pogłębionej analizy ograniczeń, z którymi przyjdzie się zmierzyć przy próbie zautomatyzowania postępowania cywilnego, rozważania na temat wykorzystania sztucznej inteligencji w prawie pozostaną jednak jedynie w sferze utopii. Należy pamiętać, że rozwój tego kierunku badań może być również hamowany dystansem konserwatywnych środowisk prawniczych i nieufnością społeczeństwa. Błędem byłoby jednak niewykorzystanie szansy, jaką może on przynieść polskiemu wymiarowi sprawiedliwości. Wydaje się, że nasze społeczeństwo nie powinno dłużej ignorować potencjału, jaki pociąga za sobą możliwość wykorzystania sztucznej inteligencji w postępowaniu cywilnym, również ze względu na wzmożone zainteresowanie tym kierunkiem rozwoju sądownictwa w innych krajach członkowskich UE²⁶. Skoro Europa rozważa zautomatyzowanie postępowania cywilnego, także i my powinniśmy rozpocząć wszechstronne badania nad tym aspektem wymiaru sprawiedliwości w Polsce.

Słowa kluczowe: sztuczna inteligencja i prawo, systemy ekspertowe, automatyzacja postępowania cywilnego.

²² Zob. https://www.e-sad.gov.pl/Subpage.aspx?page_id=44 (dostęp z 20.2.2017 r.).

²³ A. Brenk, Elektroniczne postępowanie upominawcze – kilka uwag na temat e-sądu, Krajowa Rada Sądownictwa, Kwartalnik 2014, Nr 3, s. 11.

²⁴ Na tę okoliczność zwrócił uwagę Ł. Goździaszek, Perspektywy wykorzystania sztucznej inteligencji w postępowaniu sądowym, Przegląd Sądowy 2015, Nr 10, s. 56.

²⁵ Wskazane badania przeprowadził J.J. Dijkstra (J.J. Dijkstra, Legal Knowledge-based Systems: The Blind Leading the Sheep?, International Review of Computers & Technology 2001, Vol. 15, No. 2, s. 121–123).

²⁶ Por. raport Rady Sprawiedliwości Cywilnej, ciała doradczego brytyjskiego ministra sprawiedliwości, <https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2015/02/Online-Dispute-Resolution-Final-Web-Version.pdf> (dostęp z 20.2.2017 r.).

Automation of civil procedure – chosen aspects

In recent times, technological development made a significant impact on the administration of justice. Lawyers, both legal practitioners and academics, can no longer afford to ignore the potential that the technology offers. This paper regards one of the constantly emerging branches of IT development: the clash of AI and the law. The development of new fields in legal informatics, such as the applicability of Artificial Intelligence (AI) in law, opened up new opportunities which had hitherto been unthinkable. In the not-too-distant future lawyers will need to answer the question whether the AI can be engaged in the process of legal decision making. This paper introduces some examples of the AI systems used to solve legal problems, and discusses strengths and weaknesses of the automation of the civil procedure.

Keywords: Artificial Intelligence and Law, expert systems, automation of civil procedure.

Dostęp do informacji publicznej

Zamów: tel. 22 31 12 222, www.ksiegarnia.beck.pl

Treści cyfrowe w urządzeniach mobilnych

Aneta Zwolińska¹

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie problematyki treści cyfrowych w urządzeniach mobilnych. Autorka wskazuje na współczesne trendy dynamicznego rozwoju *digital content* i ich obecność w obrocie handlowym. Omawia także wybrane zagadnienia związane z zawieraniem umów o dostarczanie treści cyfrowych, w szczególności prawo do odstąpienia od takiego kontraktu, oraz wskazuje na problem wyboru prawa właściwego i jurysdykcji. Ponadto w opracowaniu został przedstawiony europejski projekt dyrektywy, która prawdopodobnie w kompleksowy sposób będzie regulowała problematykę treści cyfrowych.

Uwagi wstępne

W momencie powstania Internetu i wysłania pierwszego maila z prostą informacją, chyba nikt nie był w stanie przewidzieć dzisiejszych czasów, a co za tym idzie – współczesnego rozwoju technologii. Lata 80. XX w. były zachłystnięciem się grami komputerowymi, prostymi edytorami i nieskomplikowanymi aplikacjami. Komputer Commodore 64 czy „kultowe” Atari, nie wspominając o ZX Spectrum, miały moc obliczeniową kilka tysięcy mniejszą niż dzisiejsze telefony komórkowe, a podstawowe nośniki, na których zapisywało się dane, aplikacje itd., miały zaledwie 3,5 mega wielkości, czyli mniej niż jedno zdjęcie cyfrowe. Dystrybucja oprogramowania odbywała się najczęściej na kasetach magnetofonowych, rzadziej na dyskietkach, a innych nośników nie było. Przesyłanie danych na odległość bez użycia trwałego nośnika praktycznie nie istniało, przy czym warto odnotować, że takie próby podejmowano, i to skutecznie. Przykładem może być audycja komputerowa w programie III Polskiego Radia, podczas której nadawano „programy” w postaci szumów, a słuchacze mogli je nagrywać na kasetach magnetofonowych, które następnie wgrywano do komputerów (najczęściej były to gry lub proste programy użytkowe). Co zaskakujące, te programy najczęściej działały. Prawo autorskie nieco odbiegało wówczas od zachodnich standardów, przez co takie działania były nie tylko możliwe, ale przy tym całkowicie legalne.

Przełom tysiąclecia należał do stacjonarnych komputerów i prostych sieci Internetu opartych o sieci telefoniczne (kable), do którego wdzwaniano się przez tradycyjny, połączony kablem telefon stacjonarny. Z czasem sieci te zastępowano kablami światłowodowymi, co pozwoliło znacznie zwiększyć przepustowość łącz teleinformatycznych, a co za tym idzie – Internetu. Pod koniec pierwszej dekady XXI w. pojawiły się wreszcie pierwsze usługi powiązane z telefonią komórkową (m.in. usługa sms), które rozwinęły się wraz z pojawieniem się pierwszych smartphonów, a w późniejszym czasie tabletów i innych urządzeń przenośnych.

Problem określenia (wyboru) prawa

Współcześnie rozwój aplikacji, systemów, programów na urządzenia mobilne jest wręcz lawinowy, a obok rozrywki coraz częściej pojawia się wiele innych aplikacji. Początkowo były to aplikacje biurowe, edukacyjne lub dydaktyczne, a obecnie dotyczy to praktycznie wszystkich dziedzin. Również ich pozyskanie nie nastręcza większego problemu, ponieważ wystarczy sieć wi-fi, kilka kliknięć (czasami rejestracja na portalu) i aplikacja zostaje pobrana i zainstalowana. Jest to na tyle proste i bezrefleksyjne dla współczesnego użytkownika, że nie zdaje sobie on sprawy z faktu, że w ten sposób zawiera umowę, nabywa licencję itd.

Dotychczas prawo było powiązane z konkretnym, fizycznym geograficznym obszarem. Na tym terytorium zawierano umowy, które podlegały pod prawo danego państwa². Fakt zawarcia umowy poza granicami (a więc podlegającej obcemu systemowi prawnemu) był oczywisty i niekwestionowany, gdyż należało albo wyjechać za zagranicę, aby zawrzeć taką umowę, albo przynajmniej kontaktować się z podmiotem zagranicznym za pomocą tradycyjnej poczty czy też faksu.

Częstotliwość zawierania umów dotyczących treści cyfrowych na urządzeniach mobilnych powoduje wspomniana już bezrefleksyjność i brak uzmysłowienia sobie, że zawierane umowy mogą podlegać pod inne prawo aniżeli prawo państwa w miejscu przebywania „ściąającego” treści cyfrową. Prawo właściwe czy też problem jurysdykcji wydają się nie istnieć. Niestety, bardzo często problemu tego nie widzą także producenci oraz dystrybutorzy tych aplikacji.

Kwestia ta jeszcze do niedawna – jako że odnosiła się wyłącznie do prostych aplikacji i rozrywki o niewielkiej wartości – nie była tak istotna i rzadko podnoszono ją w doktrynie bądź w orzecznictwie. Obecnie, w związku z coraz większą wartością treści cyfrowych, a także utworów

¹ Autorka jest doktorantką na WPiA Uniwersytetu Opolskiego, laureatką II edycji konkursu „Polska Cyfrowa 2020 +”.

² Por. J. Kulesza, Międzynarodowe Prawo Internetu, Poznań 2010, s. 23 i n.

powstałych za ich pomocą (narzędzia, broń, zbroje, budynki itd. wytworzone w grach multimedialnych on-line), problematyka ta zaczyna być coraz ważniejsza³. Tym bardziej że dane pozyskiwane, wytwarzane i przesyłane, także poprzez aplikacje będące treścią cyfrową, coraz częściej są przechowywane w tzw. chmurze⁴, co dodatkowo implikuje liczne problemy⁵ prawne, czego przykładem może być orzeczenie TS z 6.10.2015 r.⁶ w zakresie Facebooka i przechowywania danych na terytorium USA. W tej sprawie *Max Schrems*, użytkownik Facebooka, wystąpił do sądu z wnioskiem o nieprzekazywanie jego danych osobowych do USA. Sąd I instancji oddalił skargę, powołując się na tzw. *Safe Harbour*, czyli na decyzję Komisji Europejskiej z 26.7.2000 r. tzn. europejsko-amerykańskie porozumienie, które gwarantowało transfer danych. Sprawa trafiła do sądu High Court of Ireland, a następnie do TS, który orzekł, że krajowe organy nadzorcze w reakcji na skargi obywateli mogą zbadać, czy przekazanie danych do USA spełnia wymogi prawodawstwa UE.

Treści cyfrowe w urządzeniach mobilnych – współczesne trendy

Aktualny trend dotyczący treści cyfrowych w pełni wykorzystuje urządzenia mobilne i to w zakresie, w jakim dotychczas nie były wykorzystywane. Jedną z najbardziej rozwijających się dziedzin jest tzw. eZdrowie. Z jednej strony powstają olbrzymie systemy teleinformatyczne wspierające służbę zdrowia, szpitale, kliniki, lekarzy itd., z drugiej – powstaje wiele aplikacji na urządzenia mobilne monitorujące stan zdrowia pacjenta. Wykorzystywane do tego są przeróżne „teleinformatyczne narzędzia”. Począwszy od prostych aplikacji umożliwiających za pomocą telefonu zmierzenie temperatury, pulsu itp., przez bransoletki i zegarki elektroniczne dokonujące stałego i pewniejszego monitoringu, czy wreszcie chipy umieszczane na ciele pacjenta (np. w plastrach) monitorujące jego stan zdrowia i przysyłające dane do baz danych (np. kliniki, lekarza itd.) wspierające jego leczenie.

Odrębne aplikacje dotyczą osób starszych, umożliwiając sprawdzanie zdalne pulsu, oddechu itp. oraz funkcji życiowych, z możliwością wezwania pomocy, w przypadkach zagrożenia życia. Wszystkie te aplikacje opierają swoje funkcjonowanie o urządzenia mobilne (telefon czy tablet) z dostępem do sieci Internetu.

Najnowsze produkty dedykowane dla eZdrowia obok zdalnego monitoringu pacjenta umożliwiają dawkowanie leków w zależności od stanu zdrowia pacjenta, jak również czynników zewnętrznych (np. ciśnienie zewnętrzne, pogoda itd.). Specjalne czujniki monitorują wiele danych (w tym z ciała pacjenta), wysyłają odpo-

wiednie informacje za pomocą systemu teleinformatycznego do lekarza, który może zdalnie dostosować dawkę leku do aktualnych potrzeb pacjenta (leki znajdują się w odpowiednim podajniku). Wszystko za pomocą urządzeń mobilnych. Często w ramach opcji dodatkowej pacjent może w każdej chwili zdalnie kontaktować się z lekarzem w celu udzielenia bieżącej porady lub nawet wezwać profesjonalną pomoc.

Ciekawostką jest wprowadzenie na rynek w styczniu 2016 r. pierwszej tabletki cyfrowej (z mikrochipem), która w zetknięciu z kwasami żołądkowymi będzie wydzielala mikroprądy odczytywane przez czujniki umieszczone na ciele pacjenta, a dalej dane te będą przesyłane do systemu monitorującego, dzięki czemu lekarz będzie wiedział, czy i w jakiej ilości pacjent zażył lekarstwa.

Tego typu treści cyfrowe to już nie są proste gry czy aplikacje rozrywkowe. To już bardzo skomplikowane programy komputerowe, których wadliwe działanie może decydować nawet o życiu człowieka. Pojawia się wobec tego problem prawny odpowiedzialności za wady takiej aplikacji cyfrowej, jej niedziałanie bądź też spowodowane przez nią błędy, a co za tym idzie – odpowiedzialność odszkodowawczą.

Innymi słowy, coraz częściej wdrażanymi w urządzeniach mobilnych treściami cyfrowymi są różnego rodzaju aplikacje pracownicze, wspierające – czy wręcz umożliwiające – zdalną pracę, ale które także ją monitorują. Należy do tego dodać kwestię obiegu dokumentu, współdzielenia się nimi z innymi podmiotami, przysyłanie danych do różnego rodzaju baz, które to w ramach interoperacyjności są wykorzystywane do różnych celów, w tym także do generowania dalszych dokumentów. Na tym tle znowu pojawia się pytanie dotyczące odpowiedzialności za tego typu aplikacje i ich wadliwość, a także o właściwość prawa czy problem przechowywania danych, odpowiedzialności za nie, administrowania itd.

³ Szerzej na temat poszukiwania właściwego łącznika *J. Gołaczyński*, Umowy elektroniczne w prawie prywatnym międzynarodowym, Warszawa 2007, s. 90 i n.

⁴ Szerzej na temat pojęcia chmury w prawie *D. Szostek*, Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym, ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej, Warszawa 2012, s. 56; *W. Wiewiórowski*, Cyrill Osterwalder: Cloud computing. Przetwarzanie na dużą skalę i bezpieczeństwo danych, [w:] *G. Szpor* (red.), Internet. Cloud Computing. Przetwarzanie danych w chmurze, Warszawa 2013, s. 13 i n.

⁵ *M. Świerczyński*, Internet a nowe prawo prywatne międzynarodowe, [w:] *G. Szpor*, *W. Wiewiórowski* (red.), Internet. Prawno-informatyczne problemy sieci, portali i e-usług, Warszawa 2012, s. 45.

⁶ C-362/14, MoP 2016, Nr 2, s. 64.

Tworzenie utworów multimedialnych za pomocą treści cyfrowych w urządzeniach mobilnych i prawa autorskiego⁷

Odrębnym zagadnieniem jest kwestia tworzenia za pomocą urządzeń mobilnych i treści cyfrowych różnego rodzaju utworów (filmy, obrazy dźwięki). Współczesne prawo autorskie jest powiązane z poszczególnym, konkretnym terytorium. W taki też sposób funkcjonuje ochrona prawna utworów⁸. Urządzenia mobilne pozwalają nam w bardzo prosty sposób na tworzenie treści cyfrowych, przesyłanie ich w różne miejsca, umieszczanie w chmurze, a także w portalach społecznościach. Następuje współdzielenie się tym utworem. W ramach gier komputerowych powstają multimedialne utwory, jak np. budowle w Minecraft, których autorami jest wiele, czasami nawet tysiące osób. Pojęcia zakresu praw autorskich, licencji, formy, w jakiej są one przenoszone czy też udzielane, w różnych państwach jest rozumiane odrębnie. Treści cyfrowe wytwarzane w ten sposób mają natomiast coraz większą wartość majątkową i podlegają zbywaniu. Jeżeli do tego dodamy problem „dołączania” do takich utworów danych (informacji) systemowych, jak np. miejsce położenie, mapa, chwila zrobienia zdjęcia, implikuje to dalsze, nierozwiązywalne lub trudno rozstrzygalne w ramach współczesnego prawa problemy. I nie wystarczą w tym zakresie regulacje prywatno-prawne, jak np. regulaminy Facebook czy Google, które przecież także nie funkcjonują w oderwaniu od realnego prawa. Przykłady na to daje chociażby orzecznictwo TS⁹.

Treści cyfrowe – pojęcie

Problem treści cyfrowych w aspekcie prawnym narasta od wielu lat. Wydaje się zatem konieczne uregulowanie tego zagadnienia. Coraz częstsze są propozycje dotyczące stworzenia jednolitego prawa materialnego dla treści cyfrowych i umów zawieranych w Internecie – tzw. *lex electronica*. Jeszcze kilka lat temu koncepcje te były uważane za niedopuszczalne, a dzisiaj stają się coraz bardziej realne.

Wprawdzie w najbliższym czasie nie zostanie stworzone jednolite prawo dotyczące umów i treści cyfrowych o zasięgu światowym, ale jest duże prawdopodobieństwo, że zostanie ono utworzone na poziomie UE. Pierwsze działania zmierzające w tym kierunku zostały poczynione w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25.10.2011 r. w sprawie praw konsumentów¹⁰, gdzie po raz pierwszy zdefiniowano treści cyfrowe, a także śladowo określono reguły dotyczące zawierania umów dotyczących treści cyfrowych.

Treści cyfrowe to teoretycznie nowy rodzaj dobra nieznany dotychczas systemowi prawnemu, ale z drugiej strony funkcjonujący od lat¹¹. Dopiero ustawą z 30.5.2014 r. o prawach konsumenta¹² ustawodawca polski wprowadził do polskiego systemu prawnego pojęcie treści cyfrowych. Powyższy dokument dokonał w zakresie swej regulacji implementacji dyrektywy 2011/83/UE. Należy zaznaczyć, że pojęcie treści cyfrowe wprowadzono tylko do ustawy o prawach konsumenta. Zakres podmiotowy tej ustawy dotyczy tylko relacji przedsiębiorca i konsument (*business*

⁷ Problematyka ta jest na tyle szeroka, iż nadaje się na odrębną publikację. Ze względu na ramy niniejszego artykułu następuje tu tylko wzmiankowanie zagadnienia.

⁸ J. Barta, M. Markiewicz (red.), Prawo autorskie, Warszawa 2008, s. 173 i n.; P. Bogdalski, Środki ochrony autorskich praw majątkowych oraz ich dochodzenie w świetle prawa polskiego, Kraków 2003, s. 82–85; K. Grzyb-czyk, Prawo właściwe dla autorskoprawnej umowy licencyjnej, s. 93 i n.; E. Jayme, The Rome Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations (1980), [w:] P. Sarcevic (red.), International Contracts and Conflicts of Law, London 1990, s. 40; P. Torremans, Licences and assignments of intellectual property rights under the Rome I Regulations, Journal of Private International Law 2008, t. 4, Nr 3, s. 400–401; A. Tischner, Harmonizacja prawa polskiego z wymogami dyrektywy w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej, cz. II, MoP 2005, Nr 14, s. 688–690; M. Van Echou, Choice of law in copyright and related rights. Alternatives to the Lex Protectionis, Amsterdam 2003, s. 199; W. Machala, R. Sarbiński, Wymiana plików muzycznych za pośrednictwem Internetu a prawo autorskie, PiP 2002, z. 9 s. 77.

⁹ Zob. <http://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-362/14> (dostęp z 31.10.2015 r.).

¹⁰ Dz.Urz. UE L Nr 165, s. 63; dalej jako: dyrektywa 2011/83/UE.

¹¹ Zob. więcej: I. Matusiak, Gra komputerowa jako przedmiot prawa autorskiego, s. 269 i n.; B. Kaczmarek- Templin, Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym, Warszawa 2012, s. 53–54; D. Szostek, Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym, ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej, Warszawa 2012, s. 56 i n.; J. Barta, R. Markiewicz, Internet a prawo, Kraków 1998, s. 114; D. Flisak, Utwór multimedialny w prawie autorskim, Warszawa 2008, s. 23 i n.; E. Traple, Umowy o eksploatację utworów w prawie polskim, Warszawa 2010, s. 237 i n.; A. Matlak, Charakter prawny regulacji dotyczących zabezpieczeń technicznych utworów, Warszawa 2007, s. 16 i n.; P. Ślęzak, Umowy w zakresie współczesnych sztuk wizualnych, Warszawa 2012, s. 386 i n.; S. Stanisławska-Kloc, Przedmiot prawa autorskiego, [w:] R. Markiewicz, J. Barta (red.), Prawo autorskie a postęp techniczny, Kraków 1999, s. 31. i n.; D. Szostek, Czynność prawna a środki komunikacji elektronicznej, Kraków 2004, s. 168 i n.; K. Bowrey, Law and Internet Cultures, Cambridge 2005, s. 122; I. Nonaka, T. Nishiguchi, Knowledge Emergence: Social, Technical, and Evolutionary Dimensions of Knowledge Creation, Oxford 2001, s. 66.

¹² T.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 683; dalej jako: PrKonU. Zob. M. Namysłowska, Ustawa o prawach konsumenta w świetle dyrektywy 2011/83/UE, [w:] D. Karczevska, M. Namysłowska, T. Skoczny (red.), Ustawa o prawach konsumenta, Warszawa 2015, s. 5–16; M. Namysłowska, D. Lubasz, [w:] M. Namysłowska, D. Lubasz (red.), Ustawa o prawach konsumenta. Komentarz Warszawa 2015, s. 13–16; P. Polański, Wprowadzenie do dyrektywy 2011/83/UE o ochronie praw konsumenta w Internecie, [w:] B. Kaczmarek-Templin, P. Stec, D. Szostek (red.), Ustawa o prawach konsumenta. Kodeks cywilny. Komentarz. Warszawa 2014, s. XXXVI–LVII; G. De Cristofaro, After Implementing Directive 2011/83/EU in the Member States: Are the National Provisions on Consumer Contracts Really Harmonised? Some Critical Remarks, EUVR 2014, s. 217–223; A. Zwołńska, Wpływ projektu dyrektywy o treściach cyfrowych na ich pojęcie – wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Media elektroniczne – współczesne problemy prawne, Warszawa 2016, s. 295; U. Ernst, Implementation of the Consumer Rights Directive: Poland, EUVR 2014, s. 183–186.

to consumer). Jednakże treści cyfrowe występują również w obrocie *business to business* oraz *consumer to consumer*. W korelacji B2B oraz C2C tzw. *digital content* funkcjonuje i jest przedmiotem obrotu, jednakże bez legalnej definicji i jakichkolwiek przepisów wykonawczych w tym zakresie. Istniejące obecnie przepisy dotyczące treści cyfrowych w ustawie o prawach konsumenta można *per analogium* stosować do podmiotów nieobjętych zakresem tej ustawy.

Zgodnie z treścią art. 2 pkt 5 PrKonU treści cyfrowe to dane wytwarzane i dostarczane w postaci cyfrowej. Zarówno polski, jak i europejski prawodawca nie sformułował w żadnym paragrafie *exemplum* treści cyfrowych. Natomiast ustawodawca europejski w preambule do dyrektywy 2011/83 wymienił przykłady treści cyfrowych, takie jak: programy komputerowe, aplikacje, gry, muzykę, nagrania wizualne lub teksty, bez względu na to, czy dostęp do nich osiąga się poprzez pobieranie czy poprzez odbiór danych przesyłanych strumieniowo, na trwałym nośniku czy przy użyciu jakichkolwiek innych środków. Ich dystrybucja może zatem przyjąć dwie postaci. Pierwsza to produkty (rzeczy) istniejące w świecie tradycyjnym (np. książka papierowa następnie zdigitalizowana do postaci cyfrowej albo do e-książki, nagrania muzyczne, filmy VOD czy SVOD). Druga to treści cyfrowe wytworzone i funkcjonujące tylko w świecie wirtualnym, bez możliwości zapisania na lokalnym dysku (filmy VOD, sVOD czy nVOD, muzyka na smartfonie np. Spotify, Deezer czy Wimp¹³). W ten sposób pobierane treści są zapisywane (tylko przez pewien czas np. oglądania filmu) w pamięci podręcznej komputera (ang. *cache*) w folderze *Temporary Internet Files*. Z kolei zmiana z postaci cyfrowej na tradycyjną (np. wydrukowanie książki elektronicznej) powoduje utratę waloru treści cyfrowej¹⁴.

Klasyfikacja umowy o dostarczenie treści cyfrowych

Na podstawie obowiązujących przepisów można wyróżnić dwa rodzaje umów o dostarczenie treści cyfrowych. Pierwszy, gdy treści cyfrowe są dostarczane na trwałym fizycznym nośniku (np. papier CD, DVD, pendrive)¹⁵. *De lege lata* taka umowa posiada znamiona umowy sprzedaży w rozumieniu art. 535 KC¹⁶. Drugi, gdy treści cyfrowe dostarczane są na trwałym nośniku, ale bez substratu materialnego (np. poczta elektroniczna), ale także poprzez udostępnienie tych treści poprzez pobieranie, odbiór strumieniowo lub w inny sposób. W tym przypadku powstają wątpliwości co do kwalifikacji czynności prawnej dostarczenia treści cyfrowej. Problem dotyczy zarówno obrotu konsumenckiego, profesjonalnego oraz nieprofesjonalnego.

W przypadku umów, które nie są dostarczane na trwałym nośniku, ustawodawca unijny wprost w preambule dyrektywy

2011/83/UE wskazuje, że umowy, których przedmiotem jest dostarczenie treści cyfrowych, nie powinny być klasyfikowane ani jako umowy sprzedaży, ani jako umowy o świadczenie usług. Niestety, zarówno polski, jak i unijny prawodawca nie stworzył przepisów jednoznacznie regulujących tę kwestię. Ponadto polski ustawodawca w ogóle nie wyodrębnił umowy o dostarczenie treści cyfrowych. Ograniczył się jedynie do wprowadzenia wielu obowiązków przedkontraktowych i kontraktowych związanych z zawarciem takiej umowy.

W projekcie ustawy o prawach konsumenta była propozycja zmiany art. 555 KC. Zgodnie z tą koncepcją przepisy o sprzedaży rzeczy stosowałoby się odpowiednio do sprzedaży energii, praw, wody oraz do umów o dostarczenie treści cyfrowych. Jednakże podczas prac legislacyjnych zapis został wykreślony. Do czasu stworzenia jednolitych regulacji dotyczących umów o dostarczenie treści cyfrowych, zagadnienie to prawdopodobnie będzie przedmiotem rozważań doktryny oraz postępowań sądowych, w szczególności problem odpowiedzialności z tytułu wadliwości dostarczonych treści cyfrowych¹⁷. Będzie powodowało problemy prawne, w szczególności w aspekcie treści cyfrowych na urządzeniach mobilnych.

Odstąpienie od umowy o dostarczenie treści cyfrowych

Generalnie kupującemu, który zawarł umowę na odległość lub poza lokalem przedsiębiorstwa, a jej przedmiotem są treści cyfrowe, przysługuje prawo odstąpienia od tego kontraktu¹⁸. Należy zaznaczyć, że takie prawo posiada kupujący, ale tylko konsument, a sprzedającym musi być przedsiębiorca. Tak jak wspomniano powyżej, treści cyfrowe zostały zdefiniowane wyłącznie w ustawie o prawach konsumenta, a jej zakres podmiotowy dotyczy tylko relacji B2C. W związku z tym, gdy kupującym oraz sprzedającym będzie

¹³ Są to usługi muzyczne, które pozwalają na słuchanie muzyki z chmury bez konieczności zapisywania plików audio na urządzeniu. Spotify ma zarejestrowanych 60 mln aktywnych użytkowników, <http://gadzetomania.pl/56827,spotify-ma-15-mln-placacych-uzytownikow-to-duzo-niekoniecznie> (dostęp z 22.8.2015 r.).

¹⁴ B. Kaczmarek-Templin, Dowód z dokumentu..., s. 25.

¹⁵ Dyrektywa 2011/83/UE (Motyw 19 i 23) wskazuje na przykłady trwałych nośników, do których można zaliczyć materiały o substracie materialnym (papier, CD, DVD, pendrive, karty pamięci) oraz brak jej substratu materialnego, np. pocztę elektroniczną.

¹⁶ Treści cyfrowe które dostarczane są na trwałym nośniku (np. płyty CD, DVD) powinny być uznawane za towary (motyw 19 preambuły dyrektywy 2011/83/UE).

¹⁷ D. Szostek, Problem treści cyfrowych w obrocie konsumenckim, MoP 2014, Nr 24, s. 122–124.

¹⁸ Zob. więcej na temat odstąpienia od umowy w przypadku wady zamówionego programu komputerowego w innych systemach prawnych: S. Dullinger, Bürgerliches Recht, Band II: Schuldrecht. Allgemeiner Teil, Wien 2010, s. 108; J. Huet, Transférer la propriété d'une chose, [w:] J. Ghestin (red.), Traité de droit civil. Les principaux contrats spéciaux, Paris 2012, s. 217; M.L. Rustad, Software Licensing. Principles and Practical Strategies, Oxford 2010, s. 477, 482–482.

konsument lub kupującym i sprzedającym przedsiębiorca, w przypadku takich relacji prawo odstąpienia od umowy nie będzie możliwe.

Konsumentowi, który zawarł umowę o dostarczenie treści cyfrowych, przysługuje prawo odstąpienia od umowy w przypadku treści cyfrowych dostarczonych na nośniku materialnym z zastrzeżeniem treści art. 38 pkt 9 PrKonU. Określone w tym przepisie prawo wyłączenia dotyczy umów, których przedmiotem są nagrania dźwiękowe, wizualne, programy komputerowe dostarczone w zapieczętowanym opakowaniu. Konsument traci przywilej odstąpienia od umowy w przypadku, gdy otworzy opakowanie po jego dostarczeniu (np. oderwanie foli z opakowania płyty CD czy DVD). W kontekście prawa autorskiego, w szczególności licencji celofonowych¹⁹ (*shrink-wrap*), wyłączenie prawa odstąpienia od umowy należy uznać za słuszne²⁰. Cechą charakterystyczną umów *shrink-wrap* jest umieszczenie ich warunków w widocznym miejscu np. na opakowaniu, zdjęcie celofonu powoduje zawarcie umowy pomiędzy uprawnionym (twórcą, dystrybutorem) a konsumentem (nabywcą danego egzemplarza)²¹. Omawiany przepis dotyczy tylko treści cyfrowych wskazanych w art. 38 pkt 9 PrKonU. W przypadku innych treści konsument ma prawo odstąpienia od umowy, nawet jeśli otworzy opakowanie²².

W przypadku treści cyfrowych, które nie są zapisane na nośniku materialnym, konsument ma prawo odstąpienia od umowy. Jednakże to prawo zostaje wyłączone, jeśli spełnienie świadczenia rozpoczęło się za wyraźną zgodą konsumenta przed upływem terminu do odstąpienia od umowy i po poinformowaniu go przez przedsiębiorcę o utracie prawa odstąpienia od umowy (art. 38 pkt 13 PrKonU).

Wprowadzenie tak skomplikowanego prawa odstąpienia od umowy w przypadku treści cyfrowych może okazać się trudne i nieczytelne zarówno dla sprzedających, jak i kupujących. Obowiązkiem tych pierwszych jest poinformowanie o prawie odstąpienia od umowy oraz przygotowanie formularza odstąpienia od kontraktu. W takim przypadku przedsiębiorca powinien dokładnie opisać powyższe sytuacje, np. w regulaminie sklepu internetowego, oraz przygotować trzy różne formularze odstąpienia od umowy.

Należy przy tym zauważyć, że w odniesieniu do treści cyfrowych nabywanych na urządzenia mobilne, w szczególności przy pobieraniu aplikacji na telefon komórkowy lub na tablet, regulacje prawa konsumenckiego, takie jak obowiązki informacyjne czy prawa odstąpienia od umowy, są nagminnie łamane. Konsekwencje dla sprzedawcy mogą w tym wypadku być bardzo negatywne. Po pierwsze, konsument może dochodzić swoich uprawnień przed sądem, a po drugie, prezes UOKiK może nałożyć na przedsiębiorcę karę do 10% przychodu za poprzedni rok obrachunkowy.

Nowe projekty w UE

Obecnie w UE trwają prace nad projektem dyrektywy w sprawie niektórych aspektów dotyczących umów o dostarczanie treści cyfrowych²³. Wniosek ten powstał w ramach Strategii jednolitego rynku cyfrowego dla Europy²⁴ i stanowi w znacznej części powtórzenie przepisów projektu rozporządzenia w sprawie wspólnych europejskich przepisów sprzedaży (*Common European Sales Law*)²⁵. Projekt dyrektywy określa niektóre wymagania obejmujące umowy o dostarczanie treści cyfrowych do konsumentów. W szczególności określa zasady dotyczące zgodności treści cyfrowych z umową, a także wskazuje na środki prawne w przypadku braku takiej zgodności. Ponadto znajdują się tam przepisy dotyczące zmiany oraz sposobu rozwiązania umowy o dostarczanie treści cyfrowych. Komisja Europejska wskazała również wiele nowych pojęć, nieznanych dotychczas polskiemu systemowi prawa, związanych z treściami i środowiskiem cyfrowym.

Projekt dyrektywy zawiera również obszerną definicję pojęcia „treści cyfrowe”. Zgodnie z art. 2 pkt 1 projektu dyrektywy „treści cyfrowe” oznaczają:

- 1) dane, które są wytwarzane i dostarczane w postaci cyfrowej, np. pliki wideo, audio, aplikacje, gry cyfrowe i inne oprogramowania;
- 2) usługę, która umożliwia tworzenie, przetwarzanie lub przechowywanie w formie cyfrowej danych dostarczonych przez konsumenta, oraz
- 3) usługę umożliwiającą rozpowszechnianie danych w formie cyfrowej dostarczonych przez innych użytkowników usługi lub inne formy interakcji takich danych.

Obecnie trwają prace końcowe w Parlamencie Europejskim nad ostatecznym kształtem dyrektywy o treściach cyfrowych. Prawdopodobnie zostaną zakończone w 2017 r.,

¹⁹ Więcej na temat licencji celofonowych: P. Ślęzak, *Umowy z zakresie współczesnych sztuk wizualnych*, Warszawa 2012, s. 195; D. Kot, *Elektroniczny obrót utworem w świetle prawa autorskiego*, Kraków 2006, s. 150–153; J. Barta, R. Markiewicz, *Główne problemy prawa komputerowego*, Warszawa 1993, s. 202; P. Wasilewski, *Cywilnoprawne aspekty obrotu internetowego na przykładzie umów licencyjnych typu open content*, ZNUJ 2007, Nr 1/45, s. 145–229.

²⁰ G. Bar, [w:] D. Karczevska, M. Namysłowska, T. Skoczny (red.), *Ustawa o prawach konsumenta*, Warszawa 2015, s. 195.

²¹ P. Ślęzak, *Umowy w zakresie...*, s. 195.

²² W. Chomiczewski, [w:] D. Karczevska, M. Namysłowska, T. Skoczny (red.), *Ustawa o prawach...*, s. 334–335.

²³ COM (2015) 634 final, http://ec.europa.eu/justice/contract/files/directive_digital_content.pdf (dostęp z 27.12.2015 r.); dalej jako: projekt dyrektywy. Szerzej zob. N. Fenner, E. Fox, *Latest steps towards a digital single market for Europe*, E-Commerce Law & Policy, E.C.L. & P. 2016, Nr 18 (2), s. 3–5 (dostęp poprzez Westlaw).

²⁴ COM (2015) 192 final.

²⁵ Prace nad CESL zostały wstrzymane, zob. więcej: procedura 2011/0284/COD, G. Alpa, *Towards the Completion of the Digital Single Market: The Proposal of a Regulation On a Common European Sales Law*, EBLR 2015, s. 347–353.

a państwa członkowskie od daty uchwalenia tego dokumentu będą miały dwa lata na transpozycję dyrektywy do poszczególnych porządków prawnych (art. 21 projektu dyrektywy). Należy zaznaczyć, że projekt dyrektywy o treściach cyfrowych po uchwaleniu będzie aktem uzupełniającym w stosunku do obowiązującej dyrektywy 2011/83/UE.

Podsumowanie

Treści cyfrowe, mimo „skromnych” regulacji prawnych, istnieją w codziennym obrocie gospodarczym. To dobro jest nabywane zarówno przez konsumentów, jak i przedsiębiorców. Jak wspomniano powyżej, *de lege lata* istnieją

przepisy dotyczące tylko obrotu B2C. Ponadto obecne normy dotyczą tylko konsumenta zamieszkałego na terytorium UE. Problem powstaje w przypadku, gdy usługi są świadczone konsumentom mającym miejsce zamieszkania poza UE. W związku z tym należałoby pomyśleć o jednolitej regulacji ustawowej na całym świecie, co jednak na chwilę obecną wydaje się niemożliwe. Podkreślenia wymaga fakt, że sprzedawcy niestety nie stosują w pełni reguł prawa i mogą narażać się na negatywne konsekwencje oraz liczne sankcje. Postulowanym rozwiązaniem jest instrument opcjonalny, który w pewnym zakresie tematykę ureguluje.

Słowa kluczowe: treści cyfrowe, konsumenci, umowa o dostarczenie treści cyfrowych, mobilne aplikacje.

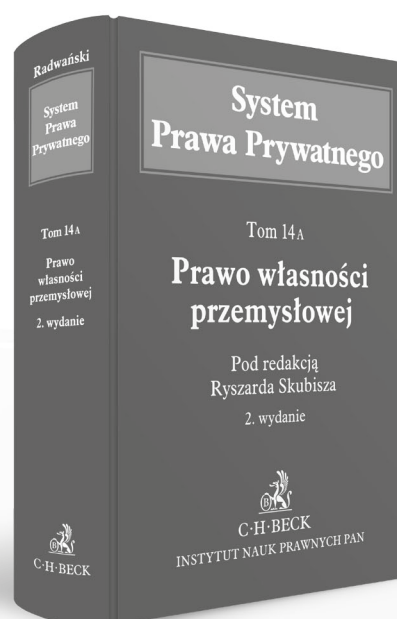
Digital content in mobile devices

The aim of the present study is to show issues regarding digital content in mobile devices. The author points out to modern trends of dynamic development of digital content and its presence in business trade. She also discusses chosen aspects connected with signing contracts on providing digital content, especially the right to rescind such a contract. She also mentions the problem of choosing applicable law and jurisdiction. Moreover, the article presents European project of a directive which will probably regulate issues of digital content in a complex manner.

Key words: digital content, consumers, contracts for the supply of digital content, mobile applications.

Prawo własności przemysłowej

Zamów: tel. 22 31 12 222
www.ksiegarnia.beck.pl

Dostępność wnioskowania o świadczenie wychowawcze drogą elektroniczną przez niepełnosprawnych rodziców lub opiekunów

dr Katarzyna Roszewska¹

Jacek Zadrozny²

Na początku 2016 r. polski rząd spełnił jedną ze swoich obietnic wyborczych, a mianowicie uruchomił wypłacanie świadczenia wychowawczego na dzieci w wysokości 500 zł. Wymagało to wyjątkowej koordynacji działań, by prawidłowo obsłużyć miliony obywateli w stosunkowo krótkim czasie. Ministerstwo Cyfryzacji nawiązało współpracę z bankami świadczącymi usługi drogą elektroniczną, by za ich pośrednictwem można było składać wnioski o wypłacanie świadczenia. Rozwiązanie okazało się doskonałe, chociaż przy jego wdrażaniu pojawiają się pewne wątpliwości.

Zadaniem banków było przygotowanie elektronicznych formularzy do składania wniosków przez klientów, które były następnie przesyłane do rządowego systemu Emp@tia. Ustawą wprowadzono nietypową delegację ustawową dotyczącą wymagań dla systemów składania wniosków, w której pominięto wymaganie dostępności, czyli zgodności ze standardem WCAG 2.0. Skutkowało to brakiem dostępności formularzy oferowanych przez banki.

W niniejszym opracowaniu postawiono kilka pytań o zakres i formy współpracy rządu z bankami. Czy i jak rząd powinien narzucać obowiązki oraz jak je kontrolować? Zaproponowano także rozwiązanie problemu, przynajmniej w obszarze dostępności dla obywateli z niepełnosprawnościami.

Uwagi wstępne

Program 500+ jest jednym z największych wyzwań organizacyjnych, logistycznych i prawnych ostatnich lat. U jego podstaw leży wsparcie rodzin z dziećmi. Został on wprowadzony ustawą z 11.2.2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci³ i przewiduje wypłacanie świadczenia wychowawczego mającego na celu częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowywaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych.

Skala przedsięwzięcia i planowane tempo jego uruchomienia zostały opisane w uzasadnieniu do projektu ustawy. Prawie 3 mln osób uprawnionych i tylko kilka tygodni na uruchomienie systemu informatycznego sprawiły, że pojawił się pomysł na wykorzystanie rozwiązań już istniejących, w tym komercyjnych. Bardzo mało osób korzysta z publicznych systemów typu e-government, co potwierdził raport NIK⁴, natomiast miliony korzystają z bankowości elektronicznej – uznano zatem, że warto ten potencjał wykorzystać.

Wnioskowanie o świadczenie wychowawcze

Ustalenie prawa do świadczenia wychowawczego oraz jego wypłata następują na wniosek rodzica bądź opiekuna prawnego albo faktycznego dziecka. Szczegółowy sposób i tryb postępowania w sprawach o świadczenie wychowawcze oraz wzór wniosku o przyznanie tego świadczenia, a także załączników do wniosku określone zostały w roz-

porządzeniu Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z 18.2.2016 r. w sprawie sposobu i trybu postępowania o świadczenie wychowawcze⁵. Rozporządzenie to określa sposób i tryb postępowania w sprawach o przyznanie świadczenia oraz zawiera stosowne wzory (np. o ustalenie prawa do świadczenia wychowawczego, oświadczeń o dochodach rodziny, o wielkości gospodarstwa rolnego). Nie przewiduje jednak wszystkich aspektów postępowania wnioskowego. Projektodawca zaplanował bowiem w ustawie możliwość składania wniosku wraz z załącznikami o przyznanie prawa do świadczenia wychowawczego w postaci elektronicznej za pomocą systemu teleinformatycznego utworzonego przez ministra właściwego do spraw rodziny lub systemu teleinformatycznego wskazanego w obwieszczeniu przez ministra właściwego do spraw rodziny i ministra właściwego do spraw informatyzacji. Wnioski mogą być składane drogą elektroniczną za pomocą systemu teleinformatycznego:

- 1) utworzonego przez ministra właściwego do spraw rodziny;

¹ Autorka jest adiunktem w Katedrze Prawa Pracy, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

² Autor jest absolwentem Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, członkiem Komisji ekspertów ds. niepełnosprawności przy Rzeczniku Praw Obywatelskich, Komitetu Monitorującego Program Operacyjny Polska Cyfrowa oraz thinktanku ON-Inclusion 2014–2020. Zajmuje się przede wszystkim cyfrową dostępnością i włączeniem osób z niepełnosprawnościami.

³ Dz.U. poz. 195 ze zm.; dalej jako: PomWychDziecU.

⁴ Informacja o wynikach kontroli: Świadczenie usług publicznych w formie elektronicznej na przykładzie wybranych jednostek samorządu terytorialnego, Najwyższa Izba Kontroli, kwiecień 2016 r. <https://www.nik.gov.pl/plik/id,10420,vp,12749.pdf> (dostęp z 20.10.2016 r.).

⁵ Dz.U. poz. 214.

- 2) udostępnianego przez ZUS;
- 3) banków krajowych świadczących usługi drogą elektroniczną spełniających wymogi określone w informacji zamieszczonej na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej ministra właściwego do spraw rodziny po uzgodnieniu z ministrem właściwym do spraw informatyzacji;
- 4) wskazanego w informacji BIP.

Obecni wniosek można złożyć drogą elektroniczną za pomocą:

- 1) portalu Emp@tia, tj. systemu, który umożliwia m.in. składanie wniosków o świadczenia z pomocy społecznej i z systemu świadczeń rodzinnych;
- 2) PUE ZUS – dla osób, które posiadają profil na Platformie Usług Elektronicznych ZUS;
- 3) ePUAP – dla osób, które posiadają profil zaufany, oraz
- 4) przy użyciu bankowości elektronicznej⁶.

Ramy prawne aplikowania o świadczenie drogą elektroniczną wynikają z ustawy. Przede wszystkim – zależnie od systemu teleinformatycznego, za pomocą którego składany jest wniosek – ustawa przewiduje różny sposób jego podpisywania czy uwierzytelniania. Wniosek i załączniki składane za pomocą systemu utworzonego przez ministra właściwego do spraw rodziny albo udostępnianego przez ZUS, albo wskazanego w BIP podpisuje się przy użyciu mechanizmów określonych w art. 20a ust. 1 lub 2 ustawy z 17.2.2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne⁷. Z kolei wniosek i załączniki składane za pomocą banków krajowych świadczących usługi drogą elektroniczną spełniających wymogi określone w informacji zamieszczonej na stronie podmiotowej BIP ministra właściwego do spraw rodziny po uzgodnieniu z ministrem właściwym do spraw informatyzacji uwierzytelnia się przy użyciu danych uwierzytelniających stosowanych przez bank krajowy do weryfikacji w drodze elektronicznej posiadacza rachunku bankowego. Tak podpisany wniosek wraz z załącznikami przy użyciu danych obejmujących imię, nazwisko oraz numer PESEL jest równoważny pod względem skutków prawnych z dokumentem opatrzonym podpisem własnoręcznym.

Standard dostępności dla systemów teleinformatycznych instytucji bankowych przy składaniu wniosków o świadczenie wychowawcze

Ustawa wprowadziła nietypową z punktu widzenia źródeł prawa delegację ustawową odnośnie do wymaganego standardu dostępności dla systemów teleinformatycznych instytucji bankowych. Artykuł 13 ust. 6 PomWychDziecU wskazuje, że minister właściwy do spraw rodziny po uzgod-

nieniu z ministrem właściwym do spraw informatyzacji w BIP wskaże wymogi, które muszą spełniać systemy teleinformatyczne banków krajowych świadczących usługi drogą elektroniczną. Poza tym może dodatkowo wskazać systemy teleinformatyczne, za pomocą których mogą być składane drogą elektroniczną wnioski wraz załącznikami. Wymogi te istotnie zostały wskazane na stronie BIP ministra właściwego do spraw rodziny. Nakładają na banki obowiązki w zakresie komunikowania się systemów bankowych z portalem Emp@tia, wykorzystanych formatów i protokołów sieciowych, struktury dokumentów XML itp. Wymogi nie odnoszą się natomiast do kwestii dostępności dla użytkowników z niepełnosprawnościami. Minister nie nałożył na nie obowiązków wynikających z rozporządzenia Rady Ministrów z 12.4.2012 r. w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych⁸. Trzeba też podkreślić, że systemy bankowe łączą się z systemami rządowymi, a zatem w pewnym stopniu się integrują. Co prawda ta komunikacja jest jednostronna (pominąwszy dostęp do słowników), ale jednak się pojawia. Zgodność techniczna staje się zatem bardzo ważna.

Dla ułatwienia wypełniania wniosków składanych w postaci elektronicznej część danych jest uzupełniana automatycznie poprzez ich pozyskiwanie z rejestru PESEL. Ponadto organy prowadzące postępowania w przedmiocie przyznania świadczenia wychowawczego dysponują prawem do weryfikowania, drogą elektroniczną, za pośrednictwem ministra właściwego do spraw rodziny, danych z rejestrem PESEL. Nie ma również konieczności dołączania do wniosku wielu zaświadczeń (np. dotyczących dochodów), ponieważ organ właściwy może je pozyskiwać samodzielnie.

Co więcej – bank, dysponując pewnymi informacjami o wnioskodawcy, może je także wprowadzić do formularza, w celu ułatwienia i przyspieszenia składania wniosków. Systemy bankowe mogą także korzystać z bazy słownikowej TERYT i urzędów skarbowych, co dodatkowo powinno uprościć wnioskodawcom przygotowanie wniosku. I tak to właściwie działa, ale nie w wypadku wnioskodawców z niepełnosprawnościami.

Za przykład może posłużyć formularz oferowany w panelu transakcyjnym jednego z banków świadczących usługi

⁶ Lista banków, które zawarły porozumienie z Ministerstwem Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie realizacji wniosku „Rodzina 500 plus” on line przez bankowość elektroniczną, znajduje się na stronie <http://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/rodzina-500-plus/jak-zlozyc-wniosek-o-rodzina-500-plus-on-line/sprawdz-jak-zlozyc-wniosek-o-rodzina-500-plus-on-line-przez-nakowosc-elektroni/> (dostęp z 20.10.2016 r.).

⁷ T.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 570; dalej jako: InfDziałPubU.

⁸ T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 113 ze zm.; dalej jako: rozporządzenie w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności.

drogą elektroniczną, który zawarł porozumienie w sprawie Programu 500+. Pod względem użyteczności i wygody był całkiem dobrze przemyślany i wspomagał użytkownika w przygotowaniu wniosku do złożenia. Na początek oferował wybór pomiędzy wnioskiem uproszczonym na drugie i kolejne dzieci oraz pełnym na pierwsze i kolejne dzieci. W zależności od wyboru oferował kreator zbierający dodatkowe informacje. Na podstawie numeru PESEL potrafił prawidłowo określić datę urodzenia i płeć dziecka, a lista wyboru adresata wniosku z wyszukiwarką pozwalała na szybkie odnalezienie podmiotu. Cała procedura kończyła się przesłaniem wniosku do portalu Emp@tia, co było potwierdzone wiadomością e-mail z załącznikiem w formacie PDF. Dla osoby korzystającej na co dzień z komputera, internetu i panelu transakcyjnego banku było to dość proste i wygodne.

Formularz nie był jednak zgodny z wymaganiami dostępności opisanymi w standardzie Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0, który jest obowiązkowy do stosowania przez podmioty realizujące zadania publiczne. Formularz składa się z wielu pól edycyjnych, które nie są zaopatrzone w powiązane etykiety, sporo elementów nie jest dostępnych z poziomu klawiatury, a kontrolki wyboru jednostki samorządowej i urzędu skarbowego pod względem konstrukcji są nie do przyjęcia. Podczas pracy z formularzem pojawiają się także problemy związane z obsługą klawiatury, np. nagle zmienia się rodzaj formularza z uproszczonego na pełny. System posiada również drobne błędy związane z semantyką informacji i dołączonymi dokumentami w formacie PDF. Ponadto zdecydowanie negatywne, a przy tym niezrozumiałe jest wprowadzenie limitu czasowego na wypełnienie formularza. Użytkownicy z niepełnosprawnościami pracują z formularzem dłużej – szczególnie że cechują go duże niedoskonałości – a zatem często spotykają się z koniecznością jego ponownego wypełniania. Trudno orzec, co stało za decyzją o wprowadzeniu ograniczenia czasowego, bo przecież nie względy bezpieczeństwa.

Realizacja zadań publicznych przez podmioty prywatne a ich dostępność

Techniczna strona wdrażania programu 500+ wymaga zatem postawienia kilku pytań. Po pierwsze – czy jest dobrym rozwiązaniem przekazywanie podmiotom komercyjnym zadań polegających tylko na wnioskowaniu o świadczenie? Po drugie – w jaki sposób rząd zabezpieczył interesy obywateli w obszarze ochrony danych osobowych? Po trzecie – skoro banki realizują zadanie publiczne, czy obowiązują je przepisy rozporządzenia w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności?

Odpowiedź na pierwsze pytanie jest trudna. Z jednej strony taka decyzja oznacza kapitulację państwa i ogłoszenie, że nie potrafi się informatyzować⁹. W sumie system do zbierania wniosków jest przecież bardzo prosty do wdrożenia. Jednak banki zrobiły to błyskawicznie, a czas był kluczowy w tym działaniu. Zrobiły to nie tylko szybciej, lecz także zapewne prościej i efektywniej, ponieważ są przygotowane do projektowania wygodnych interfejsów i posiadają systemy odporne na obciążenia. Mają też wypracowane z klientami systemy uwierzytelniania danych, podczas gdy serwisy publiczne wymagają uwierzytelniania za pomocą certyfikatu kwalifikowanego lub za pomocą profilu zaufanego ePUAP. Jeden i drugi ma swoje mankamenty¹⁰. Zarazem przy niskiej użyteczności serwisów publicznych niewielkie jest grono obywateli z nich korzystających.

Jeżeli jednak rząd postanawia zaangażować banki w realizację swoich celów, powinien to zrobić w sposób gwarantujący bezpieczeństwo danych obywateli¹¹ i pełną dostępność interfejsów. Zgodnie z oświadczeniami banki nie przechowują danych wpisanych w formularze, ale nie wiadomo, w jaki sposób zostanie to skontrolowane. Dane o dzieciach i wysokości dochodów klientów są bardzo cenne dla banków i może się rodzić pokusa, by z tych danych skorzystać w celu lepszego profilowania klientów.

Wymagania co do dostosowania warunków świadczenia usługi bankowej umożliwiającej złożenie wniosku o świadczenie wychowawcze drogą elektroniczną w obowiązującym stanie prawnym można rozważać w dwóch płaszczyznach: zasady równego traktowania i wykonywania zadań publicznych przez podmioty prywatne.

Aktem właściwym, który określa obszary i sposoby przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania m.in. ze względu na niepełnosprawność jest ustawa z 3.12.2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania¹². Znajduje ona zastosowanie do usług (art. 4 ust. 4e RówTrakU), przez które rozumie się usługi, o jakich mowa w art. 57 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej¹³. Katalog tych usług precyzuje orzecznictwo TS.

⁹ Istotnie, nasze rejestry publiczne rozwijają się w sposób nieskoordynowany, można im zarzucić brak interoperacyjności. Zob. B. Szafrński, *Interoperacyjność rejestrów publicznych*, [w:] A. Gryszczyńska (red.), *Rejestry publiczne. Jawność i interoperacyjność*, Warszawa 2016, s. 59.

¹⁰ Pierwszy może być wykorzystywany bez ograniczeń, jednak wymaga odpłatnego odnawiania w punkcie certyfikacji należącym do podmiotu świadczącego usługi certyfikacyjne. Drugi, chociaż bezpłatny, może być z kolei stosowany w ograniczonym zakresie, bo jedynie w ramach ePUAP. Tak G. Szpor, K. Wojsyk, [w:] C. Martysz, G. Szpor, K. Wojsyk, *Ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne*. Komentarz, Lex /el. 2015, komentarz do art. 20a.

¹¹ Ministerstwo Cyfryzacji przygotowało specjalną informację przestrzegającą przed cyberprzestępcstwami w związku z korzystaniem z Programu 500+, <http://m.mc.gov.pl/na-co-warto-zwrocic-szczegolna-uwage-by-przy-okazji-skladania-wnioskow-o-wyplate-swiadczenia-500> (dostęp: 20.10.2016).

¹² T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1219; dalej jako: RówTrakU.

¹³ Dz.Urz. UE C Nr 326, s. 47.

Mieszczą się w nim bez wątpienia usługi bankowe (sprawa *Fidium Finanz AG p-ko Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht*¹⁴). Jednak polska ustawa nie zawiera generalnego zakazu nierównego traktowania z uwagi na jakąkolwiek przesłankę dyskryminującą. Zakazując nierównego traktowania w zakresie dostępu i warunków korzystania z usług oferowanych publicznie, pomija ów zakaz względem osób niepełnosprawnych (por. art. 6 RówTrakU). Problem ten był zgłaszany na etapie projektu ustawy i nie został uwzględniony, gdyż – jak wskazał legislator w uzasadnieniu do projektu: „przesłanki zakazu dyskryminacji w konkretnym obszarze życia wynikają z dyrektyw”¹⁵. Z pomocą przychodzi Komitet Praw Osób Niepełnosprawnych¹⁶. W decyzji z 15–19.4.2013 r. wskazał, że państwo (w tym wypadku były to Węgry) nie wypełniło obowiązków nałożonych przez art. 9 ust. 2b Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych¹⁷, zgodnie z którym państwa-strony podejmą odpowiednie środki w celu zapewnienia, że instytucje prywatne, oferujące urządzenia i usługi ogólnie dostępne lub powszechnie zapewniane, będą brały pod uwagę wszystkie aspekty ich dostępności dla osób niepełnosprawnych. Jego decyzje są kierowane jednak wobec państwa, nie zaś wobec podmiotów prywatnych. Niemniej na ich podstawie należy oczekiwać od państwa wdrożenia odpowiednich standardów świadczenia usług. Taka rekomendacja znalazła się m.in. w decyzji dotyczącej Węgier.

Odrębna płaszczyzna prawna dostępności informacji i interfejsów elektronicznych wiąże się ze stosowaniem przepisów rozporządzenia w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności. Jego delegację zawiera ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Ma ona zastosowanie do wymienionych w ustawie organów, instytucji i państwowych oraz samorządowych osób prawnych (z wyjątkami wskazanymi w art. 2 ust. 3 i 4 InfDzałPodPubU), łącznie zwanych podmiotami publicznymi. Co zaś się tyczy podmiotów, którym podmiot publiczny powierza lub zleca realizację zadania publicznego, jeżeli w związku z realizacją tego zadania istnieje obowiązek przekazywania informacji do lub od podmiotów niebędących organami administracji rządowej zastosowanie znajduje tylko art. 13 ust. 2 pkt 1 InfDzałPodPubU¹⁸. Dotyczy on relacji pomiędzy podmiotem publicznym a niepublicznym w zakresie osiągnięcia minimalnego stanu zgodności technicznej komponentów sprzętowych i programowych systemów teleinformatycznych, umożliwiającego współpracę systemów teleinformatycznych używanych przez różne podmioty do realizacji zadań publicznych¹⁹. Ustawa nie daje zatem podstawy do obligatoryjnego stosowania wymagań w zakresie m.in. WCAG 2.0 przez podmioty niepubliczne, nawet jeśli wykonują zadania publiczne w wyniku powierzenia lub zlecenia zadania publicznego. Dostępność jednak usług powinna zostać zagwarantowana porozumieniem, które zostało zawarte z bankami, z uwagi na wiążący pań-

stwo polskie art. 9 ust. 2b Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych. W sytuacji, gdy rząd powierza realizację pewnych zadań związanych z polityką społeczną bankom będącym podmiotami komercyjnymi, powinien zadbać o realizację tych zadań w sposób analogiczny do podmiotów publicznych. Inaczej może się to stać niebezpiecznym precedensem do unikania zobowiązań ustawowych poprzez przeniesienie zadań do podmiotów niepodlegających podwyższonym rygorom technicznym i prawnym zamiast wzmacniania i upowszechniania serwisów publicznych.

Podsumowanie

Wobec braku ustawowych wymagań obwarowanych sankcją w zakresie dostępności usług dla osób z niepełnosprawnościami w przypadku usług świadczonych drogą elektroniczną należy promować Standard WCAG 2.0 wskazywany przez rozporządzenie w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności²⁰. Jest on też rekomendowany przez Związek Banków Polskich²¹, chociaż na razie niezbyt skutecznie. WCAG 2.0 jest specyfikacją techniczną opublikowaną przez międzynarodową organizację standaryzacyjną World Wide Web Consortium²², a przy tym najszerzej uznanym standardem dostępności informacji elektronicznej. Jest

¹⁴ Wyrok TS z 3.10.2006 r., C-452/04, Prawo Bankowe 2006, Nr 12, s. 49.

¹⁵ Uzasadnienie do projektu ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania, Nr druku 3386.

¹⁶ Dział na podstawie Konwencji z 13.12.2013 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych Dz.U. z 2012 r. poz. 1169, oraz Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych z 13.12.2006 r., A/RES/61/106.

¹⁷ Decyzja przyjęta na IX sesji 15–19.4.2013 r. ze skargi Nr 1/2010 przeciwko Węgrom, CRPD /C/9/D/1/2010 r.

¹⁸ Zgodnie z art. 13 ust. 2 InfDzałPodPubU: „Podmiot publiczny realizujący zadania publiczne przy wykorzystaniu systemu teleinformatycznego albo z użyciem środków komunikacji elektronicznej do przekazywania danych pomiędzy tym podmiotem a podmiotem niebędącym organem administracji rządowej: 1) zapewnia, aby system teleinformatyczny służący do wymiany danych pomiędzy tym podmiotem a podmiotami niebędącymi organami administracji rządowej, poza minimalnymi wymaganiami, o których mowa w ust. 1, spełniał wymóg równego traktowania rozwiązań informatycznych”.

¹⁹ G. Szpor, K. Wojsyk, [w:] C. Martysz, G. Szpor, K. Wojsyk, Ustawa..., komentarz do art. 13.

²⁰ Mimo upływu terminu na ich wejście w życie również wiele podmiotów publicznych zobowiązanych do dostosowania systemów teleinformatycznych ciągle tego nie uczyniło. Na temat propozycji wprowadzenia sankcji z tego tytułu zob. S. Kotecka, Interoperacyjność systemów teleinformatycznych, w których prowadzone są rejestry sądowe, [w:] A. Gryszczyńska (red.), Rejestry publiczne. Jawność i interoperacyjność, Warszawa 2016, s. 435.

²¹ Dobre praktyki obsługi osób z niepełnosprawnościami przez banki wydane przez Związek Banków Polskich rekomendują standard Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0 do stosowania na stronach internetowych banków i w panelach transakcyjnych. https://zbp.pl/public/repozytorium/dla_bankow/rady_i_komitetu/komitet_ds_juf/Dobre_Praktyki_obsuga_osob_z_niepenosprawnociami.pdf (dostęp: 20.10.2016).

²² Oficjalna wersja WCAG 2.0 znajduje się pod adresem <http://www.w3.org/TR/WCAG20/>. Nadal nieoficjalne tłumaczenie na język polski zostało opublikowane na stronie Forum Dostępnej Cyberprzestrzeni pod adresem <http://fdc.org.pl/wcag2/>.

również standardem ISO Nr 40500/2012 oraz jest wykorzystywany w projektach przepisów unijnych związanych z dostępnością. Uwzględnia w treści specyficzne potrzeby osób z niepełnosprawnościami sensorycznymi (wzroku i słuchu), motorycznymi, poznawczymi oraz wykorzystywanie technologii wspomagających. Jego stosowanie gwarantuje możliwość korzystania z serwisów internetowych, aplikacji czy też publikacji przez bardzo szerokie grono osób z niepełnosprawnościami.

Optymalnym zaś rozwiązaniem byłoby wyraźne poddanie realizacji zadań publicznych przez podmioty niepubliczne przepisom rozporządzenia w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności. Wymagania te są dosyć rozbudowane, a dostępność interfejsu jest tylko jednym z wielu. Na pewno jednak rozszerzeniu na podmioty niepubliczne powinny ulec wymagania w zakresie dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. W nieodległej przyszłości zagwarantowanie dostępności stron internetowych należących do podmiotów prywatnych świadczących obywatelom podsta-

wowe usługi mogłaby natomiast przynieść dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich w odniesieniu do wymogów dostępności produktów i usług²³. Zakłada ona wprowadzenie standardów zawartych w Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych. Dyrektywa mogłaby również przyczynić się do realizacji Europejskiej strategii w sprawie niepełnosprawności na lata 2010–2020²⁴, dla której dostępność jest jednym z ośmiu podstawowych obszarów działania.

²³ Projekt z 2.12.2015 r., COM (2015) 615 final.

²⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z 15.11.2010 r. – Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności na lata 2010–2020: Odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier COM(2010) 636, wersja ostateczna. Dokument dostępny na stronie: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=cele-x:52010DC0636> (dostęp z 20.10.2016 r.).

Słowa kluczowe: e-government, osoby z niepełnosprawnościami, dostępność, WCAG 2.0, świadczenia rodzinne, program 500+, banki, profil zaufany.

Availability of conclusion of law regarding parental benefits via e-mail at the request of disabled parents and guardians

At the beginning of 2016 Polish government fulfilled one of its electoral promises. It launched the program of giving benefits for children in the amount of 500 PLN. This program required special coordination of actions in order to serve millions of citizens in a relatively short period of time. The Ministry of Digital Affairs started cooperation with the banks providing services online to make the application available for the benefits. The solution turned out to be perfect, although there have been some doubts during its launch. The banks' job was to prepare electronic application forms for the clients, which were later sent to governmental system Emp@tia. The act introduced unusual statutory delegation concerning requirements for application systems, in which they skipped availability requirement, i.e. the accordance with WCAG 2.0 standard. The result was the lack of accessibility of forms offered by the banks.

In the article there are several questions about the scope and forms of cooperation between the government and the banks. If and how the government should impose obligations and control them? The article offers the solution to the problem at least in the area of accessibility for citizens with disabilities.

Key words: e-government, people with disabilities, accessibility, WCAG 2.0, family benefits, the 500+ program, banks, trusted profile.

Beck Akademia
konferencje • szkolenia • e-learning

Sprawdź najbliższe szkolenia i terminy:

>>
www.akademia.beck.pl
<<

WYMOGI EDYTORSKIE:

- język publikacji: polski, angielski, niemiecki, rosyjski;
- edytor tekstu Word (format .doc lub .docx);
- styl czcionki: Times New Roman;
- wielkość czcionki: tekst główny – 12 pkt, przypis – 10 pkt;
- interlinia: 1,5 wiersza (w przypadku przypisów – 1 wiersz);
- objętość artykułu: do 30 000 tys. znaków ze spacjami;
- marginesy: standardowe – wszystkie 2,5 cm;
- przypisy dolne: odsyłaczami przypisów powinny być cyfry arabskie; odsyłacz należy umieścić bezpośrednio po fragmencie, do którego odnosi się przypis (przed kropką kończącą zdanie);
- należy dołączyć słowa kluczowe w języku polskim i angielskim;
- tytuł powinien być napisany czcionką Times New Roman 14 pkt (czcionka pogrubiona);
- tekst powinien składać się z następujących części: lid (streszczenie ok. 1500 znaków ze spacjami), uwagi wstępne, rozwinięcie (z podziałem na zatytułowane części), podsumowanie;
- do artykułu należy załączyć także lid (streszczenie) w języku angielskim (ok. 1500 znaków ze spacjami);
- śródtytuły nie powinny być numerowane, lecz pogrubione;
- należy dołączyć notę biograficzną (ok. 800 znaków ze spacjami);
- prosimy o wskazanie afiliacji.

Powoływane w przypisach pozycje bibliograficzne prosimy pisać według wzoru:

Inicjał. Nazwisko, Tytuł, ew. numer wydania, tom, część itp., miejsce i rok wydania, a następnie cytowane strony skrótem „s.”, np.: *J. Kowalski*, Jak pisać przypisy?, t. 2, Warszawa 2006, s. 12–13.

W przypadku kolejnego powołania się **bezpośrednio** na cytowaną pozycję:

Ibidem, s. 15–16.

Powołanie kolejny raz, gdy cytujemy tylko jedną pozycję danego autora:

J. Kowalski, *op. cit.*, s. 29–20.

Kolejne powołanie, gdy cytuje się kilka pozycji danego autora, zawiera pierwsze wyrazy tytułu, np.:

J. Kowalski, Jak pisać..., s. 28–29.

W przypadku **prac pod redakcją**, jeśli powoływana publikacja stanowi część całości:

P. Igrak, Cytowanie, [w:] *J. Kowalski* (red.), Jak pisać przypisy?, t. 2, Warszawa 2006, s. 12–13.

W przypadku publikacji w czasopismach tytuł czasopisma zastępuje nazwę wydawnictwa, po nim następuje rok (rocznik), przecinek, następnie numer (nr) w ramach rocznika ewentualnie także numer od początku wydawania pisma i numer strony:

J. Kowalski, Jak pisać przypisy?, *Wiadomości Tekściarskie* 2006, Nr 28 (236), s. 7.

Kilka kwestii specjalistycznych:

1. Oczekiwane oznaczenie ustawy wygląda następująco: Dz.U. z 2006 r. Nr 28, poz. 456.
2. Publikator prosimy podawać jedynie przy pierwszym powołaniu aktu prawnego. Wówczas nazwę aktu i datę (miesiąc słownie) podajemy w tekście głównym (np. ustawa z 13.4.2003 r. o zasadach pisania artykułów), w przypisie zaś publikator (np. t.j. Dz.U. z 2006 r. Nr 28, poz. 456).
3. Zapisując artykuł, ustęp, punkt aktu prawnego, skrótów nie oddzielamy przecinkami, tak więc: art. 28 ust. 59 pkt (bez kropki!) 36, a nie: art. 28, ust. 59, pkt. 36.
4. W przypadku orzeczeń sądowych prosimy o zastosowanie następujących oznaczeń: Wyrok SN z 11.5.2011 r., I CA 123/11, OSNCP 2011, Nr 8, poz. 34. Nazwę orzeczenia i jego datę prosimy podać w tekście głównym (np. wyrok SN z 11.5.2011 r.), natomiast w przypisie publikator (I CA 123/11, OSNCP 2011, Nr 8, poz. 34).

Harmonogram publikacji:

Nr 1 – teksty do końca stycznia, druk luty/marzec
Nr 2 – teksty do końca kwietnia, druk maj/czerwiec
Nr 3 – teksty do końca lipca, druk sierpień/wrzesień
Nr 4 – teksty do końca października, druk listopad/grudzień

Osoba do kontaktu: dr *Aleksandra Klich*, e-mail: pme@beck.pl

EDITORIAL REQUIREMENTS:

- language of publication: Polish, English, German, Russian;
- text editor MS Word (.doc or .docx);
- font style: Times New Roman;
- font size: main text – 12 pts, footnote – 10 pts;
- line spacing: 1.5 line (for footnotes – 1 row);
- volume of the article: up to 30,000 characters with spaces;
- margins: standard – all 2.5 cm;
- footnotes: cross-referenced footnotes should be Arabic numerals; reference should be placed immediately after the passage to which the footnote regards (before the full stop ending a sentence);
- article must be attached with key words in Polish and English;
- the title should be written in Times New Roman 14 pts (bold);
- text should consist of following parts: lead (summary, around 1500 characters with spaces), initial comments, amplification (with a division into parts with titles), summation;
- article should also be attached with a lead (summary) in English (around 1500 characters with spaces);
- intertitles should not be numbered, but bold;
- article must be attached with a biographical note (approx. 800 characters including spaces);
- please indicate affiliation.

The referenced sources should adhere to the following style:

Initial(s). Last name, Title, edition number if applicable, volume, part, etc., place and year of publication, followed by the page(s) referred to with the 'p. (pp.)' abbreviation, e.g.: *J. Kowalski*, How to do references?, Vol. 2, Warszawa 2006, p. 12–13.

For subsequent reference made **directly** to the cited item:

Ibidem, p. 15–16.

Further reference, when several positions by a given author are being cited, include the first words of the title, e.g.:

J. Kowalski, How to..., p. 28–29.

For edited volumes, when the publication referenced forms a part of the whole:

P. Igrak, Citing, [in:] *J. Kowalski* (ed.), How to do references?, Vol. 2, Warszawa 2006, p. 12–13.

For publications in periodicals, the title of the periodical replaces the name of the publisher, followed by the year, comma, then the number (No.) within the year, possibly the consecutive number and page numbers:

J. Kowalski, How to do references?, *Editorial news* 2006, No. 28 (236) p. 7.

A few technical issues:

- a. Expected indication of a legal act goes as follows:
Journal of Laws of 2006, No. 28, item 456. The publishing body should only be provided when referring to the act for the first time. Then the name and date of the act (month – in words) shall be given in the body of the text (e.g. The Act of 13 April on the rules of writing articles), and the publishing body shall be given in the footnote (e.g. Journal of Laws of 2006, No. 28, item 456).
- b. When writing article, paragraph, point of a legal act, abbreviations should not be separated by commas, that is: art. 28 par. 59 point (no full stop!) 36, not: art. 28, par. 59, pt. 36).
- c. For court judgements, please use the following indications: Judgement of the Supreme Court of 11.5.2011, I CA 123/11, OSNCP 2011, No. 8, item 34. Mind that the appellation of the judgement and its date should be indicated in the main text (e.g. Judgement of the Supreme Court of 11.5.2011), and the publishing body in the footnote (I CA 123/11, OSNCP 2011, No. 8, item 34).

Publication schedule (deadlines):

- No. 1 – submitting manuscripts – end of January (print – February/March)
- No. 2 – submitting manuscripts – end of April (print – May/June)
- No. 3 – submitting manuscripts – end of July (print – August/September)
- No. 4 – submitting manuscripts – end of October (print – November/December)

Contact Person: *Aleksandra Klich* PhD, e-mail: pme@beck.pl